

הסינים.

HASSINIM,

(THE CHINESE).

Chinese Life, Manners and Customs. Culture and Creeds, Government System and Trade.

With an Appendix

THE JEWS IN CHINA,

Being a complete record of their past history and present condition in the celestial Empire.

(WITH ILLUSTRATIONS)

BY

S. M. PERLMANN,

LONDON,

1911.

Printers : „Hayehoody", 116, Brick Lane, E.

הסינים.

דרכי חיי הסינים ומנהגיהם, השקפה
על הקולטורה שלהם, סדרי הממשלה
והמסחר בארצם.

ובסופו מאמר גדול ע"ד

היהודים בסינים.

דברי ימי היהודים בארץ סינים לכל
פרטיהם בעבר ובהוה.

(עם תמונות)

מאת

ש. מ. פערלמאן.

לונדון,

תרע"א.

בדפוס מערכת „היהודי", 116, בריק ליין איסט.

הספר נמצא למכירה בבתי מסחר הספרים של:

„Hayehoody", 116 Brick Lane,
London, E., England.

Probsthain & Co. Gt. Russell St.
London, W. C., England.

ובשארי בתי מסחר הספרים.

גם אצל המחבר:

S. M. Perlmann, 66, Solent Road,
West Hampstead, London, N. W.
England.

מחירו מכורך ועם המשלוח 2/6, 1,25 רובל,
3,25 פרנק, 3,25 כתרים, 2,50 מרק, 63 סנט.

Dedicated

To his dear Son-in-Law
Mr. HUGO PEVSNER, of Leipzig.
With parental affection,
and sincere esteem.

By the Author.

London, 25 July, 1911.

תכן:

תקוני טעיות :

צד 67 שורה 2 תחת „240" צ"ל „140".
צד 210 שורה 13 תחת „הארנאן" צ"ל „האָנאן".

תמונת משפחה עברית בסינים.

בדפוס מערכת „היהודי".

אל הקורא.

מן העמים העתיקים שחיו על פני הארץ והזמן לא עשה בהם כלה נשארו רק אחדים ובראשם עם ישראל ועם הסינים שבהם לא עלתה יד הזמן להכחידם והם חיים עוד היום ולפרקים גם יחליפו כח כבימי אביב ילדותם. דומים הם שני העמים האלה ששניהם אוהבים שלום ושונאים מלחמה ודומים הם גם בזה ששניהם נוטים להחזיק בנושנות כפי האפשר, כי תרבותם ישנה היא ומטבע של קולטורה עתיקה שהיא ממאנת בחדשות. (C. Lombroso. The man of Genius).

אבל שונים הם בזה שעם ישראל מאז גלה מעל אדמתו הנהו נע ונד על פני התבל באין ארץ ובאין ממלכה והוא חי חיים של רוח, חיים של תקוה לעת טובה כי תבא ויחדש נעוריו וישוב להמנות בקהל עמים, ובין כה וכה ועמים רבים ושונים ששררו עליו בארצות נדודיו הכריחוהו לחקות את מעבדיהם וללמוד את מעשיהם. לא כן עם הסינים היושב על אדמתו רבות אלפים בשנים שוקט על שמריו, מאומה לא הכריח אותו לשנות מצב חייו המדיני, הרוחני והגופני, דורות חולפים ועוברים עליו כאשמורות בלילה ומאות בשנים לו כיום אחד כי יעבור, מנהגיו ואופן חייו ירושה לו מדור לדור, מאבות לבנים יעברו וכאשר יוסיפו

ימים כן יוסיף לכבדם והוא ישיש עליהם עתה באשר ששו עליהם אבותיו בימי קדם כי טוב היה להם אז וטוב לו עתה.

בקשו הסינים לישב בשלוה על אדמתם כאשר ישבו אבותיהם מאז אך קפץ עליהם רוגזם של המערבים אשר החרידו אותם במלחמות רבות, ובאשר העם הזה לא למד ידיו לקרב, כי הוא עובד אדמתו או עוסק במסחר, גברו עליו המערבים וינצחו אותו ויגזלו ממנו חלקים שונים מארצו. אך כאשר זה מקרוב ונספח עוד עם יאפאן על שונאיו וגם הוא חפש ומצא עלילות לקרוא עליו מלחמה ולנצחהו, נוכח העם להבין כי רק בחיל וכח יקום עם, והוא עתה מתעורר מתרדמתו העזה, הוא פוקח את עיניו ורואה שעמים קטנים אשר אוכלוסיהם מעטים אכלוהו בכל פה, שדדו את נחלתו וירדו בו באגרוף רשע. התבונן העם הזה על העול שנעשה לו ויגמור אמר לשנות את דרכו, והנה הוא ממהר ללמד את ידי בניו לקרב ולהבין תכסיסי מלחמה למען להיות ככל העמים.

הנני צופה ומביט לימים העתידים לבוא והם לא רחוקים מאתנו, לימים שהסינים יחגרו חרב נוקמת כאחד מעמי המערב. ואז תרבותם העתיקה גם היא תשנה את פניה לאט לאט, תתהפך כחמר חותם להדמות לתרבות המערביים ולא תוסיף להיות עוד יחידה ונפלאה.

שבע שנים ישבתי בתוך העם הזה והרבתי לי רעים ואוהבים בין שרים ורוזנים, בין מלומדים

ובין סוחרים וגם בין האכרים והפועלים, כי לרגלי עסקי גרתי חליפות עם כל אלה האנשים, פעם בעיר הבירה פעקינג, פעם בטיענטזין או בשהאנגהאי ובערים אחרות ובכפרים. ובימי שבתי בטיענטזין הייתי מרואי פני המשנה למלך יואן־שהי־קאי, כי הייתי תמיד בין הקרואים להמשתאות אשר הכין פעמים בשנה לכבוד נכבדי ארצות המערב גרי טיענטזין. בכל הזמן הזה השקפתי בעינים פקוחות והתבוננתי בשום שכל על העם הזה ומצאתי כי בדברים רבים שוה רוח החיה בשני העמים העתיקים, היהודים והסינים, ואשר לכן גם יתרון להיהודי על בני ארצות המערב האחרים, כי הוא, אם טרם שכח את קורות ימי עמו בימי שלותו, בעת ישב עוד לבטח על ארצו, יכיר, יבין וירגיש את נפש עם הסינים הדומה לנפש עמו אז לפני שלש או ארבעת אלפים שנים. והנה ככל אשר הוספתי להבין את רוח העם עתיק יומין הזה כן יותר היה רע עלי המעשה שאין בספרות העברית אף ספר אחד כתוב אודותיו, ולכן הנני נותן בזה לפני הקוראים השקפה כללית על העם הזה, על אמונותיו, מנהגיו ודרכי חייו כפי שהם עתה, למען ילמד היהודי הקורא רק עברית לבד גם הוא לדעת את העם הזה החבר לעמו בחיים ארוכים על הארץ ובקולטורה עתיקה.

א.

התפתחות הקולטורה.

עם הסינים, העם הזה שמספר בניו עולה לערך מאה מיליון נפש אדם יותר מכל יושבי איירופא כולה ושטח ארצו גדול יותר מכל ארץ איירופא ערך שבע מאות אלפים פרסאות (אנגליות) מרובעות, את העם הזה היושב במזרח אזיה יודעים אנשי המערב רק מעט מזער ורק מזמן קרוב בערך. מלפנים ידעו רק מפי השמועה לבד שיש עם בתבל ועם סינים שמו, אך בטרם באה גם השמועה לאייראפא וכבר היה העם הזה כביר לימים וכבר היתה לו קולטורה גבוהה כוללת פילוסופיה עמוקה.

אמנם הקולטורה של הסינים שונה היא לגמרי מהקולטורה של עמי המערב כאשר שונה גם הלך רוחו של הסיני מהגיונו והלך רוחו של המערבי, והאיש הנחשב במנהגיו ודרכי חייו לאיש תרבותי בארצות המערב יחשב לבן בלי תרבות פורע חק ומוסר אם יעשה מעשה עמו בהיותו בארץ סינים, וכנגד זה יחשב הסיני בעיני המערבי כפרא אדם בלתי למד להבין ולהשכיל מה נימוסי החיים דורשים מאיש תרבותי, ולכן רק בכבידות ולאט לאט הסכינו הסינים והמערבים יושבי הערים הגדולות ששם התישבו המערבים לערוב מערבם

ולעשות מקח וממכר, להבין איש את חפץ רעהו, ובטוח אני שאם יפגשו איש סיני ואיש מערבי, בני עירות קטנות, שלא יבינו איש את חפץ רעהו, ולשום מליץ שבעולם לא יצלח לתרגם ולהסביר להם את הגות רוחם ולקרב את דעותיהם ולהסכימם יחדיו, כי רחוקים האנשים האלה איש מאת רעהו תכלית הריחוק בנפשם ורוחם והגיונותיהם. —

כמה ימי שנות העם הזה על הארץ אין אתנו יודע נכונה, כי כבר היו הסינים עם גדול עצום ורב טרם למדו האנשים לכתוב על ספר דברי ימיהם וקירותיהם. לפנים ישבו הסינים, בהיותם עוד רק שבט קטן עובדי אדמה, בקרבת הנהר הצהוב (Yellow River) בחלק צפונית מזרחית של ארץ סינים, אבל אין אנו יודעים מאין באו ומתי התישבו שם. יש השערות שונות, אחדים אומרים שבאו מארץ שנער ואחדים משערים שבאו מארץ מצרים. הפרופיסור טערריען דע לאקופעריע מראה בהוכחות שונות שבאו מחלק הדרומי של סביבות ים הכספי וזה היה בערך שתי אלפים ושש מאות שנים קודם סה"נ, וכנגד זה אומר גוסטאוו שלעגעל בספרו Uranography Chinoise Leyden 1875 שכבר היתה הקולטורה של הסינים במצב רם לפני חמשה עשר אלף שנים ויהיה אז עם שוכן לבדד בארצו שם. אטטא הויזער (Die Chinesische Lyrik) מביא הוכחות היוצאות מחקירות עמוקות שהקולטורה בכלל יצאה ראשונה מסינים והשפיעה על ארץ פרס ומשם נפוצה על בבל

ואשור ומהם קבלו המצרים גם הם. סוף דבר כל אלו ההוכחות והראיות אין להם יסוד ובסיס חזק על מה שיסמוכו ועלינו להבים עליהן רק כעל השערות מענינות שאמנם כדאי להזכירן אך אין לחשוב אותן כצודקות.

את אשר אנחנו יודעים נכחה הוא, שזה כחמשת אלפים שנה וכבר היתה בסינים ממלכה בסדר ומשטר נכון. בימי נח כבר מלך שם מלך, וכמאה שנה טרם נוסדה ממלכת בבל מלך שם המלך החסיד יאא (Yao) שלפני מותו מסר את ממשלתו לשוהן (Shun) ושוהן טרם מת מסרה לידי יו הגדול (Yu the great) ואז אברהם אבינו מאה שנה טרם נולד. בימי יעקב אבינו כבר היו בידי הסינים הרבה שירים נפלאים שחלק מהם באו בהספר „שיה־קינג" הקדוש להם עד היום הזה. יודעים אנו עוד שמאז ועד עתה הסינים יושבים שלוים ושקטים על ארצם והקולטורה שלהם לא לבד שהתפתחה באופן אחר מהקולטורה של ארצות המערב עד שהן כמעט מתנגדות זו לזו, כ"א גם איננה דומה להקולטורה של ההודים אם גם שתי הקולטורות האלו אינן כל כך מתנגדות זל"ז כמו המערבית והסינית, כי על כן שני העמים בני אזיה הם. על הקולטורה של־הסינים לא פעלה שום קולטורה מבחוץ, היא התפתחה שם מעצמה ובכל הארצות שאנו רואים קולטורה הדומה לזו של הסינים יש עדות נאמנה שבאה מסינים. יודעים אנו על נכון שבני ארץ קארעא עמדו תחת השפעת

הקולטורה של הסינים והיו הראשונים שקבלו עליהם תורתם ומנהגיהם, וכמו כן הננו יודעים מדברי הימים שבני יאפאן קבלו את זו הקולטורה דרך ארץ קארעא שהשפעתה היתה גדולה ביאפאן.

התפתחות הקולטורות שונות הן אצל כל עם ועם, כי הרבה אמצעים משפיעים עליהם וגורמים התפתחותן. הקולטורה המתפתחת בעם נודד ורועה צאן שונה הוא מהקולטורה בעם היושב על אדמתו ובונה לו ערים וכפרים לשבת בהם, מפני שהרועים יחיו חיים בודדים ומשפחה משפחה לבד תנהג את עדריה ועם זרים לא יתערבו לכן להם אינם נחוצים חוקים ומשפטים ודי להם מנהגי אבותיהם שבידיהם ונימוסים המכוונים למשפחותיהם לבד, כי אבי המשפחה הוא מלכם העומד בראשם כמפקד ומצוה, לא כאלה חלק יושבי ערים וכפרים הדרים בחברת משפחות רבות הזרות אשה לרעותה להם ההכרח החוקים שיהיו מכוונים לפלס וליישר את דרכיהם, למען תוכלנה המשפחות הזרות לחיות בשלום ושלוה יחדיו, כי להם אין מושל יחידי כאבי המשפחה אצל הרועים אשר לפניו שוים כל בני המשפחה. וכמו שאיננה דומה קולטורה המתפתחת בעם היושב לבטח באין מחריד אותו ממנוחתו לעם אשר סביב שתו עליו צרים ואויבים הנכונים תמיד לקרוא עליו מלחמה ולכבוש את ארצו, כן גם תשתנה הקולטורה לפי האקלים הפועל מאד על ההתפתחות המוסרית של עם ועם (H. T. Buckle Vol I. 2) ובשום אופן אי אפשר שתהיה הקולטורה

של העסקימאים יושבי גרענלאנד דומה להקולטורה של המאלאיים היושבים קרוב לקו המשוה (Equator).

אחד מן האמצעים היותר פועלים על התפתחות הקולטורה היא האמונה המלוה את האדם מבטן לקבר, היא משפעת השפעה גדולה על גוי ואדם יחד, ובפרט חזקה מאד השפעתה עליהם בהיותם עוד בימי ילדותם ובימי עלומיהם. עינינו רואות עוד היום אחרי שבכלל רפתה האמונה ורבים פנו לה עורף כי ימאנו ללכת עוד בעינים עצומות אחרי מנהיגיהם המלמדים להם אמונות מתנגדות לחכמה והגיון, ובכל יום ויום ירביון אלה הדורשים בקרת של חכמה ושל נסיון טרם יתנו אמון לדברי המטיפים לאמונה, בכ"ז עוד היום ומאד עצמה כחה של האמונה, עאכו"כ שגדול היה כחה בימים מקדם, באלה הזמנים בעת שהקולטורה החלה להתפתח, אז בטח פעלה האמונה פעולה עזה בלי מצרים על בני אמונתה. הגע בעצמך הבאפשרי שהקולטורות של בני איי פידזי (Fidji) ובני איי סאמא (Samoa) יהיו דומות זו לזו בעוד שאמונתם תורה להם אופן חיים משונה שההבדל בהם כהבדל האור מן החושך. הרברט ספענסער כותב (The Study of Sociology) שבני איי פידזי שהם אוכלי אדם מאמינים שמעשיהם טוב בעיני אלהים וכי בזה עושים לו נחת רוח, והם לכן שונאים תכלית שנאה את בני איי סאמא באשר כבדה חטאתם מאד כי יחטאו לאלהיהם בעברם על מצוותיו בזה

שמתעבים את בשר האדם וחיים באהבה וריעות עם שכניהם. מחשבות אלה האנשים היושבים באיים קרובים זה לזה יראו בעליל כי האמונה לבדה השפיעה עליהם להנחות את הסאמאים בדרך ישר והפידזים בדרך עקלקלות, כי אין גורם אחר בלעדי האמונה אשר היה יכול להשפיע עליהם.

לכן באשר שהאמונה היא גורם גדול להתפתחות הקולטורה בכלל, אם חפצנו להבין את הרוח המניע את חיי עם הסינים שממנו יצאו לו מנהגיו ונימוסיו, עלינו לשום השקפה קצרה על האמונות העתיקות בכלל ועל אמונות הסינים בפרט, למען להקל עלינו להבין את העם הזה אשר חיי רוחו ונפשו כזרים נחשבו לנו.

אך מתי באה האמונה לעולם? באיזה מצב היתה האמונה הקדמונית לפני היות עוד גם עובדי אלילים על פני התבל? את מי העריצה והקדישה עוד טרם שנתפתחה גם היא ונסתעפה לאמונות שונות? על זה הרבו החוקרים לענות. הרברט ספענסער (Principles of Sociology 68/207) אומר „הערצת־אבות (Ancestral worship), כלומר לחשוב את נשמות האבות כאלהים, היא המקור הראשון לכל האמונות שבעולם, ומהשרש הזה צמחו כולן", ואומר „שבזה הכלל נכללו כל האמונות אחת לא נעדרה, מן אלו שמאמיניהם מאמינים בעץ ואבן או יסגדו לפסל עד האמונה העברית ועד בכלל" לדבריו הסכימו גם הוקסליי (Evolution of Theology) ובנימין קידד (Principles of

Western Civilisation) המוסיף לאמר כי: „אותות האמונה הקדמונית הזאת חרותות על כל האמונות הגדולות ששררו ועוד שוררות בארץ ועקבות השפעתה לא נכחדה גם מנמוסי ומנהגי חיי החברה בכלל".

לדעתי אמנם נוכל להסכים לדברי החוקרים האלה שעוד נכרים ונראים אותות ההשפעה של האמונה הקדמונית הנזכרת גם בחיי החברה זבנימוסיה עד היום, וגם באמונות עתיקות רבות, ובפרט באמונות הסינים ששם פעולת האמונה הזאת עודנה בתקפה, וגם אחרי שלבשה צורה אחרת והיא מלאה עתה פילוסופיה עמוקה, היא: (האמונה הקדמונית, אמונת „הערצת אבות") נשארה לה כשרש, ויותר מזה, שבסינים נדאה גם עקבות אמונת „אנימיזמום" שממנה באה ונתפתחה אמונת „הערצת אבות" (ראה להלן אצל „כבוד אב ואם"). אך לא נוכל לעבור בדממה ומבלי לעדער על דברי הרברט ספענסער האומר שגם אמונת היהודים לא נקתה ממנה, וזה מטעם פשוט, כי האמונה הקדמונית, אמונת „הערצת אבות", יכולה להתקיים רק אם היא נשענת על היסוד הראש והראשון לה, והוא שהבנים ילכו בעקבות הוריהם ובכל יזנחו את אמונת אבותיהם ויכבדו אותה מבלי להטיל שום ספק בה, ואז תהיה היא שרש וגזע לאמונותיהם המסתעפות ממנה כענפים רבים, כאשר גם נראה למעשה בסינים. והנה בנוגע לאמונת העברים אין זכר לזה היסוד, ונהפוך הוא

כי כתוב בתורה שעזב אברהם אבינו את תורת ואמונת אבותיו ויפנה עורף לאליליהם וימאס בם. אחרי מהפכה כזו אין מקום לחשוב עוד את „הערצת אבות" כשרש ויסוד לאמונת היהודים. בנגוד לזה לא היתה שום מהפכה פתאומית בסינים והלכה אמונתם „הערצת אבות" ונתפתחה, ותהי זו האמונה הקדמונית לשרש וליסוד שממנו ינקו האמונות שנתפתחו ועליו נתיסדה התרבות של העם.—

ב.

השקפה על האמונות העתיקות.

מדברי הימים להעמים הישנים התרבותיים הננו לומדים שהשקפותיהם על אמונה בכלל, ועל אמונתם הם ויחוסם להאמונות של עמים אחרים, היו שונים מאד מאלו ההשקפות של העמים החדשים אליהם בערכם.

אז בטרם לדת האמונה הנוצרית וטרם עוד נאמר לתלמידיו של יש"ו „לכו ולמדו לכל יושבי תבל את תורתי" היה כל עם ועם שמח ומתגאה באמונתו שעל ברכיה נולד, ואחד לא נסה וגם לא אבה לנסות להכנים אנשים בעלי אמונה אחרת בצל כנפי אמונתו, לא בהסתה ולא בשוחד למען שההמרה תהיה נראית כבאה ברצון ומכל שכן שלא באונס. האיש הפרטי התגאה והתפאר להיות בן עם אשר בחבלו נפלה האמונה היותר טהורה, וכל אחד הכיר וידע את מקומו, אם לפי רום מצב משפחתו, אז לפי ידיעותיו אשר רכש לו או גם לפי מעמדו אם בינוני או נמוך.

הברהמינים וכן כהני מצרים הצפינו את תורתם ואת חכמתם כמטמונים ולא גלו מהם אלא לחכם ומבין מדעתו מחברתם, ולא גילו לשום תלמיד את מסתריהם עד שבחנו את מצפוני לבבו וכשרונותיו ועמד בנסיון. אלה הגאיונים

בשמרם על תורתם לבלי תתפרץ החוצה ולבל תהיה כרשות הרבים לכל איש ואיש מהמון העם אשר כל הרוצה יגלה בה פנים לפי רוחו, דחו בשתי ידים את הנכרים ואת דלת העם שחפצו להתערב אתם. ולכן הננו רואים שבכל אשר לחצו המצרים את ישראל ושבכל אשר הציקו להם, לא עלה על לבבם להעביר את בני ישראל מעל אמונת אבותיהם ולהכניסם תחת כנפי אמונת מצרים, ונהפוך הוא כי הסתירו מהם את תורתם כאשר הסתירו אותה גם מדלת העם שלהם, באשר חשבו שלא לעבדים ולא לפחותי ערך לבוא בסוד גדולות ונצורות ורוחם לא יכילם, ונשארו התורה והחכמה כספר החתום בידי הכהנים לבד. גם כאשר הלכו ישראל ויהודה בגולה, לא כפום מנצחיהם להזנית את ה׳ אלהיהם ולעבוד אלהים אחרים. וספר דניאל יעיד כי נבוכדנצר בעצמו לא בוש להגיד לדניאל „מן קשוט די אלהיכון הוא אלה אלהין״ ולא צוה על חנניה מישאל ועזריה לפלוח לאלהיו רק לסגוד לצלמא. *)

כשכבשו היונים והרומים עמים אחרים תחתיהם

---

*) יש רגלים להשערת שהצלם שהעמיד נבוכדנצר היה צלם בודהא, וזה לפי גירסת הסינים שבודהא נולד בשנת 1027 לפני ספה״נ ונבוכדנצר חי 604 עד 561 לפני ספה״נ, ובכל אופן מספר דניאל משמע שהצלם לא היה צלמו של נבוכדנצר, וגם לא צלמו של אלהיו כי כולם דברו מהצלם בהבדל מאלהיו „לאלהיך לא פלחין ולצלם דהבא די הקימת לא סגדין״.

הניחו אותם ללכת בשם אלהיהם ולא הפריעום מלהעמיד את צלמיהם ומלעבוד אותם, ורק בגאות מלכיהם להדמות לעליון ולהיות כאלהים היו כופים את הנכבשים תחתם להעמיד גם את צלם המלך ולכבד גם אותו כאלהים. זה היה לפי רוח אמונת המנצחים ולא התנגד גם לרוח אמונת הנכבשים ולא הדאיב את נפשם אם נוסף עוד אליל אחר על אליליהם כי כלם, המנצחים כהמנוצחים, היו עובדי אלילים רבים, אך לעקור אמונת המנוצחים הישנה משרשה לא עלה על לבות המנצחים. ורק אז כשגזרו על היהודים להעמיד צלם בהיכל ה׳, פגשו המנצחים באויב חזק אשר נלחם מלחמה יאושית בעד אמונתו אמונת האחדות הפשוטה והטהורה. היונים והרומים בהיותם עובדים לאלהים רבים לא יכלו לשער ולהבין את עוצם האמונה הזאת אשר עליה הקדיש עם ישראל את חייו וראו בסרובם מרידה לבד, ולכן רצו לשרש אמונת ישראל מכל וכל באשר ראו שהיא היתה מוספת כח ועצמה להמורדים הלוחמים בשמה. —

בדרך הברהמינים וכהני מצרים אשר סגרו דלתות תורתם ואמונתם לבל יפרץ בהם זר ויחלל את הקדש לא הלכו היונים והרומים, המה פתחו שערי היכלי אמונתם ולא הפריעו את הרוצה לכנוס להתדבק בם אבל לא כפו ולא הסיתו את בני אמונה אחרת להסתפח עליהם. כאשר לא התגאו כל כך לחשוב את אמונתם כמתנה טובה שנתנה להם לבדם שזר לא יהין לקחת חלק בה,

כן גם לא נפתה לבבם לחשוב שאמונתם היא יסוד ובסיס לאושר כל האדם בזה ובבא, ושהחובה עליהם להצליח את כל יושבי תבל בהכניסם אותם לאמונתם, הם לעצמם אמנם מלאו אחרי נמוסי ומנהגי דתם אך לא חשבו שעליהם מוטל לדאוג לאשר כל האדם וגם לא דמו שרק באמונתם נטמן האוצר של האושר הכללי, אושר הנצחי והאמתי, הם אמרו ילך לו איש איש בשם אלהיו וימצא את אשרו בכל אשר ימצא ואין אחריותו עליהם.

היהודים המאמינים שבהם לבד בחר ה׳ לתת להם חוקים ומשפטים צדיקים התפארו והתגאו בתורתם ואמונתם שנתנו להם בחבה יתרה, אך לא כמעשה הברהמינים וכהני מצרים אשר הצפינו את תורתם כחמדה גנוזה לבל תודע לאיש העומד מחוצה להם, וגם לא כמעשה היונים והרומים אשר אספו את כל הבא להסתפח עליהם עשו היהודים. היהודים האמינו באמונה שלמה, שבאחרית הימים תמלא הארץ דעה והלכו כל העמים לאור התורה, הם האמינו כי עליהם לנטור את האוצר הנחמד, האמונה והתורה, עד בא מועד, ואז תהיה סגולת כל העמים, ולכן במדה זו שחשבו שיש יתרון לאמונתם על אמונות אחרות בה במדה חדלו להטיף את תורתם לעמים אחרים, כל עוד אשר לא יערה עליהם רוח דעת ויראת ה׳ ויבאו מאליהם לדרוש את אלהי ישראל. ולכן גם מאנו לקבל את הגר הבא להסתפח אליהם בטרם בקרו אחריו אם אין בו שמץ פסול או כוונה

עצמיית והוא מתגייר על מנת לקבל פרס, ורק אחרי אשר בדקו אחריו ונוכחו לדעת כי בתום לבב הוא מבקש קרבת עם ישראל רק אז הכניסוהו לברית.

שונה מכל אלו האמונות היא אמונת עם הסינים (China) העם עתיק יומין החי אתנו עוד היום, העם הגדול והעצום המעותד לפעול גדולות ונצורות בימים הבאים, להעם הזה המתגאה בתרבותו העתיקה ובספריו הקדושים יש שלש אמונות שונות שנתאחדו לאחת, ולהאמונה הזאת אין שום דמיון כלל להאמונות האחרות אשר עליהן דברתי בזה. ההפרש היסודי ביניהן הוא שמאז ומעולם למדה אמונתם את העם לראות אותה כקנין פרטי של כל איש ואיש ולא שהיא האמצעי היחידי המאגד ומקשר את העם יחדיו, עד שהאיש הבלתי מאמין יתחשב כנכרי וכזר שאין לו חלק בעמו, כאשר הסכינו לפנים האמונות האחרות לחלק את האנשים למפלגות לפי אמונותיהם השונות.

המאמינים מהסינים, כלומר אלה בעלי האמונה המשולשת המאוחדת, מאמינים באחדות הבורא (ובמלאכים וחיות הקדש ובשדין ורוחין ולילין) אך יש גם הרבה סינים שהם יחשבו את עצמם רק על תלמידי קאנפוציו ואת תורתו לבד יכבדו, והם אגנסטיקים האומרים כי האדם קצר שכל הוא להבין ולדעת את המכוסה ממנו, וכאשר לא יכלו להכריע עם מי הצדק לא יכלו להאמין;

וגם לא יכלו להכחיש, וישענו על מורם הגדול קונפוציו אשר לא בוש להודות כי אינו יודע עד מה במה להאמין, וחדל לדבר ע"ד האמונה, בחיוב או בשלילה.

המסיתים הנוצרים (מיססיאנארע) הביאו דבתם רעה על הסינים שהם מאמינים בהרבה רשויות ועובדים לאלילים, אך האשמה הזאת אשמת שוא היא, והאמת שהסינים מאמינים באל אחד, אך יוסיפו להאמין עוד שיש מלאכים הממונים על כל כח וכח בתבל, כאשר כבר נוכחו רבים מהתירים וגם אחדים מהמסיתים, והחוקרים ואנשי אמת שבהם הודו כי עיקר אמונת הסינים היא האמונה באחדות(Vide Max Müller and James Legge) רבים מהמסיתים הראשונים הוציאו את הדבה הרעה הזאת מאי דעת, כי קצר שכלם ולא השכילו לחדור להבין תורת הסינים ולרדת לסוף דעתם, ובראותם כי פרבית היכליהם מלאים צלמי אנשים החליטו כי עובדי אלילים הם, אבל יש גם מסיתים כאלה, והם לעת הזאת הרוב, היודעים את האמת ומתכוונים להעיד עדות שקר באשר יגורו לנפשם שאם יודע לשולחיהם שגם הסינים מאמינים באחדות הבורא ולא יעבדו לאלילים, אולי יחדלו לשלוח את נדבותיהם ונכרת אוכל מפיהם, והמסיתים הן חיים עתה בארץ הסינים חיים של עושר וכבוד. באמת כל הצלמים שבהיכלי הסינים הם לא צלמי אלילים, כ"א צלמי אנשים ידועים שחיו באיזה זמן ואשר הביאו תועלת רבה לארצם ולעמם, אם על

שדה־המלחמה או בלמדם להעם תורה, מוסר ומדות טובות. ברבות הימים נשכחו עלילות אלה האנשים ומרביתם לא נשאר לקהל אף זכרון שמותיהם, אבל מן המעט אשר קורותיהם ושמותיהם כתובים על ספר לזכרון לדור אחרון; נוכל לדון על השאר ולשפוט מה טיבם של אלה הצלמים. ולאמת את דברי אביא בזה שני צלמים לדוגמא: בכל ארץ הסינים מכבדים ומעריצים את „קוואנג־טי", ובאשר המאנדזוויים (משפחת בית „טשינג"), השוררים עתה בארץ סינים אומרים שקוואנג־טי הוא השר של בית „טשינג" הסוכך על בית מלכות המאנדזואיים, נבנו ונקדשו לשמו היכלים רבים כמעט גם בכל כפר וכפר. המסיתים אומרים שקוואנג־טי הוא „אליל צבא־מלחמה" של הסינים ובאמת כל איש סיני יודע את דברי ימי חייו של האלהים הזה. הכל יודעים שהוא חי במאה השלישית לסה"נ והיה שר גדוד שנצח תמיד בכל מלחמותיו ולבסוף נהרג הוא ובנו אתו. הסינים המאמינים שבכל הנשמות של הצדיקים או של הגבורים שלחמו בעד ארצם עולות לשמים להיות למלאכים ושם מקבלים את שכרם לפי גודל פעלם, ויש מהם שמתמנים להיות „מלאכים ממונים", אומרים שקוואנג־טי הוא עתה מלאך הממונה לצאת לעזרת עמו וארצו במלחמותיהם. אצל צלמו של זה המלאך העומד בהיכליהם ולשמאלו, עומד צלם בנו „קוואנג־פי" שהוא עוזרו גם בעולם הנשמות, ולימינו של הצלם עומד נערו משרתו

נושא כליו. המסיתים טעו ותרגמו, בזדון או בשגגה, את השם, שבהם מכנים הסינים „מלאך ממונה", לשם „אלהים" ולכן הוציאו משפט מעוקל. כאשר אמרתי, „קוואנג־טי" הוא לפי דברי המאנדזוויים השר המגין על בית מלכות „טשינג", בית מלכות המאנדזוויים, ובכל מלחמותיהם שלחמו מעת מלכו בארץ סינים נגד העמים הקטנים הרבים היושבים סביבותם ונצחו אותם, היו המאנדזוויים אומרים שקוואנג־טי נלחם להם ובהדר גאון עוזו הופיע אל הלוחמים והיה להם למגן ולמחסה מפני אויביהם. עתה, מאז שעמי ארצות המערב החלו ללחום עם הסינים ותמיד גברו עליהם המערבים וינצחום וקוואנג־טי לא בא לעזרת צבאות עמו, אומרים הסינים שזה סימן רע להמאנדזוויים ואות הוא כי זנח אלהים את בית המלכות הזה ובקרוב ירד מגדולתו ובית מלכות אחר ימלך תחתיו. הצלם השני אשר אמרתי, מוצאים אנו בהיכל הצלמים היותר מפואר בקאנטאן הנקרא „היכל חמש מאות הנשמות הגבוהות" שם יש צלם אחד ומקומו בין הצלמים היותר יפים והוא צלמו של מארקא פאלא, (התייר האיטלקי הגדול שסבב כל ארץ סינים במאה השלש עשרה לסה"נ). מלבד זאת העדות אביא עוד אות יותר חזק לקיים את דברי, והוא, כי על „מזבח השמים" או „בהיכל השמים" שבפעקינג, שהם קדש קדשים להסינים ושם רק הקיסר לבדו יכהן, ואחת בשנה הוא מתפלל שם לפני האלהים בעד כל עמו וארצו,

ומקריב את קרבנו לאלהים שם אין שום „צלם",
וכמו כן אין צלם „בהיכל הארץ" או בהיכל
ל„עבודת האדמה". *)

אמנם חזקה היא אמונת הסינים בחיים הנצחיים
ועל ימי חייהם על הארץ הם מביטים כעל
דירת עראית כפרוזדור לפני הטרקלין, ובאמונתם
הם בטוחים שכל נשמות הצדיקים והישרים ונשמות
אלה אשר לחמו או פעלו לטובת עמם עולות
לשמים להיות שם מלאכי אלהים, והיכליהם מלאים
צלמי אלה האנשים ששבו והיו לבני מרום. לאלה
מלאכי רחמים משרתי עליון הממונים על כל
הנמצא והנעשה בתבל, הם גם מתפללים בצר
להם ומבקשים עזרתם. להקורא אשר יכבד עליו
לרדת לדעתם ולהבין את אמונתם של אלה
המאמינים במלאכים השוררים בכל מקצוע ומקצוע
במלא התבל, כאמצעים בין אלהים והאדם, עצתי
שיקרא ב„ספר היובלים" וימצא גם שם על הסדר
בריאת מלאכים הממונים על כל דבר ודבר, על
הברקים, על הרוחות, על הימים וכו'. ובספר
„מפעלות אלהים" (רל"ט) ערך „מלאכים" הננו
מוצאים שמות המלאכים הממונים על ימי החודש,
על י"ב מזלות ועל שבעת ימי השבוע.

הכהן האנגלי א. ע. מול (A. E. Moule)
בספרו „ע"ד ארץ סינים החדשה והעתיקה" כותב:

---

*) ראה להלן בפרק „מזבח לשהאנג-טי, היכל השמים
ושארי היכלות".

קרוב מאד אצלי שבעיני הסינים יתראה היכל הוועסטמינסטר בלונדן (Westminster Abbey) יותר כהיכל אלילים מאשר היכלי הסינים של „הערצת אבות", שבהם שמורים רק הטבלאות שעליהם כתובים שמות אבותיהם הקדושים להם, ואלה היכלי הזכרון נקיים הם מכל פסל ותמונה, בעוד שהיכל וועסטמינסטער מלא צלמי אנשים".

ג.

אמונות הסינים ומיסדיהן.

ואלו הן שלש האמונות שבהמשך הזמן נתאחדו והיו לאמונה אחת: אמונת טאא, אמונת קונפוציו ואמונת בודדהא. שתי האמונות הראשונות נולדו בארץ סינים ונוסדו על תורת בני עמם „לאא־טשע" ו„קונפוציו" והשלישית שנתיסדה על תורת „בודדהא" הובאה מהודו מקום מולדתה לארץ סינים בשנת 61 (או 65) לפה"נ. מיסדי אלו האמונות היו בני דורם של נביאינו ירמיהו ויחזקאל חגי זכריה ומלאכי, וספריהם שהניחו אחריהם לאא־טשע וקונפוציו ותלמידיו, קדושים בעיני הסינים ועד עולמי עד יהיו לגאון ולתפארת לאומתם, כי עדים הם להראות את הגובה של המצב המוסרי של העם הזה, שהוליד את אלה החכמים והפילו־סופים הגדולים ללמדם זאת התורה הטהורה המלאה מוסר ומדות טובות. כל העם, מן המלך עד העבד, כבדו את החכמים האלה בכבוד גדול בימי חייהם ועד היום לקדושים יתחשבו. הסופר הנכבד ט. ט. מעדאס בספרו ע"ד המרידות בארץ סינים כותב „בכל כתבי הקדש להסינים אין אף פסוק אחד שמצדו המוסרי לא יהיה ראוי להקרא באזני כל בני משפחה באנגליה", ועלי רק להעיד כי לא הפריז הסופר הזה על המדה מאומה.

היו ימים שהיו וכוחים בין בעלי שלשת האמונות הנזכרות והוכוחים הסבו קטטות ומריבות, שנאה ותחרות, עד שבעלי האמונות נתנו את לבבם להבין ולדעת כי לא ישרה דרכם וכי ע"י ריב ומדון לא ימצאו את האמת אשר הם מבקשים, וילמדו להבין איש את רעהו ויבאו לידי מסקנא להחליט, כי באמת אלו שלשת האמונות רק אמונה אחת היא, כי כל עיקר של אלו האמונות הוא לעשות טוב וחסד עם בני אדם ולאהוב איש את רעהו, וההבדל שיש ביניהם קטן וקל הערך וזה הלא מביא לידי שנאה ומשטמה, הבאה להפריד בין אחים, שמזה ודאי אין רוח המקום נוחה וא"כ אין בהם ממש, ולכן החליטו שאין כדאי לשום לב לאלה הדברים קלי הערך, יאמין כל איש ואיש באשר יחפוץ ובאשר יאבה ואיש אל יפריע אותו ולא יקצוף עליו, כי עיקר האמונות הוא רק לקרב את האנשים זה לזה ולא להרחיקם זה מזה. ואמנם כן הוא, ומאז באו הסינים לידי מסקנא זו לא הפריעו גם את המסיתים אשר באו להטיף להם אמונת הנוצרים, רק בזו אותם ולעגו על יסודי אמונתם (Dogmas) של הנוצרים, וראו בהם רק אלה הדברים שלפני מאות בשנים כבר החליטו הם עליהם שהם קלי ערך שאין שוה לדון בהם ולצאת בריב אדותם, ועל התורה והמוסר שלמדו אותם המסיתים אמרו, כי כבר למדום אותם חכמיהם הרבה מאות בשנים בטרם לדת ישו הנוצרי. — השקפתם זו על אמונה כל כך נשרשה בלבות

הסינים, עד כי כל עת שאיש סיני מלומד מדבר עם מלומד בן אמונה אחרת לא ימנע להוסיף „האמונות אמנם שונות הן אבל השכל הן אחד הוא ולכן אחים אנחנו כולנו". והמסית המלומד הוק שהלך לסינים זה כשמנים שנה למען לזרוע על תלמי לבות הסינים זרע אמונת הנוצרים כותב בספרו על הסינים „בארצות המערב החלו עתה ללמד להעם להביט על האמונה בכלל בשויון נפש ובסינים כבר הגיעו לזו המדרגה זה הרבה אלפים שנה". — ואלה שמות מיסדי האמונות :

לאא־טשע.

(פירושו: הילד הזקן והנכבד. שמו: לי-פע-יאנג).

נולד בשנת 604 לפני סה"נ בפלך הא־נאן. בעלי ההזיה אוהבי נפלאות מספרים שכשנולד היה בן שמונים ואחת שנה (אחרים אומרים בן ע"ב שנה) וכל השנים האלה הרתה אמו. כשנולד היה זקנו מגודל ולבן.*) כוכבים ממסילותם נפלו ביום לדתו ונפלאות רבות קרו ויאתיו ביום ההוא. ומיד כשנולד התנשא ויעף ברוח וידו האחת נטויה לשמים והשנית נטויה לארץ וקרא: בשמים ממעל ובארץ מתחת רק „טאא" הוא הנכבד והגדול. המאמינים מוסיפים לספר שנולד מעלמה אשר לא ידעה איש, וכשהיתה אמו ישנה בעצם יום בהיר ראתה והנה בקוי השמש אשר נפלו עליה יורד כדור קטן בעל חמשה גונין והוא מלא זרע אדם ויכנס לתוך גופה ומזה נתעברה. כפי הנראה באו להטאאיסטים כל אלה הספורים והנפלאות מהבודדהיסטים כי גם הם מספרים שאמו של

---

*) הסינים האומרים שחכמיהם לאא־טשע וקונפוציוז נולדו סהורים וזקנים אולי ירעו מן הנסיון כי רבים אנש כשרון והוגי דעות בין ילרים של אבות וזקנים. (C. Lombroso. The man of Genius) ומן הנסיון הנגו יודעים ג"כ שקרו מקרים שילדים של אבות וזקנים נולדו עם שערות לבנות ופניהם היו קמוטים. (Th. Th Huxley, Essays)

בודדהא אם גם היתה נשואה לאיש ובעלה היה מלך נתעברה טרם ידעה אישה, והיא ראתה בחלומה פיל לבן בא אל קרבה ונתעברה. על שניהם, על בודדהא ולאא־טשע מספרים שנולדו יוצאי דופן, בנס.

מחיי הפילוסוף הזה הננו יודעים רק מעט וידוע הדבר שהוא היה איזה זמן סופר המלך או המשגיח על עקד הספרים של המלך, בממלכת צאו (הפלך הנקרא עתה שהאנטונג) אך לא האריך ימים על משמרתו כי נפשו חשקה בחכמה ופילו־סופיה. בימיו פרצה מלחמה בהפלך שהיה גר ויעזוב את מקום מושבו וילך לפלך אחר ומני אז לא נשמע ממנו מאומה וגם הזמן מתי מת, והמקום שבו מת בלתי ידועים לנו.

יודעים אנחנו שהוא הוכיח את המלך והשרים על שהם דנים דיני מיתה ועל אשר ילחמו עם אחרים ומוציאים את בניהם להורג, באמרו כי בשום אופן אין רשות וצדקה לשום איש לשפוך את דם איש אחר. הוא השאיר אחריו ספר מעט הכמות הנקרא „טאא־טעה" המכיל רק 5320 מלים או אותיות סיניות, וכל מלה ומלה מלאה פילוסופיה גבוהה. על הספר הזה נתיסדה אמונת „טאא". שיטתו הפילוסופית במה שנוגע לאמונה, היא אחדות הבורא טהורה וזכה, והוא אומר שאין שכל האדם יכול להשיג את הבורא, ואף הפילוסוף בעומק שכלו יכול להבין רק את זה, כי הוא יודע שאינו יודע.

בספרו הנזכר הוא אומר: „טאא" אם תוכל למללו בשפתיך אז איננו טאא הנצחי. אם תוכל לכנות לו שם אז איננו השם של הנצחי. הראש והראשון, יסודו של השמים והארץ, משולל מדמיון וכנוי, ואת אשר תוכל לבטא בשפתיך ולקרא בשם הוא רק אם כל נברא. ועוד: „היש והאין שוים הם לטאא, ואין שום פרות ביניהם" (ודומה לזה אומר הפילוסוף האשכנזי העגעל). ועוד שם: הכל בא מטאא, הכל חי בטאא והכל שב לטאא" (ודומה לזה אומר שפינוזה). עוד נוסיף לדבר להלן על שיטתו של זה הפילוסוף הגדול.

עוד ספר אחד המיוחס ללאא־טשע או לכהפ"ח שהוא האציל מרוחו על המחבר. שם הספר הוא „על דבר שכר ועונש" (Kan-in-biau) בספר הזה מונה המחבר בין החוטאים היותר גדולים את מי שממית את אויבו המנוצח במלחמה בשעה שזה המנוצח כבר הסיר מעליו את כלי זינו ומבקש רחמים וחנינה, או אם מחנה כלה מסגרת את עצמה בידי מנצחיה והמנצחים לא ירחמום אלא יענישום וילחצום. אנכי הייתי בסינים מיד אחרי התקוממות הבאקסער, ואז אחרי שהמערבים עשו בסינים כל התועבות שבעולם, ענו נשים ובתולות והרות בקעו, הרגו ולא חמלו על ילד וזקן על איש ואשה, שחטו את ההורים ועיני בניהם רואות וטבחו את הבנים לפני עיני אבותיהם, ויחמסו ויגזלו את רכושם (כל אלה הדברים הם כמשמען בלי שום הגזמה) וביותר צבא אשכנז

שאמר להם הקיסר: לא תחנם. (Pardon wird nicht gegeben) אז והראו לי אוהבי את זה הפרק ויאמרו לי: ראה, את הדברים האלה כתב אחד מחכמינו לפני אלפים וחמש מאות שנה, שוה נא אותם לדברי הקיסר הגרמני ותן תודה כי לא לכם להורות לנו מוסר וחכמה. ואנכי עניתיו, אמנם, לו הלכו העמים לאור תורת החכמים והפילוסופים כי אז וחדלה מלחמה מן הארץ, אך לצערנו אין שומע להחכמים, לא של הסינים ולא של המערבים, וכל דאלים גבר.

קונפוציו (קונג פו טשע *).

נולד בפלך שהאנטינג בשנת 551 לפני סה"נ ומת שם בן שבעים ושלש שנה. אביו היה שר בעל משרה גבוהה ולו היה בן יחיד וימת עליו בנו והוא אז כבן שבעים שנה, ואם גם לא היה ערירי כי תשע בנות היו לו, היה רע עליו להאסף אל אבותיו ובן אין לו, בן אשר יקטיר למזכרת נשמתו כחק להסינים מקדמות ימות עולם, ויפנה לאחד מאוהביו ושמו יען ויבקש ממנו לתת לו אחת משלש בנותיו לאשה להחיות בן ממנה. אך באהבתו שאהב יען את בנותיו לא היה ישר בעיניו לתת אחת מהן לאיש זקן, אבל לא יכל גם להשיב את פני השר, ויפנה לבנותיו ויציע לפניהן את בקשת השר מבלי לחות את דעתו אם כשר הדבר לפניו או לא. שתי בנותיו הבכירות שמעו ולא ענו דבר, ותפנה בתו הצעירה לאביה ותאמר „אם טוב בעיניך הדבר, אבי, אנכי אהיה לו לאשה"— אחרי הנשואין ותבקש רשיון מבעלה ללכת ולעלות בהר נעה (הר הקדוש לתפלה בעד יושבי הפלך הזה

---

*) „קונג" תואר האצילות היותר גבוה בסינים. „פו" הוא שמו הפרטי, ו„טשע" פירושו הנכבד. המשפחה מיוצאי ירך המלך ציונג־טאנג, שהיה המיסד את בית מלכות שתאנג. בית מלכות זה מלך בסינים משנת 1766 עד 1122 לפני סה"נ.

עוד מהקיסר שהון) להתפלל שתתעבר, והיא אמנם נתעברה וילדה את קונפוציו. אביו מת בהיותו ילד בן שלש שנים ואמו הקדישה כל ימיה לאמנו ולחנכו לתורה ולתעודה, ויגדל קונפוציו ויהיה לפילוסוף ולמורה דרך לעמו.

הוא הקדיש כל ימי חייו ללמד לתלמידיו שלא על מנת לקבל פרס, ויהיה נכבד בעיני העם ויעלה לגדולה, ושנים רבות היה היועץ הראשון להמלך. אך גם אויבים רבים היו לו, כי אלה השרים אשר ללא צדק וללא משפט שררו בארץ ויגזלו ויחמסו את העם וקונפוציו עמד לנגדם וידיח אותם מכהונתם, ארבו לו תמיד וגם הצליחו להורידו ממשמרתו ומני אז הקדיש את כל עבודתו לתלמידיו.

בהיות קונפוציו בן תשע עשרה שנה נשא אשה והיא הולידה לו בן ובת, ובהיותו כבן עשרים וחמש שנה גרש את אשתו באשר הפריעה אותו מללמד לתלמידיו. בנו מת עליו בחייו ויתנחם אחריו בנכדו, בן בנו, ויהיה לו לאב ולאומן.

אוהבי נפלאות מספרים שמיד כאשר הרתה אמו וטרם ידעה אף היא כי היא הרה, באה אליה החיה הקדושה קע־לין ובפיה אבן שעליה היתה כתובה הבשורה מהריונה וכי בנה יהיה איש מורם מעם ויהיה מורה ומדריך לעמו, ומוסיפים לספר עוד שהחיה הזאת נראתה לקונפוציו עוד הפעם לפני מותו ומיד כאשר ראה אותה הגיד לתלמידיו כי בא קצו, וימת.

על אמונת קונפוציו יתחשבו כל בני סינים

המלומדים וגם הבינונים בעלי דעות והגיון עד שנוכל לאמר שהיא האמונה השלטת בארץ. והיא נעשתה לאמונה שלטת מיד אחרי שירד ממלכותו בית צין האכזר, הוא צין אשר העיז בנפשו להתקומם על החכמים והפילוסופים ויבקש לעקור את הקול־טורה העתיקה בהרגו את החכמים ובפקדו לשרוף את כתבי הקדש (ערך מאתים שנה לפני סה"נ) ותחתיו עלה למלוכה איש מבית האן והשיב את הכבוד להחכמים ולהפילוסופים.

קונפוציו היה אומר שהוא אינגו מחבר רק מאסף כי באמת הוא רק אסף וקבץ המאמרים הישנים, השירים ודברי מוסר ועשה מהם ספרים יקרי ערך, הוא בקר וצרף אותם וכל אשר מצא בלתי מובשר וראוי להיות שמור לדור אחרון, זרה הלאה. הוא עצמו כתב מעט מאד אבל גם המעט הזה היה די להותיר את שמו לברכה בארץ סינים ולהיות מכובד בעיני הבריות שבכל העולם כולו.

פעם אחת הלך קונפוציו לראות את פני לאא־טשע ולשמוע לקח מפיו ונדברו ע"ד חובת האדם איש לרעהו, כי לאא־טשע הורה לתלמידיו לאהוב גם את שונאיהם ולשלם טובה תחת רעה וקונפוציו לא הסכים על ידו וישאלהו „ומה גמול תוכל אתה לגמול לעושה טוב?" אנכי לכן לא כן אדמה והנני לומר לתלמידי „חוקה אחת לאזרח ולגר, מה דעלך סני לחברך לא תעביד, עם איש עושה טוב תטיב גם אתה ולאיש רע מעללים מדוד

פעלו אל חיקו והשבות לו גמולו בראשו לפי מעשיו", ויענהו לאא־טשע „לבבי לא כן יחשוב, כ"א שלם טובה לעושה טוב, ולעושה רעה גם לו תגמול טובה וחסד, כי „טעה" הוא הטוב המוחלט, ומשפיע טובתו על טובים ורעים באין פדות.

בהיות קונפוציו היועץ הראשון של המלך הורה פעם אחת הלכה למעשה לפי שטתו, וכאשר נלכד שר אחד בעון קבלת שוחד לא חס קונפוציו על כבודו של השר ולא על כבוד משפחתו ויצו להעמידו לדין ודנוהו למיתה. לשוא פנו אליו אוהבי השר ורעיו ויבקשו ממנו לסלוח להחוטא אך הפעם הזאת, הוא לא שעה לבקשתם ויוציא את החוטא להורג, מני אז נהפכו רבים מהשרים לאויבים לקונפוציו, ארבו לו והלשינו עליו חרש לפני המלך עד כי יכלו לו והתפטר ממשמרתו.

פעם אחת וקונפוציו ארח לחברה את המלך קואנג־וואנג שמלך אז בארץ „צו" (אז היתה ממלכת סינים נחלקת לממלכות קטנות) ובהיותם בדרך אבד המלך קשת אחת ולא נתן לעבדיו לחפש אותה באמרו כי אחד מבני צו ימצא אותה, כלומר שאם נאבדה ממנו הן ימצא אותה איש בן ארצו, וכששמע קונפוציו את זה הוכיחו על אמרו „אחד מאנשי צו" ולא אמר „איש אחד" סתם, ובדבריו אלה הן הראה לדעת כי הוא מבכר איש בן ארצו על איש בן ארץ אחרת וזה לא יתכן.

משפחת קונפוציו הנקראת עתה משפחת „קונג" מתיחסת להיות המשפחה היותר עתיקה בתבל ומבני בניה חיים עוד עד היום בפלך שהאנטונג והם אצילים לדרותיהם. בשנת 1910, בחודש אקטאבר כשחגגה האוניבירסיתה בברלין את חג המאה לקיומה, הזמינה גם את קונפוציו (הוא רופא) לבוא אל החג. מסבה בלתי ידועה לי לא בא קונפוציו לברלין ולבקשת המ"ע (צייט-גייסט" (הוספה להמ"ע ברלינר טאגעבלאטט) שלח קונפוציו על ידה שיר ברכה להאוניבירסיתה. השיר והמכתב נרפסו במ"ע הנזכר נומ' 43 מיום 24 אקטאבר 1910.

בודדהא (פירושו „הנאור").

נולד בשנת 500 לפני ספה"נ בקאפילאַ־וואסטא בהודו וימת בן שמונים שנה בקוזינגארא, ושם שרפו את גויתו ואת אפרו חלקו ביניהם שמונה מלכים. אביו היה מלך להשבט הנקרא „סאקיא" ולכן עד היום ובודדהא נקרא גם „סאקיא־מוני" כלומר החכם של הסאקאים. המאמינים בו מרבים לספר נסים ונפלאות שנקרו ביום הולדתו וכבר הזכרתי אחדים מהם ואין שוה לחזור עליהם. כשהיה בן תשע עשרה שנה נשא אשה והיא הולידה לו בן, ובהיותו בן עשרים ותשע שנים עזב את אשתו ואת בנו וילך לסובב בארץ כעני המחזיר על הפתחים, למען להורות את תורתו לעמו.

אין בספר זה די מקום להרבות דברים על תורת בודדהא, שהיא עצמה תכיל ספר גדול, ולכן הנני מוכרח לקצר בזה ולהגיד רק שהוא היה מתנגד לתורת הברהמינים השמים פדות בין איש לאיש, בין חברה לחברה ולוקחים כל הכבוד והגדולה לעצמם ורומסים את חבריהם ברגליהם ומשעבדים אותם כעבדים. בודדהא למד לתלמידיו שכל האנשים אחים הם, והורה לאהוב את כל האדם וגם כל הבהמה והחיה עד הרמש באשר כולם בעלי חיים הם. בספר באמאגאנדהא אוטטא כתוב בשם הנאור (בודדהא) „שאין מטמא מה

שהאדם אוכל או מפני שאיש זה ולא איש אחר הגיש את האוכל אל השולחן, כ"א החטא במעשה, בדבור או במחשבה, שהם מטמאין את האדם". וכתוב עוד „שטוב יותר לטהר את לבבו מלהקריב פרים, ולא זה מכבד את האדם משום שנולד בן לאיש מכובד או לאיש עשיר או כי המלך שם עליו משרה ויגדלהו, כי כל זה הבל ורעות רוח המה, ורק בזאת יתהלל המתהלל: בחכמה ובצדקה ובאהבה."

„בודדהא" הכונה בזה „הנאור" ויקרא כן האיש שהגיע לתכלית השלמות, ובעוד שהיה בחיים על פני הארץ כבר התאחדה נשמתו הגבוהה עם נירוונה (האין). תלמידיו היותר קרובים של הנאור שעוד לא הצליחו לעלות להמדרגה הנעלה להתאחד עם נירוונה יחוד שלם ולהיות בעצמם „נאורים" (בודדהי) נקראים „באדדהי זאטווא" (יודעים), והם עתידים, כשתבא עתם אחרי עידן ועידנים, להולד שנית ולהשתלם ולהיות בודדהים (נאורים) להורות לדורותיהם תורות וחוקים, מוסר וחכמה. מדור מיוחד יש בשמים ששם מחכים הבאדדהי־זאטווא עד יבא זמנם להולד שנית ולהיות בודדהי, ויש שהם מחכים כעשר או עשרים מיליון שנים.

הבודדהיסטים מאמינים בגלגול נפשות ושנצוץ מהבודדהא ימצא תמיד באיש אחד בכל דור, ועד שיבא בודדהא אחר בתבל להורות את תורתו החדשה, תהיה תמיד נשמתו מגולגלת באיש חי, וכשימות האיש מיד נכנסת נשמת בודדהא

בילד הנולד בזה הרגע.*) ויש מחלוקת בין בני טיבעט והמונגולים, הראשונים אומרים שנשמת בודדהא מגולגלת בהדאלאי־לאמא שבעיר להאססא, והמונגולים אומרים שנשמתו של בודדהא מגולגלת בהפאנצען־לאמא אשר בטהאסילונפא. מלבד אלה יש גם בעיר אורגא במונגוליה איש אחד קדוש ושם התואר שלו „קוטהנקטו", שבו, לפי דברי המונגולים, מתגלגלת תמיד נשמתו של הקדוש טאראנאטהא, שמקורו ג"כ בבודדהא. — אחד מאוהבי, מונגולי מאמין ומתפלסף אמר לי: לשוא יתקוטטו ויריבו ע"ד נשמת בודדהא בעוד שהאמת עם שניהם, כי כמו שבעולם הגופני אין שום דבר הולך וכלה כליון גמור, ורק פירוד ההרכבה לחלקים שמתלכדים שוב ונכנסים לגוף אחר, כן גם הנשמה אחרי הפרדה מהגוף מתפוצצת לנצוצות רבים ותמצא לה מקומות רבים, ונשמת בודדהא אף היא נתחלקה לנצוצות רבים, והנצוצות נמצאים גם בהדאלאי־לאמא וגם בהפאנצען-לאמא, להאיר לארץ ולדרים עד כי יבא הבודדהא העתיד לבוא שבו יתאחדו כל הנצוצות לנשמת בודדהא הגבוהה והיחידה. —

האמונה בגלגול נפשות מלמדת, שעל האיש החוטא להתגלגל פעמים רבות עד שיתקן את כל הפגימות שפגם, ולא לבד שתתגלגל נשמת האדם

*) אמר רבי יוחנן אין צדיק נפטר מן העולם עד שנברא צדיק כמותו, שנאמר וזרח השמש ובא השמש. (יומא ל"ח).

בגוף איש אחר כ"א גם בגופות של בהמות חיות ועופות, הכל לפי מעשיו של החוטא. ולכן אין לך אומה בתבל כאומה המונגולית, שהם בודדהיסטים אמתים בלי שום תערובת פילוסופיה, הדואגים לבהמתם ומקפידים על צער בעלי חיים, כי הם יראים פן בזו הבהמה או בזה העוף מגולגלת נשמת איש, נשמת אחד ממשפחתו, נשמת אביו או אמו.

עונש הוא לאיש אם נשמתו מגולגלת בגוף אשה וכנגד זה שכר גדול הוא לאשה אם נשמתה מגולגלת בגוף איש. הבודדהיסטים מאמינים שנשמתה של „מאיא", אמו של סאקיא־מונא־בודדהא תבא בגוף איש העתיד להיות באחת הקאלפאס הבאות באדדהי־זאטווא ובשבבר הימים יהיה לבודדהא. אמונתם בגלגול נפשות מיוסדת על התורה שהם מלמדים שהנשמות של כל בעלי חיים כולם הנן נצוצות מאור אחד והם נחלקים בין החיים לכל בריה ובריה לפי מצבה. נשמת האיש היא הגבוהה והנאורה ועל ידה יבא האיש לנירוונה, ועליו החוב לצרפה ולזככה ולהרימה למדרגה רמה, אך אם יחטא האדם, אז תאבד נשמתו את מדרגתה ותרד למדרגה נמוכה ותתגלגל באיש פחות־הערך, או תרד למדרגה יותר נמוכה ותתגלגל בגוף בהמה או בגוף חיה טורפת או בדג או בנחש, הכל לפי מעשי האיש בימי חייו.

כשם שהאדם עתיד לחיות בגלגולים שונים עד אשר נשמתו הפגומה תתוקן ותהיה ראויה

להתאחד אם נירוונה, כן נשמת העולם עתידה
להתגלגל לתקן את פגימותיה, והגלגולים שלה
הם, שהיא עומדת „קאלפא" אחת ונחרבת ואח"כ
מתהוה בתוך „קאלפא" אחרת, („קאלפא" הוא
זמן של עולם מיום היותו ועד סופו כשישוב לאין)
וכבר היו הרבה קאלפא עד עתה ועוד יהיו הרבה
קאלפא שבהן עומדין העולמות ואח"כ נחרבין.*)
הקאלפא שאנו חיין בה נקראת „מאהא־בהדרא
קאלפא", כלומר משך העולם של חכמים ונכבדים,
והיא תמשך 236 מיליון שנים. וממנה כבר חלפו
יותר מסך 151 מיליון שנים וכשיעברו עוד 85
מיליון שנים אז ונשמת העולם תתגלגל בעולם
אחר לעמוד קאלפא אחרת. בזו הקאלפא שאנו
חיין בה יהיו אלף בודהיסטים [illegible] עד
עתה שלשה [illegible] הוא [illegible] מלכותו
תמשך חמשת אלפים שנה ואח"כ יבא הבודהא
החמשי ושמו יהיה מאיטריא, אין שנות הקאלפא
שוות, יש ארוכות ויש קצרות ואחת מן הקאלפא
היותר ארוכות היא זו שאנו חיין בה [illegible]
[illegible] ממשיך באמונה שלמה שכל מעשה
[illegible]
[illegible] עולמות [illegible] ספירה משמשת
ששת אלפים שנה ואחת משמשת אלף שנה (כנגד ששת
ימי המעשה ושבת) ונעזר השימוש לספירה שלאחריה,
וכמו הששת אלפים שאנו עומדין בהם, ר"ל שיש לנו מהן
היום „הקף ליצירה משמשת ספירת „גבורה" ולכך הן
המגפות והמלחמות והגלויות. [illegible]
[illegible] (הקדמות [illegible] למספר יצירה) [illegible]

אשר יעשה האדם יביא את פריו לעושהו (השם לזה בתורת הבודדהיסטים הוא „קארמא"), מעשה הטוב מביא אושר ומעשה הרע יביא אסון, והמונגולי איננו מתפלא על זה כאשר לא יתפלא כשיזרע חטים ושעורים וקטניות המונחים לפניו בערבוביא שהם יצמחו ויגדלו ויהיו לנטיעים שונים, וכן גם הוא בטוח ולא יסתפק בזה שלפי מעשי האיש תהיה גם תגמולו וכי נכון שכר טוב לעושי טוב ועונש שמור לאיש רע מעללים, אם בעודנו בחיים על פני הארץ או באחד מהגלגולים או ענוש יענש אחרי מותו, הכל כאשר נוטל עליו לפי מעבדיו.

אמונת בודדהא נתחלקה לשטות השונות זו מזו מן הקצה אל הקצה. הבודדהיסטים הדרומים (בארץ סיאם ועל האי ציילאן) אינם מאמינים בשום בורא ואומרים אין אלהים בתבל, ונגד זה מאמינים הבודדהיסטים הצפונים (טיבעט ומונגוליה) אמונה שלמה בהבורא ובבודדהא שהוא חלק אלוה ממעל, אלה האלה אומרים שאחרי המות תתיחד נשמת האדם עם נירוונה, כאשר הורה בודדהא בהיותו על הארץ, אך לפי דעת הדרומים עלינו להבין בנירוונה את „האין" כלומר שמה שאנו מכנים נשמת האדם, הרוח המחיה את האדם, יתם ויהיה לאפס וכאשר יכלה הגוף בן התכלה גם הנשמה כאשר תתם ותכלה יחד עם הגוף, יחדו הם מעטים מחזירי הספרים, והצפונים אומרים שנירוונה היא „אין סוף" שאליו תתאחד נשמת האדם אחרי גלגולים רבים ואחרי שתתקן את פגימותיה.

הנזירים והנזירות של הבודדהיסטים בטרם שמתקבלים כחברים או כחברות עליהם להתודות קבל עם ולהגיד „הנני מבקש (מבקשת) סתרה ומחסה אצל בודדהא, ואצל החוק והתורה, ואצל הכנסיה (של הנזירים או הנזירות), והנני מקבל (מקבלת) עלי לבלי לעבור על עשרה לא תעשה האלו: א) לא תמית (אדם גם חיה ועוף ושרץ במשמע). ב) לא תגנוב. ג) לא תנאף (במשמע גם לבלי לישא או להנשא). ד) לא תשקר. ה) לא תשתה כל מידי דמשכר. ו) לא תאכל אחר הצהרים. ז) לא תצא במחול, לא תשורר, לא תלך לבתי תיאטראות, לא תנגן בכלי זמר ולא תשמע לקול מנגנים. ח) לא תשים עליך עדיים ותכשיטין. ט) לא תישן על מטה רחבה ולא על כרים וכסתות. י) לא יהיה לך שום כסף ושום זהב, לא שלך ולא של אחרים ולא תקבל את זה במתנה מאיש אחר. —

הנזירים והנזירות של הבודדהיסטים (וגם של הטאאיסטים) נחשבים, לכל דבר חוק ומשפט בנוגע להחברה בכלל, כאלו מתו. אין להם הרשות לבקר את אבותיהם ואת קרוביהם, ואסור להם להקטיר לנשמות אבותיהם או ללבוש בגדי אבל אחרי מות אבותיהם או קרוביהם.—

בבתי הנזירים של הבודדהיסטים, בהאולם ששם מתכנסים הנזירים להתפלל יש פעמונים רבים של נחושת והם מסודרים וערוכים ועומדים בערך לקומת איש, והנזירים בעת תפלתם (כי

להבודדהיסטים יש תפלות מסודרות בעד הנזירים) מכים על הפעמונים בפטישים קטנים שבידיהם, כי אין להפעמונים האלה ענביל לקשקש בו ותוכיהם חלל ריק הוא, ונשמע קולם רק ע"י הפטישים הקטנים. מלבד אלה הפעמונים שהם בתוך האולם לתפלה, תלוי בחצר בית הנזירים דג גדול של עץ ועליו מכה אחד מהנזירים בפטיש של עץ למקרא הנזירים לתפלה, ובשעת התפלה כעונה אמן אחרי כל פסוק ופסוק. על הדג של עץ הזה מביטים הסינים כאלו היה חי ובינת אדם לו, צופה ומביט על דרכי האנשים ולכן תמונת דג לו כי עיניו תמיד פתוחות כהדג הזה שלא יוכל להעצים את עיניו.*)

---

*) עוד שמעתי רמז גדול ונכון כי הולכים למים שיש שם דגים יען כי להדגים אין גבינים ועיניהם תמיד פקוחות כדי להתעורר עיני פקיחא דלעילא וכו'.

(של"ה מ"ס ר"ה, הג"הה).

מענציו. (מענג־טשע).

מאה ושמונים שנה אחרי קונפוציו קם בסינים עוד חכם גדול ומורה לצדקה ושמו מענג־טשע ובני מערב מכנים אותו מענציו. הוא נולד בפלך שהאנטונג שנולד בו קונפוציו רבו וימי שנותיו על הארץ היו שמונים ושלש שנה, מן 372 עד 289 לפני ספה"נ, תורתו של קונפוציו היתה לו לקו ולמשקלת ולכל בהן חיי רוחו, ומאהבתו הרבה שאהב את עמו ואת ארצו, הקדיש כל ימי חייו להטיף לעמו תורה ומוסר ולהוכיחם על פניהם אם הפרו חק ומשפט. הוא לא חת מפני מלכים ורוזנים והעיר למוסר את אזנם, אם ראה כי הם יעותו את הישרה ויעבטו ארחותם או ישררו על העם בגאוה ובוז. הסופרים המערבים אומרים עליו שהיה אמיץ רוח כאחד מנביאי ישראל, ובהתיצבו לפני מלכים להוכיחם על מעשיהם ולא חת ולא זע מפניהם, היה מטיל אימתו עליהם ומכניע אותם להיות עושים את רצונו. הוא בכחו הכביר ובמתק שפתיו עזר שתורת קונפוציו תתפשט בכל ארץ הסינים, כאשר עזר פוילוס לתורת הנוצרים שתתפשט בארץ, ולכן מכנים אותו המסיתים (מיססיאנארים) „פוילוס של הסינים".

ומלבד אשר הרבה ללמד להעם תורה, מוסר ומדות טובות, השתדל והתאמץ להסביר להמלך

ולהעם את היחס שביניהם. הוא היה אומר, העם הוא החלק היותר יקר ונכבד בהממלכה והמלך הוא החלק היותר קטן בערך, ולכן אושר העם הוא העיקר והמלך טפל הוא לכל ענין.

וכאשר שאלהו הקיסר סע־יון „היש הרשות לאיש לרצוח את מלכו?" לא בא החכם במבוכה ולא טמן בחובו את רעתו וענה להקיסר דבר אשר עם לבבו והמתאים עם תלמודו, והוא: „הלוחץ את רעיו הוא רשע, הממה משפט הוא פושע, רשעים ופושעים הם אנשי בליעל. אמנם שמעתי כי הרגו את האיש הבליעל שא (קיסר אחד שהורד מכסאו והומת) אבל מעולם לא שמעתי כי איש חטא וירצח נפש מלכו הממלא את תפקידו וישור לטשפט".

גם בעניני אמונה כבעניני מוסר ודרך ארץ לא נטה מענציו מתורת קונפוציו רבו אף שעל אחד, וכאשר פנו אליו בני דורו בשאלות שונות בדברים שלמעלה מהטבע; על האלהים בשמים ועל מקרה האדם אשר יקרהו אחרי מותו, ענה גם הוא תמיד תשובת רבו קונפוציו „אינני יודע!" ועל פיו היתה שגורה תמיד תורת, רבו שבעניני הדת וצרמוניה אין לשנות מהחוקים שחקקו הראשונים, ויעמול גם הוא לחזק את קדושת „הערצת־אבות" כי גם הוא חשב את האמונה הזאת כבסים חזק לקיום המשפחה ולקיום החברה.

ואם אמנם בעינינו יפלא הדבר ואנחנו שואלים היתכן שאלה החכמים, קונפוציו ומענציו, אל

הבינו שבזה הלא השכר יצא בההפסד הגדול, כי מונע את העם מלהתפתח ולצעוד הלאה על דרך החיים? והלא בהשענם תמיד על חכמת אבותיהם בהכרח יחזיקו בנושנות ולא יבינו שהחיים דורשים תקנות ויצא מזה שיתרפו ויתעצלו? אבל מי יודע, אולי חשבו אלה החכמים שכל ההתחדשות שבעולם אינן שוות בנזק חיי המשפחה, וטוב יותר להחברה שתשאר בלי תקנות מאשר ימעיטו בני האדם בכבוד הוריהם ומדריכיהם.

הספרים אשר כתב מנציו קדושים הם בעיני הסינים, פתגמיו ומשליו, משלי מוסר ומדות טובות, שגורים על פי הסינים עד היום הזה, ואם אמנם הוא לא נחשב למיסד אמונה חדשה ורק תורת קונפוציו רבו הטיף כל ימיו, יכבדו אותו הסינים ויעריצו את שמו כשני לקונפוציו, באשר השפעתו על העם היתה גדולה עד מאד.

גם משפחתו כמשפחת קונפוציו רבו תתחשב על משפחות האצילים המעטים שלהם האצילות ירושה לדרותיהם, ומדרגת אצילותה נמוכה משל מדרגת משפחת קונפוציו רק מעלה אחת. —

ד.

כתבי הקודש של הסינים.

כשם שאמונת הסינים איננה דומה במאומה להאמונות האחרות כן גם בהכרח לא ישוו כתבי הקדש שלהם לכתבי הקדש של אלו האמונות. כתבי הקדש של האמונות המיוסדות על התגלות תלויים מכל וכל בהאמונה, שהיא העיקר ובלעדיה אין להם על מה שיסמכו, מפני שהם רק ספרי חוקים ומשפטים שנתנו לבעלי האמונה ההיא, ובכללם נכנסים גם מצות השכליות, שגם עליהם נצטוו כעל החוקים. לא כן כתבי הקדש להסינים שתוכנם רק מצות שכליות, בין אדם לחבירו לבד, ומוסר ומדות, שהם העיקר, ומהם לאט לאט ובהמשך הזמן נתפשטו המנהגים בין העם כולו וברבות הימים נתקדשו ויתאחדו לאמונה. אמונת הסינים נשענת על כתבי הקדש ותלויה בם ולא כתבי הקדש תלוים בה, בהאמונה, כי אין זכר לה בהם.

כתבי הקדש של הסינים נחלקים לשתי מדרגות, והם: חמשה ספרים קדושים ממדרגה הראשונה וארבעה ספרים ממדרגה השניה; ולהסביר להקורא את ההבדל בקדושתם להסינים, הנני להגיד שלא נשגה אם נאמר שארבעה הספרים ביחוס קדושתם להחמשה, הם להסינים כמו אצל היהודים יחוס חמש המגלות לחמשה חומשי תורה,

בטרם אקרב לדבר על תוכן אלה כתבי הקדש, הנני מוצא לנכון להעיר על שני דברים אשר הם לפלא בעיני האיש אשר לא ירד לעומק רוח הסינים ולא הבין לדעתם, והם: מדוע לא נתחשב הספר „טאא־טעה" של לאא־טשע בין כתבי הקדש והלא ראינו כי השפעתו על העם היתה גדולה וחזקה בל כך עד שעליו נוסדה אמונת „טאא", אחת משלש האמונות שנתאחדו לאמונה אחת בארץ הסינים, והמחבר כל כך קדוש בעיניהם, עד שהאדוקים בזו האמונה מאמינים שמחבר הספר לא מת רק עלה חיים למרום? כן גם מדוע נתקדש כל בך הספר „יה" (Yih-King) גם בעיני הקתפוצים האגנוסטיקים והספר הזה הן מלא רק צירופים ודברים של למעלה מן הטבע? אבל האמת היא שלשוא יתברך בלבבו איש אשר נתגדל על ברכי האמונות החדשות,—אלו שפשטו צורה ולבשו צורה לפי רוח דור ודור,—להבין את רוח העם עתיק יומין הזה, כי זה האיש המודד את רוח הסינים במדת אמונתו לפי צורתה הנכחית, ישגה במשפטו ויערבב את המושגים וילך תועה, ורק האיש אשר למד מנעוריו להרגיש הרגשת אומה שלימה כפי שהיתה מרגשת לפני שלשת אלפים שנה, יוכל לרדת לעמקי מחשבות הסינים שאצלם עוד שולט זה הרוח בכל תקפו עד היום הזה. אנכי בהביטי מנקודת המבט הזה, הבנתי מדוע מרבית סופרי הנוצרים שכתבו על עם הסינים, כיון שהגיעו לדבר ע"ד אמונתם, הוציאו משפט

מעוקל, ומרביתם לא מרוע לב ולא בזדון נטו מדרך האמת ורק מפני שלא הבינו את רוח העם הזה שגו במשפטם, וברור הדבר בעיני שרק העברי היודע את רוח עמו, רוח התורה, התלמוד וספרי הקבלה הוא בידיעותיו אלו יוכל לחדור לעמקי המחשבות וההרגשות של הסינים. אנכי לא נשתוממתי כי ספר „טאא־טעה" לא נוסף על כתבי הקדש, אם גם קדש קדשים הוא בעיניהם, כי נזכרתי מה שאמרו חז"ל (ידים ג' ה') „כל הכתובים קדש ושיר השירים קדש קדשים" ובכ"ז מקומו של שיר השירים בין המגלות, ולזה שתלמידי קונפוציו האגנוסטיקים מעריצים ומכבדים את ספר „יה" (Yih-King) המלא צירופים הנגו מוצאים דוגמא גם אצלנו, ונכבד הוא ה„ספר יצירה" גם ליהודים בלתי מאמינים בעד הפילוסופיה העמוקה והעתיקה שבו.

יש מפקפקים ומטילים ספק אם באמת לאא־טשע הוא מחבר הספר „טאא־טעה" והם נוטים להשערה שאיזה מחבר שהסתיר את שמו ושחי בימי ממלכת בית האן כתב את הספר הזה ותלה אותו באילן גדול, המפקפקים מביאים ראיה לדבריהם שתלמידו המובהק והיותר גדול של לאא־טשע „צואנג־צו" לא הזכיר את הספר כלל, ועוד ראיה אחרת מזה, שקבלה בידי הסינים שלאא־טשע היה רגיל לאמר: אלה המשיגים ומבינים את „טאא" ישימו יד לפה ולא ידברו ממנו ואלה המדברים אודותיו אות הוא כי בל ידעוהו ובל

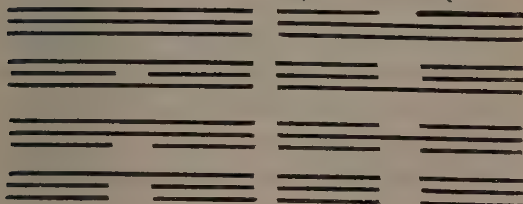
יבינוהו" והדברים האלה מעידים שהוא לא כתב שום ספר ארות „טאא".

והנני לבאר עתה את תוכן הספרים חמשה וארבעה במספר הקרושים לסינים, החמשה ספרים שבקדושתם יתחשבו למדרגה הראשונה הם:

א) ספר „יה" (Yih-King) ומשמעו „ספר הצירופים והתמורות" ולפי המסורה נתחבר בימי בח אז במלוך המלך פו־הי בארץ הסינים. אוהבי מופתים ונפלאות מוסיפים ומספרים שפעם אחת בלכת המלך על שפת הנהר הצהוב (Hoang-ho) נזדמן לו דג גדול ולו חציו מראה סום וחציו מראה אליגאטאר ועל גבו היה מונח הספר וידע פו־הי כי נשלח לו מן השמים *) הספר מיוסד על שמונה ציורים מורכבים משלשה קוים ארוכים ושלשה קוים קצרים שהם מתחלפים ומצטרפים לשמונה פעמים ואפשר לצרף ולהמיר אותם עוד ועוד בלי קץ ושיעור **) והסינים או מרביתם, מאמינים

*) וזה ספר (תולדות אדם) ספר ודאי ותא אוקימנא דכד הוה אדם בגנתא דעדן נחית ליה ספרא על ידא דרזיאל מלאכא קדישא ממנא על רזי עלאין קדישין וכו' וכו'.
(זהר בראשית)

**) וזה תמונת הקוים:

אמונת אומן כי בכח אלה הצירופים נבראה התבל ומלאה *). יסוד הפילוסופיה של זה הספר הוא ההצטרפות וההתחלפות, ההזדוגות וההתפרדות של שני כחות, כח האור וכח החושך, או כח הזכר וכח הנקבה **) ושני אלה הכחות, באו יחדיו מהסבה הראשונה סבת כל הסבות וממנה הם מושפעים לעולמי עד, הכחות האלה הן היסוד והבסים לכל נברא ולכל נוצר שכולם באו ונהיו ע"י התחלפות והצטרפות של שמונת ציורים, ועד היום הזה הם נותנים כח ועוז להאיש אשר בעמק שכלו יוכל לגלות את הסוד הכמוס איך לצרפם ולהחליפם, לברא בריאות חדשות. ***) עוד סגולה אחרת להספר הזה לתת עצה אמתית ותמימה להמלך או להשר המושל השואל בו, אם לצאת למלחמה או לחדול וכדומה דברים גדולי ערך שבהם תלויים אשר והצלחת העם (כאורים ותומים ליהודים). את

---

*) אמר רב יהודה אמר רב יודע היה בצלאל לצרף אותיות שבהם נבראו שמים וארץ. (ברכות נ"ח)

**) כל מה שברא הקב"ה זכר ונקבה בראם. (ב"ב ס"ח)

זכר ונקבה בראם מהכא כל דיוקנא דלא אשתכח ביה דכר ונוקבא לאו איהו דיוקנא עילאה כדקא חזן. (זהר בראשית).

ואי תימא הא אמר האדמה אשר לקח משם הכי הוא ודאי ודא היא נוקבא. (זהר בשלח)

***) כדרב חנינא ורב אושעיא כל מעלי שבתא הוי עסקי בהלכות יצירה ומברי להו עגלא תילתא ואכלו ליה. (ברכות ס"ז)

הספר הזה מכבדים ומעריצים כל הסינים המאמינים וגם הבלתי מאמינים, ואלה האחרונים גם כן יכבדוהו עד מאד, באשר לפי המסופר הצטער מאד קונפוציו לעת זקנתו על אשר לא הרבה להגות בזה הספר המלא חכמה נכבדה, ואמר כי לו יחיה עוד חמשים שנה היה מקדיש כל השנים לו וכל מעינו היה רק בו. ובדורנו הסופר פאול קארוס בשיקאגו הראה והוכיח כי הפילוסוף לייבניץ למד מזה הספר והכנים ממנו הרבה לספרו. הספר הזה נהיה לנקודה מרכזית ועליו בנו המפרשים והמבארים תלי תלים של הזיות עד אין מספר, והיה גם לפרה חולבת למתעי העם להבעית בהבליהם את עניי הדעת המאמינים בכל אמונה טפלה, וכולם תולים בו בוקי סריקי ומגלים בו פנים וכל חפצם רק למען הוליך שולל את העם, ההולך אחרי מתעיו בעינים עצומות. ולמרות כל הביאורים של קונפוציו ושל מבארים אחרים נשאר כספר החתום ובלתי מובן בכללו.

על זה הספר „יה" המלא נסתרות ועל הספר „טאא־טעה" המלא פילוסופיה עמוקה ושניהם אינם מובנים לנו כפשוטן, בנו בעלי ההזיה בנינים גדולים של רמזים וסודות, וילמדו לתלמידיהם איך לחבר ולצרף את האותיות לקמיעות והשבעות נגד שדין ורוחין ומזיקין ולתרופה לכל מחלה.

נותן אני בזה תמונת קמיע אשר לפי עדותו של אלה שירדו לעמקי הסודות בספרי „יה"

ז„טאא־טעה", אתמחי לרבת התועלת לכל דבר:

תמונת צב (Tortoise) שלפי בעלי ההזיות הוא שרץ קדוש ושבו יש כח נסתר. עליה כתובים תשעה מספרים (באותיות סינים) וכל שלשה מאלה המספרים בסדר שהם עומדים בשורה אחת, ישרה או עמוקה. לאורך או לרוחב, מצטרפים למספר חמשה עשר.

ד	ט	ב
ג	ה	ז
ח	א	ו

הקמיע הזאת ידועה גם להיהודים (לא בתמונת צב, כמובן) ועוד אזכור ששמעתי בנערותי מפי בעל שם שהיה מוכר קמיעות של מתכות שבעבר אחד היה „שדי" בתוך „מגן דוד" ומעבר השני תשע האותיות הנזכרות שמספרם ט"ו, איך שאלו האותיות מצטרפות לשם „שדי" עפ"י האלפא ביתות השונות בצירופים שונים כפי הנמצא בסוף ספר התמונה המיוחס לרבי נחוניה בן הקנה ולרבי ישמעאל כהן גדול ונקרא „סידור שם המפורש". המאמינים יתמכו את אמונתם בזה שלפי פירושם בתוב בספר „טאא־טעה" שטאא הוא האין סוף המחיה את הכל, הנמצא בכל ואין מקום פנוי ממנו ונצרצין ממנו יש בהאדם ובכל חי, צומח ודומם ושמטאא באים כל הדברים, בטאא הם חיים ומשנים את צורתם והויתם ולטאא הם סוף כל סוף ישובו, ובזה טעו אלה המתגאים להיות תלמידי לאא־טשע, וגם הטעו אחרים, באמרם שבונת מורם היתה שהנצוץ מטאא המהוה והמחיה את הכל ואת כל הנמצא באדם, נותן להאדם הכח לברא בריאות חדשות אם רק ידע ויבין איך להשתמש

בכחו זה, וכן יש גם בכח האיש היודע להשתמש בהצירופים וההרכבות להוציא מן הצמחים את הנצוץ של „טאא" הנמצא בהם ולהכין עי"ז סמים למרפא וגם סם חיים אשר יתן חיים נצחיים לאיש השותה מהסם הזה. הם גם אומרים שהרבה אנשים כבר באו בסוד הצרופים וההרכבות והם שתו מהסם והם גם חיים חיים נצחיים על אי אחד ושם הם מכינים את סם החיים עד היום הזה.*)

הקיסר צין־שיה (220 לפני סה"נ) שנתן צו לשרוף כל כתבי הקדש של הסינים, צוה שבל יגעו לרעה בספר „יה" ובספר „טאא־טעה" מפני שהוא עצמו היה מאמין באלו הנפלאות והיה אלכימיסט. הוא גם שלח שלוחיו באניה לתור ולמצא את אי־החיים ששם יושבים אלה ששתו מסם־החיים, לבקש מהם את הסם או שיגידו להם את שמות העשבים וילמדום את מעשה הרקח ולהכין את הסם. גם בדורנו יש עוד אנשים שמאמינים בזה אך הם מעטים. ההמון מאמין עוד שכהני או נזירי „טאא" יכולים לעשות ממים גולמים של איש, בהמה או חיה או עוף ולהפיח

---

*) „מכאן שלצדיקים יסוד עולם מוסרים מפתחות מים ומפתחות האש, ואגב גררא בא להודיעך כי אם ידע אדם חקות השמים וארץ מי ממונה מן ההויות על המים ומי ממונה מן ההויות על האש וכן כיוצא בזה בכל חקות השמים אז יוכל להוריד הכח ההוא על הארץ שנאמר הידעת חקות השמים וכו'.

(הקדמת הראב"ד לספר יצירה)

באפס רוח חיים ולהשתמש בהגולמים שישרתום ולמלאות את פקודותיהם אם טובים או רעים.

בהקאטאלוג של בית עקד הספרים של הקיסר בפעקינג נרשמים 1450 ספרים שנכתבו לפרש ולבאר את הספר „יה". ואם אמנם כל המפרשים לא הצליחו בזה ולא עלתה בידם לבאר את דבריו הסתומים שיהיו נשמעים ומובנים לנו, הננו רואים מזה עד כמה היה חביב הספר הזה על הסינים שבכל דור ודור. — הקורא באחדים מהפירושים על ספר „יה" יתפלא על הצירופים השונים וירגיש בנפשו כאלו הוא קורא ב„ספר הקנה" את צירופיו ע"י האלפא ביתות א"ת ב"ש, אי"ק בכ"ר וכדומה בפירושים על דברי הספר יצירה „שקלן המירן וצרפן".

ב) ספר „שיה" (Shi-King) והוא קובץ מבחר השירים והמזמורים מאלה שנכתבו בכל ארץ הסינים מימי יעקב אבינו ועד ירמיהו הנביא, סופרי דברי הימים מספרים איך נאספו כולם יחדיו להיות לספר שלם, וזה שאחת לחמש שנים היה בן אלהים (הקיסר) סובב ועובר את כל ארצו ולפניו יוצא צו לפקוד על כל המשוררים והמזמרים לשיר ולזמר לפני המלך את כל השירים והמזמורים שנכתבו בהמשך חמשת השנים האחרונות, ואלה השירים נקבצו ויהיו לספר „שיה" מכיל שלשת אלפים שירים, עד שבא קונפוציו ויבקר אותם והסיר ממנו אלה שאינם שוים להיות שמורים לזכרון לדור דורים ונשארו אחרי הבקרת רק שלש מאות שירים במספרם.

הראשונים מאלה השירים נתחברו בזמן מן 1765 עד 1122 לפני סה"נ בימי מלכות בית שהאנג והאחרונים בימי המלך טינג לבית מלכות טשאו בשנות 605 עד 585 לפני סה"נ. השירים מתחלקים לשני מינים א) שירי העם, ב) שירים זמניים, מהם אוצרים בקרבם שירים ששררו המשוררים לפני המלך בתוך הסעודה או במקרים ומאורעות נכבדים, כשנתאספו יחדיו שרי העם ואציליו, ושירי תהלה להלל את הגבורים ונכבדי העם, ושירים לשורר בעת הקרבת מנחות וקרבנות.

ג) ספר „שוה" (Shu-King) שמרביתו נכתב בימי אברהם אבינו בספר דברי הימים לספר מעלליהם ומפעליהם של „שלשת שרים" (בזה השם מכנים הסינים שלשה הקסרים יאא, שוהן ויו *) שמלכו בהמשך הזמן ערך שתי מאות שנה לפני אברהם עד כלות ימי חייו). את הזמן ההוא

---

*) ספרי דברי הימים הסינים מספרים שבימי הקיסר יאא ומשנהו שהין היה מבול מים על הארץ, ולפי החשבון המדויק עולה שהמבול היה בשנת 2348 לפני סה"נ. ומענין הדבר שמבול הסינים והמבול בימי נח עולים יחד לחשבון אחד, אם נחשוב לפי חשבון הנוצרים שבריאת התבל היתה בשנת 4004 לפנ מספרם, כי כשנפחות מזה המספר 1656 שנים, שלפי החשבון (בראשית פרשה ה' ופרשה ז') עברו מאדם עד המבול, נמצא שהמבול המסופר בבראשית היה ג"כ 2348 לפני ספה"נ. אמנם לפי חשבוננו אנו נברא התבל רק 3760 לפני סה"נ, ואם נפחות מזה המספר 1656 שנים מאדם עד המבול נמצא שהמבול היה 2104 לפני סה"נ.

מכנים הסינים, „תור־הזהב" לארצם, אז לא היתה כסא המלוכה ירושה למשפחה, המלך לא הוריש את ממלכתו לבניו אחריו והעם בחר לו למלך את האיש אשר בחכמתו, בישרת לבבו ובמפעליו הטובים רכש לו אהבתו. אמנם גם אז היתה הרשות ביד המלך להוריש את ממלכתו לבניו אחריו. אבל אלה המלכים הטובים מחלו מעצמם על כבודם זה ונתנו להעם לבחור כטוב בעיניו. בספרי דברי הימים שנכתבו בימי מלוך המלך יו נמצא כתוב שמלך שוהן שאל לפני מותו את עצת ספר „יה" והוגד לו שימסור את ממלכתו בידי משנהו יו. הספר מוגה ומסודה על ידי קונפוציו. והוא נחלק לששה ספרים, הספר הראשון משנת 2355 עד 2203 לפני ספה"נ, הספר השני משנת 2203 עד 1766, הספר השלישי משנת 1766 עד 1154, והספרים הנותרים משנות 1154 עד 719 לפני ספה"נ.

ד) ספר „לי" (Li-King) והוא ספר המצות והמנהגים בין אדם לעצמו, בין אדם לחברו ובין העם להמלך, וכל המנהגים שבחצר בית המלך שנקבצו ע"י קונפוציו מכתבי יד שונים ויהיה לשולחן ערוך להסינים. יש מבקרים שמטילים ספק בזה הספר ואומרים שהוא לא כך עתיק יומין ונותנים לו מקום בין כתבי הקדש ממדרגה השניה. אלה המבקרים אומרים שעיקר הספר למצות ולמנהגים היה הספר „יאה־קינג" (Yoh-King) שנשרף יחד עם כל הספרים הקדושים בפקודת

חקיסר צין־שיה (220 לפני סה"נ) ולא נמצא ממנו שום זכר אח"כ, הם אומרים שהספר „לי" היה רק הוספה להספר „יאה" וע"כ מקומו בהספרים ממדרגה השניה, הכל מודים שהספר „יאה" היה מכיל שירים ופזמונים ונקרא ספר המוזיקא. השירים והפזמונים היו לשיר ולהלל בעת הקרבת קרבנות. בס' „לי" יש פרקים אחדים הדומים במהותם ותוכנם לשבעה הסימנים הראשונים שבשולחן ערוך או"ח.

ה) ספר „צין־ציו" (Chin-Chiu-King), משמעו „האביב והסתיו", וכונתו דברים מכל השנה. ספר שנכתב כולו בידי קונפוציו ומכיל בקרבו דברי ימי ארץ „לו", והוא חלק אחד מארץ סינים בעת שהארצות השונות לא היו עוד תחת מלך אחד, ובכל חלק וחלק היה מושל אחר. הזמן שממנו מדבר הספר הוא בערך מימי חזקיהו עד ימי יהויקים.

ארבעה הספרים ממדרגה השניה בקדושתם, הם:

א) „לון־יו" (Lun-Yu) ובו שיחות ומשלים של קונפוציו.

ב) „טא־הסיא" (Ta-Hsiao) כלומר „החכמה הגבוהה" ובו מאמרים להורות להעם בכלל ולאיש הפרטי איך „לחדש את עצמו בכל יום ויום". מחבר הספר טזאן־שהין שהיה תלמידו של קונפוציו לקח לו את הפתגם „חדש עצמך בכל יום ויום" ונשען עליו, הרבה לדבר ע"ד מדות ומוסר. לפי המסורה היה הפתגם הזה כתוב מעל להמקום

שמלך אחד מהראשונים בקומו ממשכבו היה רוחץ שם את פניו, למען יהיה הפתגם לפני עיניו ראשית לכל מעבדיו ולבל יסור לבבו ממנו כל היום.

ג) „צונג־יונג" (Chung-Yung) והוא „תורת דרך הממוצע" להורות להעם את הדרך הישר הממוצע שבו ילך ולבל לנטות ימין ושמאל. הספר מלא מוסר וחכמה ועצה טובה לאנשים בינונים, משליו ופתגמיו שגורים על פי הסינים עד היום הזה. מחברו היה נכדו של קונפוציו ושמו קונג־קיי.

ד) „שהאנג־מון" ו„שיה־מון" (Shang-moon & Shia-moon) ב' חלקים, ומכילים פירושיו של מענציו על ספרי קונפוציו וביאוריו לתורותיו ומצותיו, גם תורת המוסר והמדות שלמד מענציו לתלמידיו ודרש לפני העם. הספר הזה נחשב להסינים נכבד עד מאד ויקר וקדוש הוא כל כך עד שמקומו בערכו מיד אחרי ספרי קונפוציו. מפרשים רבים אין מספר קמו לאלה הספרים הקדושים והספרות עליהם בספרות הסינים בכלל עשירה עד מאד, והקורא ישפוט מעוצם גדלם מזה, שבימי הקיסר יונג־לאה (Yung-Loh) (שמלך משנת 1403 עד 1425 לספה"נ), היה מספר הספרים בביבליותיקה של הקיסר בפעקינג, לא פחות ממיליון.

בימי שבת הקיסר צין־שיה על כסא מלכותו (הוא מלך משנת 255 עד 218 לפני סה"נ) היתה עת רעה לספרי הקדש. ובשנת השלשים וחמש למלכו נתן הקיסר צו לשרוף את כל ספרי הקדש,

ספרי דברי הימים והשירים ושארי החכמות, מלבד ספרי רפואה וספרי אמונה וספרים לעבודת האדמה, ובהיותו מאמין באמונת „טאא" וכרוך אחריה וגם אוהב אלכמיה השאיר את הספרים „טאא־טעה" ו„יה". ברצונו היה לעקור את הקולטורה העתיקה של הסינים ולהנהיג בה קולטורה חדשה, ולמען שלא ישאר שם וזכר לכל המלכים שמלכו לפניו ודור אחרון יאמין שהוא היה המלך הראשון להסינים ומיסד הקולטורה שלה, צוה להמית את כל החכמים שבממלכתו. הקיסר האכזר הזה החל לבנות בשנת 227 לפני סה"נ את החומה הגדולה שארכה 1550 פרסאות אנגליות הסובבת כל גבולי ארץ סינים לצד מונגוליה. עשר שנים נבנתה החומה, אך בשנה אחת טרם נגמרה המלאכה מת צין־שיה ולא ראה את גמר מלאכתה. אחריו מלך בנו ערך שלש עשרה שנה וילך גם הוא בדרכי אביו הרעים וימרדו בו הסינים ויורידוהו מכסא מלכותו וימנו עליהם למלך איש ממשפחת האן. בשנת 179 לפני סה"נ באשר עלה וואן־טי (ממשפחת האן) על כסא מלכותו החזיר את התורה ליושנה וחפש אחרי הספרים שנצולו ואחרי תלמידי חכמים שנשארו עוד בחיים ואשר על פיהם היו שגורים ספרי החכמים. את הספר „שוה" ידע בעל פה איש זקן בן תשעים שנה ושמו „פוה־סאנג" הוא חי במשאן־נאן־פו בפלך שהאנטונג ולא הומת אז מפני ששינה את טעמו ויתנהג כמשוגע, למען לשמור את תורתו, כי לבו נבא לו שעוד יבא יום ותורתו תהא נדרשת.

ומתבקשת, ובשעת החירום סמא את עיניו לאות כי הוא חסר דעה. בשנת 240 לפני סה"נ כאשר סתר אחד מהשרים במלכות „לו" (חלק מארץ סינים) בית ישן שבו חי קונפוציו, מצא שם כ"י עתיקים ובהם היה גם ספר „שוה". וכגורל ספר „שוה" כן היה גם גורל שארי כ"י.

על אלה כתבי הקודש עלינו להוסיף עוד את הספר „טאא־טעה" שעליו נוסדה אמונת „טאא", כי הספר הזה קדוש הוא להסינים. כבר הגדתי בראש הפרק הזה שהספר „טאא־טעה" אם גם איננו נחשב בין כתבי הקודש בכ"ז קדושתו במקומה עומדת, ועלי להוסיף שהטעם לזה שלא ימצא הספר מקומו היאות לו בין ספרי הקודש הוא, מפני שהמסדרים היו כלם בעלי שיטת קונפוציו, בעלי פילוסופיה מעשית והיו מתנגדים לשיטת לאא־טשע שהיא פילוסופיה עיונית. חפץ המסדרים היה שבכתבי הקודש יהיו תורה ומוסר ומדות לכל העם, ולא רצו להכנים ביניהם ספרי פילוסופיה גבוהה ועמוקה, מפני שהם בלתי מסוגלים להיות נחלת כל איש ואיש.

לאא־טשע מחבר הספר הזה היה פילוסוף גדול וכמהו לא קם פילוסוף בין הסינים, כי היה אחד מן היותר גדולים שחיו על פני אדמות. הוא היה רחוק מאד מן האמונה במובן המלה הזאת להמון העם, ומעולם לא עלה על לבבו להיות „מיסד־אמונה". הוא אומר שבהשם „אלהים" במושגנו אנו לא נוכל לכנות את הכח הראשון,

את הסבה הראשונה, והסבה הראשונה היא „טאא" המלאה כל התבל בהיש ובהאין. *) הספר הקטן הזה שכבר הזכרנו אותו מכיל בקרבו פילוסופיה גבוהה ועמוקה וכבר רבו המפרשים עליו. אך מה הוא „טאא"? ואל מה כון הפילוסוף בהמלה הזאת? נלאו כל חכמי הסינים להגיד, כי נוכל לפתור את המלה הזאת במובן „דרך" **) או „דעה" ועוד. ולפי דעתי יש להבין בה „נשמתו של האלהים". אין בספר הזה שום חוק או משפט, כי כאין וכאפס היה נחשב בעיני המחבר כל הארץ ומלאה שאינם שוים להתעסק בהם. הפילוסוף הזה היה הראשון ללמדנו בזה הספר „לאהוב גם את שונאיו" וכי שוא כל חמדת התבל וכל אושר האדם הוא רק אם יקדיש האיש כל ימי חייו לתורת הפילוסופיה.

הכהן הקתולי אמיאט העתיק שלשה פסוקים בפרשה י"ד מן הספר טאא־טעה־קינג לאמר:

„הדבר אשר בדמיוננו נראהו ולראותו בעיני בשר לא נוכל, הוא „יה"

„הדבר אשר קולו נשמע אך הוא איננו מדבר, הוא „היא".

---

*) הטאא של לאא-טשע והנירוונה של בודהא כשנעיין בם היטב נמצא שהם ה„אין סוף" או ה„אין" של המקובלים שעליו כונו באמרם „יבגין כך עתיקא קדישא אקרי „אין" (זהר האזינו) או „עלת העלות עביד עשר ספירות וקרא לכתר מקום וביה לית סוף לנביעו דנהורית ובגין דא קרא לגרמיה אין סוף". (זהר בא)

**) הודיעני נא את דרכיך ואדעך. (שמות לג' י"ג).

„הדבר אשר נחשוב כי נוכל למוששהו אך לנגוע בו אי אפשר, הוא „ווייה".

ובשלש המלות „יה, היא, ווייה" דמה הסינולוג רעמוזאט למצוא את שם „הויה", ואמיאט הוסיף לפרש כי נרמזה בזה אמונת השלוש של הנוצרים. אך אחריו בא הסינולוג המפורסם סטניסלוים יוליען וחקרו והראה והוכיח כי אין נכונה בהעתקת אמיאט וכל הפרשה מדברת רק על „טאא", ולשוא יעמולו להכניס כונות אחרות שאין להם שחר ואין להם שום יסוד.

ח.
אמונה בלי התגלות

הסינים אינם מאמינים כי נגלה הבורא לאיזה עם לדבר עמו או הופיע לאיש בן תמותה לשלוח אותו לדבר בשמו, הם אומרים כי רוח הוא באנוש להבין ולהשכיל את הטוב והישר והטבע חננה אותו בשום שכל לבקר בין טוב לרע ולכן הם מורים לילדיהם כי „יצר לב האדם טוב מנעוריו" ואם ממאן אתה לשמוע לכל אשר יורוך ותסור מן הדרך הטוב הטבעי ותחטא, אשמתך בראשך, עונך תשא ותיסרך רעתך.

אמונתם השכלית והמוסרית נתיסדה מאליה, בלי מחוקק, על שיטות פילוסופים, על שיטתו של לאא-טשע שהעמיק חקר והורה „לאהוב את שונאיו" ולא זכר כלל את האמונה, ועל שיטתו של קונ-פוציו שאזן וחקר כל החוקים והמשפטים שמצא מפוזרים בכתבי יד, ויסדר אותם לספרים רבי הערך מלאים תורה וחוקים, מדות ומוסר, באלה הספרים הננו מוצאים שקונפוציו היה אחד מן הראשונים שלימדו „מה דעלך סני לחברך לא תעביד" *)

*) בספר הקדוש להברהמינים מאתא-בהאראטא-אודיאגא-פארווא פרק 38 הננו קוראים „לא תעביד לחברך מה דסני עלך, זה הוא קיצור התורה וכל שאר הדברים הם רק תולדות של תאות".

בעיקר לכל התורות, אבל בנוגע לאמונה לא הזכיר בספריו דבר או חצי דבר. הוא היה אומר „כבד את האלהים והרחק עצמך מהם", ועל שאלת אחד מתלמידיו על החיים העתידים לבוא, החיים אחרי המות, ענה כי טרם יודע הוא את החיים הנוכחים אשר אנחנו חיים עתה על פני הארץ ואיך יהין לדבר ע"ד החיים אחר המות. הוא הורה את הכלל הגדול שבעניני אמונה אין לשנות ממטבע שטבעו אבותיהם ורק למלא אחרי כל הצרמוניות שנהגו הראשונים.

על תורות אלה הפילוסופים נספחה עוד תורתו של בודדהא, שהוא, בהתקוממו נגד הברה־מינים ותורתם אשר על ידה הבדילו את כל העם לרעה ולקחו לעצמם את כל אושר החיים, הורה הוא אהבה בלי מצרים לכל האנשים וגם לחומלה ולאהוב את כל אשר רוח חיים בו. בתורתו של בודדהא מצאו הסינים פילוסופיה גבוהה מלאת מוסר ומדות טובות אבל מאומה לא מצאו שם ע"ד אמונה, כי תורת הנזירות והפרישות הורו תלמידיו אחריו ואמרו שהם לפי רוחו. בודדהא לימד רק שסוף כל סוף כל אשר נשמה באפו ורוח חיים בקרבו יתאחד עם נירוונה.—

האמונה בלי התגלות שהיתה להסינים לאור על דרכם בחיים מקדמות ימות עולם עד היום, כל כך נשרשה בלבם, עד שכבד עליהם להבין התועלת שבהתגלות. פעם אחת שאלני אחד מאוהבי והוא על תלמידי קונפוציו יתחשב, „בבקשה ממך

הגידה נא לי מדוע ישאכם גאון לבבכם לאמר כי הבורא בעצמו הופיע אליכם ממרומים להורות לכם אלו התורות והמצות והמוסר, והלא בספרי חכמינו אתה מוצא אלו התורות אחת מהן לא נעדרה ולנו הורו כל זה מורינו וחכמינו בפילוסופיה הגיונית מבלי התגלות אלהים. האם אין בזה העדר כבוד לחכמיכם לאמר כי קצר שכלם להבין מדעתם את הדברים הישרים האלה אם לא נגלה להם הבורא בכבודו?" ופה עלי רק להוסיף שאלה הקונפוצים מביטים על המצות שבין אדם למקום בעל דברים שאין להם יסוד, באמרם שאין חפץ להבורא בעולה וזבח, ולהרבות תפלות ושירות ותשבחות הוא כחנופה והם בטח לזרא להבורא הבוחן כליות ולב.

חכמי הסינים, קונפוציו ומענציו ותלמידיהם מלמדים, שבטבע „יצר לב האדם טוב מנעוריו" ומהכלל הגדול הזה הם לומדים עפ"י הגיון, שחכמה וצדקה ישכנו יחדיו ואי דעת ואי צדקה כתאומים הם, כי ע"י התלמוד ידע האדם להבחין בין טוב לרע, וישכיל לבחור בטוב וזה יהיה אמצעי המביא לידי מעשה טבעי טובה, ינבער מדעת הולך שולל מבלי לדעת את הדרך הישר, ולכן היה להם לחוק, כי רק בעל תורה וחכמה יוכל להיות לראש ולשרור על אחרים, ומהם, מתלמידי הפילוסופיה, הם בוררים את כל השרים עד המשנה למלך וכל אחד ואחד לפי חכמתו נוטל את מקומו, ולכן הם בוחנים את אלה התלמידים המיועדים לעמוד

בראש הממשלה רק בתורה, במוסר ובספרי הפי־
לוסופיה של הקדמונים. כי הסינים אומרים: חפצנו
שהשרים אשר בידם נפקיד אושר העם יהיו אנשים
ישרים בעלי מוסר ומדות טובות, ורק לפי שטתנו
יוכלו להבחן אם אנשי יושר הם וראוים להמשרה
הגבוהה הזאת ובחינה אחרת לא תצלח. כי נניח
שהעומד על המבחן הוא איש בעל מדות מגונות
ולב רע לו הן אם ננסהו בחכמת החשבון או בידיעות
אחרות מן הנקל לו לכתוב מאמר טוב בזו החכמה
אם גם בקרבו תשכון ערמה ומזימה והגיוני לבבו
תוך ומרמה. לא כן אם האיש הרע הזה יקרב
לכתוב מאמרים ע"ד מדות ומוסר, הן בכל אשר
יתאמץ להסתיר את הגיוניו הרעים, סוף כל
סוף יכשל ורשעת לבבו תתגלה ואז נרחיקהו
מעלינו, למרות כל חכמותיו האחרות, כי צדק ומשפט
דרושים לשר ושופט יותר מחכמות אחרות.

חוקרים גדולים שהעמיקו לחקור אחרי הסבות
והפעולות של התפתחות העמים, הסכימו כי צדקו
הסינים באחום בזו השטה. Draper בספרו
History of intellectual development in
Europe אומר „שטת הסינים לתת המשרה בידי
בעל שכל והגיון היא שעמדה להם להחזיקם ולהחיותם
עד היום הזה. מטרת חנוכם היא שכל בני הארץ
ידעו ויבינו לכתוב ולקרא בספר, אצלם רק דרך
אחד יש המוביל לגדולה וגם למשרות היותר
גבוהות, והדרך סלולה היא ורחבה ופתוחה לכל
איש הרוצה ללכת בה באין הבדל בין אציל ואכר,

וחכמה ותורה לבד הנה התעודה בידי האיש לבוא למחוז חפצו. אמנם נפלא הדבר הזה בעיני אנשי אירופה מנקודת המבט שלהם על עולם המעשה, ויתמהו תמוה וישאלו, היתכן ליסד ממלכה פולימית על בסים של תורה לבד ולתת עתותי הממלכה אך בידי מלומדים? אך עלינו לשים לב לזה שהורנו הנסיון, ואנחנו רואים שזה אלפים בשנה מאז ממלכת הסינים, שממספר אוכלוסיה הוא החלק הרביעי של כל יושבי תבל, נתיסדה על בסים זה והצליחה". ואני אוסיף על דבריו של החוקר הזה: אם בעיני בני המערב יפלא, בעינינו (היהודים) לא יפלא מאומה, כי גם אנחנו לא על אנשי זרוע וגבורה בטחנו כ"א על חכמינו ומלמדינו, אותם כבדנו תמיד על תורתם וחכמתם והמה היו לנו תמיד לראשים.

בגאוה ובגאון מביטים הסינים ממרום המצב המוסרי שעליו עמדה אמונתם של אבותיהם ואבות אבותיהם בכל אלפי השנים מיום היותם לגוי, על האמונות של כל העמים האחרים, עם לא נעדר, כי בעוד שהעמים האחרים כולם, הרבו לפשוע באיזה זמן מן הזמנים נגד החק והמוסר בהקריבם את בניהם ובנותיהם לקרבן לאלהיהם, או בעבדם לסמל אשה זונה ויהללו את תועבת הזמה לטוב בעיני אלהים, לא הסכילו הסינים מעולם להטמאות באלו התועבות, ומעולם לא קמו להם חוזי שוא וקוסמי כזב להטיף להם פתיות ואולת כאלו, נקיים הם מדם אדם ומאמונת עגבות יזנות, יהצדק אתם

באמרם כי זה פרי אמונתם המיוסדת על מוסר והגיון לבד ולא על התגלות, כי עם שההגיון והמוסר לו לקו לא ישמע לחוזי שוא וטפל אם יראה שלדברי אלה הפתאים אין יסוד בשכל הישר והתרבותי, ורק עם אשר ילך בעור אחרי מתעיו ומדיחיו הוא יטעה וילך דרך עקלקלות באשר הוא שומע לנביאי השקר האומרים כי אלהים צוה אותם לדבר בשמו. עם פותה כזה בל יתן את לבבו לחשוב ולהבין כי מפי עליון לא תצאנה פקודות ומצות מתנגדות למוסר שאין הדעת סובלת. — כן גם מתפארים הסינים בזה שהם לא לחמו מעולם מלחמות אמונה, בעוד שמרבית עמי הנוצרים והמחמדים שפכו כמים דמי בניהם על שדה מלחמה בלחמם בעד אמונתם, ולא שמו אל לב כי הבל ורעות רוח הוא ללחום בעד האלהים, והן לא חדל אונים הוא האלהים לריב עם מתקוממיו. ולכן אומרים הסינים לבני המערב: הנכם כולכם עוד צעירי ימים, עוד לא למדתם להבין כי לא בזה יתהלל המתהלל בשפכו דמי נקיים על לא דבר, ועוד תלמדו גם אתם, ברבות ימיכם על הארץ, כאשר למדנו אנו, כי טוב לשבת בשלוה מלהיות תמיד ערוך לקרב.

בעולם הנצרות הננו רואים למדי שכל הרודף אחרי הגרים, הגרים בורחים ממנו. ובארץ סינים הננו רואים שהם כשב זאל תעשה ובכ"ז עשו נפשות רבות וגרים שהנם נאמנים לארצם, ואעידה לי על זה שלשה עדים נאמנים: המאנדזויים שכבשו

את ארץ סינים ומלך הסינים הוא בן עמם זה קרוב לשלש מאות שנה, נהפכו כולם ומלכם בראשם להיות סינים ברוחם ונפשם. הקאזקים (מאה ואחד איש ואתם הכהן מקסים לעאנטיעוו) שנשבו על יד אלבאזין בשנת 1685 וגתישבו בסביבות פעקינג נתבוללו בין הסינים להיות כאחד מהם, למרות כל היגיעות וההשתדלות של ממלכת רוסיה להחזיקם באמונת אבותיהם. ממלכת סינים לא עמדה לשטן לממלכת רוסיה כשבקשה רשות לבנות בתי תפלה בעד אלה השבוים ולשלוח להם כהנים רוסים ללמדם ולהורותם, היא לא עשתה פדות בין אלה השבוים ובין בני סינים, חוקה אחת היתה להם כלאזרח הארץ, וגם נתנה לכל אחד ואחד שדות ומגרשים, ולאט לאט והנה הקא־זאקים היו לבני סינים בלב ונפש. אחינו היהודים שחיו שם יותר מאלפים שנה התבוללו ג"כ ושכחו את תורת אבותיהם ואת צור מחצבתם ויהיו כאחד הסינים ברוח ונפש, (השערתי היא שהיהודים שהיו בארץ סינים מרביתם בני עשרת השבטים הם, והרבתי לדבר מזה במחברתי The Jews in China London 1909) כי גם להיהודים נתנו חוק ומשפט אחד כלכל בני סינים.

כי יש איזה הפרש גדול בין אמונת היהודים לאמונת הנוצרים אין המלומדים מהסינים יכולים להבין עד היום הזה. ופעם אחת שאלני אחד מאוהבי „הלא כיהודי כנוצרי אתם מכנים את הבורא בשם אחד (להסינים פה השם הוא העיקר

כי אומרים הן אין אחד שנפתה לבבו להכחיש שהבורא הוא אחד, א"כ ההפרש רק באיזה שם שאתה מכנהו) ואם הנוצרי מאמין ביש"ו והיהודי לא יאמין בו, הבעבור דבר קטן ערך כזה תתקוטטו ותריבו, ומי תכן את רוח האדם כי יעיז איש לצוות לרעהו עד פה תאמין ולא תוסיף, ולהיפך מי יהין לצוות במפגיע את איש הוגה דעות כי יאמין גם הוא לכל אשר יאמין המצוה, האם תוכלו לכלוא את רוח האנוש ? אתפלא !" והאמת היא שבארץ סינים חרות האמונה היא מוחלטת, לא כבארצות המערב שבכל התורה והחכמה שלמדו לא הצליחו רק לעלות למדרגת „סבלנים" (Tolerance), שהרבה גאוה ואי צדק נכללים במלה הזאת, כאדם האומר „דע שזה ברור ואין אתה רשאי להרהר אחרי דברי כי אתי הצדק ואתך המשגה, שאמונתי היא האמתית ואמונתך הבל ושקר ומן הדין היה לרדוף אותך ולהחרימך, אבל אנכי הנני מעביר על מדותי ומתנהג עמך לפנים משורת הדין והנני ס ו ב ל אותך". לא חרות האמונה כזו שוררת בארץ סינים, שם כל אחד ואחד במעמקי לבבו יודע ומבין, כי אין לו שום צדקה יותר על רעהו ולא יגמול שום חסד לרעהו אם לא ירדפהו.—

בכל זמן ובכל מקרה שהיתה הממשלה מוכרחת להגיד את דעתה בנוגע לאמונות אחרות, לא הכחידה תחת לשונה, לא העלימה מאומה, רק הגידה קבל עם את אשר עם לבבה. ולדוגמא הנני מביא מאורע אחד: בשנת 1845 הציעו יועצי

המלך לפני הקיסר טאו־קוואנג (שמלך משנת 1821 עד 1850) את השאלה „מה יהיה משפט הסינים שנתנצרו?" ועל זה ענה הקיסר בפקודה כתובה ליועציו לאמר: „כל האמונות אך הבל המה יחד, אבל הבוערים בעם האמינו מני העולם במלאכים ושדים ובחיי עולם הבא. ולכן, ולמען השלום ולבלתי הפריע מנוחת הנפש של איזה איש נבון אנכי להגן על כל אמונה שבעולם ובכלל זה גם על אמונת הנוצרים, בתנאי שלא יתנגדו במעשיהם לנימוסי הממלכה ובל יפריעו חוק ומוסר כפי הנהוג אצלנו מקדמת דנא". ויועצו הראשון הודיע במכתב גלוי לכל השרים בכל מדינת סינים לאמר „כל איש סיני חפשי בדעותיו להאמין בכל אשר ירצה, ואם הוא הולך בדרך הישר והמוסר בל יהין איש לרדוף אותו על אמונתו לבד באשר הוא נוצרי, ואחת היא אם הוא עובד לפסילים ותמונות (קתולי) או איננו עובד להם (פראטעסטאנט), כי אין שום חוק למנוע את האיש מלהאמין בכל אשר ירצה."

כשאיש סיני מלומד מדבר עם איש מלומד בן אמונה אחרת, לא ימנע להוסיף „האמונות אמנם שונות הן אבל השכל הוא אחד ולכן אחים אנחנו כולנו". והמסית (מיסיאנער) הסינולוג הוק אומר, שזה המנהג היה אצל הסינים מקדמת דנא, והמסית הזה שהלך לזרוע על תלמי לבות הסינים זרע אמונת הנוצרים, הוסיף לאמר „בארצות המערב החלו עתה ללמד להעם להביט על האמונה בכלל

בשויון נפש ובסינים כבר הגיעו לזה לפני הרבה אלפים שנה".

עתה כאשר ראינו כי שלשה הפילוסופים אשר על תורותיהם נתיסדו האמונות הנזכרות היו רחוקים מאמונה במובן המלה לנו, בל נתפלא אם איננו מוצאים בהאמונה המשולשת המאוחדת שום מצוה בין אדם למקום וכל התורות והמצות הם רק בין אדם לחבירו ועל החברה בכלל, אין עם הסינים מצוה לאהוב את אלהיו או לפחוד מפניו, איננו מצוה להתפלל לאלהים ולהגיד לפניו שירות ותשבחות, אין לו תפלות בסגנון ונוסך אחד לתפלת כל העם, אלא כל אחד מתפלל בצר לו ומבקש עזרה ממרום להאי שעתא. אם להצליחו בעסקיו או לרפאהו ממחלתו כפי הנדרש לו, או יבא להדות ולהלל על הטוב אשר גמל עליו. אין דבר האסור לו לאכול או לעשות אם איננו נגד המוסר, אין להסיני כהנים במובן המלה לנו, שיתפללו בעדו או שיהיו נדרשים להכנים את ילדיו לברית או לברך את הנשואים וכדומה, ולא די בזה, כי אם הם גם מורים לבניהם הקטנים לבל להלאות את האלהים בתפלות ובבקשות ותודות.*)

ושאלתי אני בלבי מדוע מלאה ארץ סינים

---

*) אל תעש תפלתך קבע אלא רחמים ותחנונים לפני המקום. (אבות פ"ב מי"ג)

שאל אנטונינ"ס את רבינו הקדוש מהו להתפלל בכל שעה אמר לו אסור, אמר לו למה? אמר לו שלא ינהוג קלות ראש בגבורה. (מדרש תנחומא פ' מקץ)

אמונות טפלות? מדוע יאמין העם בכל שוא נתעה? ואיך הצליחו הרודפים אחרי ההבל ליסד את אמונת „טאא" המלאה אמונות שוא ושקר, ולתת לכהניה מתעיה אשר פרו ורבו כצמח השדה כח ועוז להוליך שולל את העם בשקריו והבליו, לעשות אותו להאמין בהשבעות וקמיעות ובכל פתיות? והאמונה הזאת, אמונת „טאא" נוסדה — לפי דברי אלה הכהנים התועים ומתעים — על ספרו של הפילוסוף לאא־טשע, הפילוסוף היותר גדול בעמו אשר ברוחו הכביר עלה מרום ממרומים. אין זאת כי המון העם קצר שכל הוא להבין רוח הפילו־סופיה — למרות כל מוריו הפילוסופים — ואיננו ראוי עוד להיות בלי אמונה טפלה. אמנם לא כחלק אלה עניי הדעת חלק המלומדים אשר לקחו לקח מפי מורים וחכמים וחקרו ולמדו בספרי הפילו־סופיה, המה אשר כולם על תלמידי קונפוציו יתחשבו, רחוקים כל כך תכלית הריחוק מכל אמונה טפלה ומכל אמונה בכלל, עד כי לא יבינו איך אנשים מבינים וחכמים בארצות המערב מאמינים באמונותיהם הם מבלי שיש להם על מה לסמוך, הלא איש לא בא בסוד הטבע ולא חקר תעלומותיה.

ולכן גם אומר הסינולוג דזעמס לעגגע (המסית) בספרו ע"ד האמונות של הסינים שאין שום תקוה שהמלומדים שבהם יקבלו תורת הנוצרים ורק מן הבוערים בעם מאלה הרחוקים מחכמה ופילו־סופיה ומאמינים באמונות טפלות, יבאו המתנצרים.

הארכימאנדריט הרוססי פאללאדיוס ששמש ארבעים שנה בכהונתו כמסית בפעקין אמר לפולטרי ביעגעלאוו, שבכל הארבעים שנה עלה בידו רק להכנים איש סיני אחד תחת כנפי הנצרות, וגם בעד אמונתו של זה האחד לא יוכל להיות ערב אם באמת נוצרי הוא, והוסיף לאמר, אם יגיד לך אחד מרעי המסיתים שהצלחתו היתה גדולה מהצלחתי אל תאמין לו (North American Review July 1900).

כל המלומדים כולם מביטים בשאט נפש על המסיתים אשר יטיפו להם בשם יש"ו, וגם לא יאמינו כי באמונה עושים המסיתים את מעשיהם, ושהם בעצמם מאמינים בדברים כאלה שאין להם שחר, הם אומרים כי המסיתים נשלחו רק לחרחר ריב ומדון, למען יבאו אחרי כן בני המערב באמתלא לתבוע את עלבונם ולרשת חלק מארצם. ויתמהו איך לא יבושו המסיתים לדרוש את הבליהם בשער עלי קרת קבל עם, וכי טרם ידעו כי כל השומע נפלאותיהם וספוריהם יצחק להם ?

אך למותר הוא להגיד כי לאמונה כזו, המיוסדה רק על מצות שבין אדם לחבירו, אין מקום לקבלת גרים מאמונות אחרות במובננו אנו, כי הרשות ביד כל אדם להאמין או לבלתי האמין בכל אשר יחפוץ. הם אומרים, אחרי שתכלית כל אמונה היא ללמד להעם תורה ומוסר ודרך ארץ אין לבקר מורה אחד על מורה אחר, אם רק ימלא את תפקידו הנכבדה וילמד את תורתו לתועלת להם.

והאמת היא שלא משנאת הסינים את אמונת הנוצרים, הם שונאים את הנכרים הבאים לארצם כ"א מפני שיראים הם שכל מטרת ההסתה היא רק פתחון פה לנצל את רכושם ולגזול את ארצם, וכאשר ראו בעיניהם שזה היה הסוף לכל הסכסוכים המריבות והקטטות שהיו בינם ובין המסיתים.

אנכי כבר הגדתי שהסינים אוהבים את השלום וחוקה אחת אצלם לאזרח ולגר. ואביא לעד את סופר דברי הימים הרומי פליני (Pliny), שחי בימי חורבן הבית שני, שמאז ומעולם היו הסינים אוהבי שלום, הסופר הזה בותב על דבר ארץ „סערעס" („סינים", כפי שהיתה נקראת בפרס) „ארץ שאוכלוסיה מרובים מאד, האנשים בני תרבות הם, אוהבים צדק ומשפט, נוחים לבריות ומונעים עצמם מלבא בריב ומצה עם שכניהם וגם מתרחקים מן המחלקת לפי האפשר, אבל בל ימנעו לבוא במסחור עם עמים אחרים למען למבור להם את תוצאות ארצם ויבולה."

ז.

בית הספר ובחינת התלמידים.

בתי הספר של הסינים דומים ממש בכל הפרטים להחדרים של היהודים כאשר היו ברוסיה לפני שלשים או ארבעים שנה. התלמידים לומדים בחדרים כל היום כולו ורק ישבותו מתלמודם זמן קצר לסעוד ארוחת הצהרים. הם לומדים בקול רם והרבה מאד בעל פה. אין להמלמד לבקש ולקבל רשיון מהממשלה לפתוח בית ספר או להורות לתלמידים יחידים, ואין הדבר הזה מענין כלל את הממשלה שאומרת, כי חזקה על האב שיברור בעד בנו מלמד טוב ומועיל, וסומכת היא על החזקה הזאת ואיננה דואגת לבחון את המורים. אין בסינים אף כפר קטן שבקטנים שלא יהיה שם מלמד תינקות,*) ועל הרוב בית הספר של המלמד הוא בפרוזדור של ההיכל שבכפר (ובכל כפר וכפר יש היכל גדול או קטן) וכמעט כל איש סיני, גם פועל וגם איש כפרי יודע לכתוב ולקרות הרבה או מעט, ורק מעט מן המעט יוצא מזה הכלל (cf. M. Huc, L'Empire Chinoise).

---

*) כל עיר שאין בה עשרה דברים הללו אין תלמיד חכם רשאי לדור בתוכה ... ומלמד תינקות.

(סנהדרין י"ז ב')

בכל בית ספר ובכל מקום שמורים מלמדים לתלמידים, נמצאות תמונתו של קונפוציו ותמונתו של וואנג־צאנג־צי (איש לעגענדארי שההגדה מספרת כי הוא המציא את הכתב) ולפני אלו התמונות כורעים התלמידים לפני כל שיעור, לאות כבוד.

מלמדי תינוקות שבבתי הספר הכוללים הם בעד בני העניים שאין ידי אבותיהם משגת לשלם שכר טוב למורה, והם מוכרחים לשכור מלמד אחד בעד הרבה תלמידים, והמורה מחלק אותם לכתות כתות ומלמדם לפי ערך בינתם והשגתם, אבל העשירים לוקח כל אחד לביתו מורה מיוחד בעד בניו, או האבות של שנים או שלשה נערים משתתפים יחדיו ולוקחים מורה טוב בעד בניהם, הכל כאשר היה נהוג אצל היהודים ברוסיה לפני שלשים או ארבעים שנה. השפעת הממשלה על החדרים ועל המורים היא רק ע"י הבחינה כי כאשר יעמדו אלה הילדים על המבחן אז יודע מי היה מורה טוב ולימד את הנערים לתכלית הנרצה ומי מהמורים לא יצלח. והסינים כבר יודעים מן הנסיון ומן ההרגל להבדיל בעצמם בין מלמד טוב לרע, וכמעט יראו כי המלמד לא יהיה להועיל להנערים ועד מהרה יעבירו אותו מפקודתו ויבררו תחתיו מורה אחר הטוב ממנו.

וזה סדר הבחינות השונות: הבחינה הראשונה היא פעם אחת בשנה בעיר המחוז, ובכל עיר מחוז אף היותר קטנה נבנה בית־מבחן לזה החפץ.

תלמידי החדרים אשר ירגשו בעצמם כי תלמודם בידם ויוכלו לעמוד על הבחינה יודיעו להממונים על זה כי הם עתידים להבחן. להתלמידים מזו המדרגה (הבחינה הראשונה) נותנים שלשה פסוקים מכתבי הקדש, ועליהם להכין מאלה הפסוקים בזמן יום ולילה אחד, שיר קטן ומאמר אחד או שני מאמרים בפראזה באותו הענין. בכל הזמן הזה שהם עסוקים במלאכתם, מעת לעת, כל התלמידים כלואים בחדרים מיוחדים בבית־המבחן, למען לא תבא להם עזרה ממקום אחר. בכל עיר מחוז נכנסים להבחינה ערך שני אלפים תלמידים ומהם עומדים בנסיון רק ערך אחד אחוז למאה שמלאכתם רצויה. אלה שיצאו בשלום מקבלים את התואר „טזוי־טזאי" (תלמיד) ומעתה הרשות נתונה לו לישא על כובעו כפתור של זהב, שזה נותן לו גם זכיות שונות, אך אין לו עוד שום זכות לקבל משרה אצל הממשלה. הבחינה השניה היא בעיר הפלך, והיא אחת לשלש שנים, אל הבחינה הזאת מתאספים בכל פלך מכל ערי המחוזות ערך שלשה אלפים תלמידים, והם נבחנים בזה האופן, נותנים להם ארבעה פסוקים מכתבי הקדש קשי ההבנה יותר מאלה שבהבחינה הראשונה. על התלמידים להכין שירים ומאמרים יותר טובים ויותר גבוהים מאשר בהבחינה הראשונה, זמן של תשעה ימים ותשעה לילות נותנים להם להתעסק בעבודתם, וכל הזמן הזה הם כלואים בבית־המבחן הגדול הבנוי לצורך זה בכל עיר פלכית, ושומרים נצבים

לפני הבית לבל יקרב איש זר ולבל יביאו להתלמידים ספרים או פתקאות. רק מעטים הם התלמידים אשר יקומו בהבחינה הזאת והם מקבלים את התואר „מזוי־זען" (תלמיד־ראוי ומוכשר) והרשות להם לישא על כובעם כפתור של זהב ממדרגה גבוהה וגם לרשום על פתח ביתם את שם התאר שלהם, אבל גם לאלה אין עוד רשות לקבל איזו משרה אצל הממשלה. הבחינה השלישית והאחרונה היא אחת בשנה בחודש האביב, בעיר המלוכה פעקינג ונמשכת כשני שבועות. כל הזמן הזה התלמידים כלואים בחדרים מיוחדים, וטרם שנכנסים לחדריהם בודקים את מלבושיהם אם לא הסתירו שם איזה ספר או כתיבת יד למען להקל את עבודתם. נותנים לפניהם פרקים אחדים מספרי קונפוציו, מענציו ואחרים ועליהן להכין באלה הענינים שירים ומאמרים, לבאר ולפרש ולפלפל בדברי חכמיהם בקל וחומר וגזירה שוה ובשארי מדות הגיוניות. להבחינה הזאת נכנסים בכל שנה כשבעת אלפים תלמידים שמתאספים לפעקינג מכל ארץ סינים וממנה יוצאים בשלום רק ערך כשלש מאות איש, אלה אשר יוצאים בשלום מזאת הבחינה מקבלים את התאר „טזוי־צי" (מוכשר־למשרה) ותורתו נותנת לו מדרגת אציל, ומעתה הוא יושב ומחכה לעת כי יהיה בעדו מקום פנוי לקבל עליו משרה, כי מאלה התלמידים תקח הממשלה את כל השרים וכל השופטים בארץ.

אם אמנם הננו רואים מזה שבארץ הסינים

מתן שכרה של התורה היא בצדה והיא נותנת לעוסקיה ויודעיה משרה בממשלה, בכל זאת בל נטעה לחשוב שרק בעבור זה לבד שוקדים הסינים על התורה, והאמת היא שהם עוסקים בתורה כל ימיהם וגם בימי זקנה ושיבה לא יבושו לעמוד על המבחן, למען להשיג את הכבוד להקרא בשם „מורנו" ובזה יוכלו הסינים להיות למופת לכל בני המערב. יש שיקרה שאב, בנו ונכדו יחדיו יעמדו על המבחן מסוג אחד למדרגה אחת. במ"ע הרשמי „פעקינג גאזעטטע" משנת 1889 הננו מוצאים הידיעות שהודיעו שרי הפלכים ע"ד אנשים זקנים שעמדו על המבחן מבחינות האביב בשנה ההיא, והננו רואים שבפלך פוצו היו בין הנבחנים תשעה אנשים שימי שנותיהם היו יותר משמונים שנה, שנים שהיו יותר מתשעים שנה, ויצאו בשלום כי נמצאו מאמריהם כתובים בהשכל ודעת, וגם בכתב ידם לא היה כל רושם של חולשה מחמת זקנה. שר הפלך בהאָנאן מודיע ששם נכנסו להבחן בשנה הנזכרת שלשה עשר איש שעברו עליהם יותר משמונים שנה ואחד שעברו עליו יותר מתשעים שנה, וכולם הצליחו לכתוב מאמרים טובים וכתיבת ידם היתה ברורה מבלי שום רושם של זקנה. ובפלך אנהוי היו בין הנבחנים שלשים וחמשה אנשים בני יותר משמונים שנה ושמונה עשרה איש בני יותר מתשעים שנה. האיש מארצות המערב ישתומם לשמוע כזה אך הסיני בל יתפלא מאומה, כי הוא יודע שעל האיש לעסוק בתורה כל ימי חייו.

אחרים מאלה שעמדו על המבחן בהמחלקה היותר גבוהה והצטיינו מאד, נכנסים, אחרי שיוסיפו להשתלם עוד איזה זמן בלמודים, להבחן עוד הפעם למדרגת האן־לי (יער של קולמסן). אל הבחינה הזאת יושב הקיסר בעצמו והוא בעצמו בוחר את הענינים להציע לפני הנבחנים. את התלמיד היותר מוכשר מאלה הנבחנים מכבדים הסינים מאד מאד עד כי הוא נחשב ראוי להתחתן במלך. כל אלה שעמדו על הבחינה הזאת ויצאו בשלום נכנסים לחברת האן־לי, שמהם קובעים השנים הראשונים את דירתם בהיכל הקיסר ועליהם מוטל להביט ולהשגיח על דרכי ומעללי חבריהם ועל תלמודם. מאלה החברים לוקחת הממשלה את סופרי דברי הימים להעם וסופרי קורות הימים להמלך. הראשונים כותבים בספר מקרים ומעשים נכבדים שיקרו ויאתיו בימי כל קיסר וקיסר, כמו מלחמות או מקרים אחרים גדולים ונכבדים, והאחרונים שמספרם עשרים ושנים חברים, כותבים בספר בכל יום ויום מעשי ומעללי הקיסר בנוגע לדרכי חייו ולאופן ממלכתו, אם זך וישר יהיה פעלו או אם עשה עול, אם הוא הולך בדרך הישר והטוב או הוא מעות דרכו, והולך בדרך עקלקלות ויט מן דרך המוסר. כל אלה הדברים, כתובים בידי אלה הסופרים, שמים בארגז חתום ואין רשות לשום אדם לראותם, וגם הקיסר בעצמו לא יהין לבקש רשית לראית מה נכתב אדותיו, ורק כשירד בית המלכית הזה מכסא הממלכה

ובית מלכות (Dynasty) אחר יבא וירש את מקומו, אז פותחים את הארגזים וקוראים את הכתוב שם. הטעם לזה הוא, למען לא יפתה לבב הקיסר להטות בשחד את הכותבים להלל פעלו, או פן יקרה בין הסופרים איש חנף שיהלל את הקיסר על שקר. סופרי דברי הימים מימי מלכות בית טאנג (מן 923 עד 936 לסה"נ) מספרים שהקיסר טאו־טאנג בקש את ראש הסופרים, כותבי קורות הימים, להרשות לו לקרא את אשר כתבו אודותיו, אבל ראש הסופרים מאן למלאות את בקשתו ולא נתן לו לראות את הכתוב, וישאל הקיסר ממנו, אם גם הבקשה שהרשה את עצמו לבקש זאת, תהא רשומה על ספר זכרון לדור אחרון, ויענהו ראש הסופרים שגם הבקשה תהא נכתבת בספר, כי זה משמרתו ותפקידו, ואם אמנם ייצר לו מאד לעשות את זה, אך הוא מוכרח למלאות את המוטל עליו ולרשום כל דבר הנוגע להקיסר וכל מעשיו. כל סופרי דברי הימים להעם ודברי הקורות של המלך, מבתי מלכות הראשונים שכבר חלפו ועברו, נשמרים בעקד הספרים של הקיסר בפעקינג.

העשרים ושנים חברים כותבי קורות הימים של המלך, עושים את מלאכתם חליפות, ארבעה חברים בפעם אחת לזמן מיוחד, והם נמצאים תמיד בקרבת הקיסר למען יראו וידעו כל דרכיו ומעבדיו.

המנהג הזה, לרשום מעשי הקסרים מבית מלכות אחד בעד בית מלכות אחר, יורנו עד כמה

הסכינו הסינים לראות את בית המלכות (Dynasty) כדבר הבלתי מתקיים לנצח, מנהג כזה אי אפשר באירופא, כי איש בל יעיז להגיד למלכו שימיו וימי בית מלכותו לא יארכו לעולמי עד.

בימי מלכות שוהן ויו (Shun and Yu) כערך מאה וחמשים שנה טרם לדת אברהם אבינו, היה החק בסינים, שאחת לשלש שנים היו כל השרים והשופטים והשוטרים למגדול ועד קטן מחויבים לעמוד על המבחן, למען הראות כי לא שכחו תלמודם ושהם הולכים ועוסקים בתורה וחכמה, ונוסף לזה בעת עמדם על המבחן חפשו לגלות ג"כ אם כנים הם עם העם ואם עושים את מעשיהם באמונה. השרים והשופטים בידעם כי לעתים קרובות יהיו מוכרחים לתת דין וחשבון היו זהירים מאד במעשיהם פן יפקדו עליהם גם עון קל.

ז.

הקיסר ויחוסו אל העם.

מעטים המה בני ארצות המערב היודעים את אופן הממשלה בארץ סינים, כי מרביתם קראו רק מעט בספרים אודותה קריאה למקוטעין ולפרקים, ובאשר הורגלו מנער לאופן הממשלה בארצות מולדתם לא יעלה על דעתם כי לפניהם סדר חדש, ולכן כל דבר אשר לא יבינו על בוריו, הם מתאמצים לפרש בדוחק על תסדר הידוע להם, למען יתאימו יחדיו, ובהכרח יצא משפט מעוקל.

באמת כל משנה למלך אחרי שנתמנה מהקיסר בפעקינג להיות שורר בפלך, הוא מלך לעצמו, הוא ממנה את השרים ואת השופטים תחתיו, הוא גם ישים מסים וארנוניות על העם. המדות והמשקלות שונות הן כמעט בכל פלך ופלך, והמטבעות שנטבעו בפלך אחד אינן מטבעות עוברות לסוחר בהפלך הקרוב אליו כ"א נחשבות כסחורה. גם אנשי צבא ישכור לו כל משנה למלך לפי דעתו ולפי חפצו. זה רק כחמשים שנה מאז החלה הממשלה המרכזית בפעקינג להתערב בעניני המלוכה גם בהפלכים השונים והרבים, ועד העת ההיא גם כשפרצה מלחמה באיזה פלך לא באו צבאות הפלך האחר לעזרה, והקיסר בפעקינג גם הוא עמד מרחוק והביט בקר רוח כאלו אין הדבר

נוגע לו. בשנת 1860 אחרי המלחמה שהיתה בין הסינים ובריטניה, וממלכות המערב נלאו לדעת מי מהשרים הרבים והשונים היה האשם בכל המריבות והקטטות והאי־סדרים, ואת מי להעניש, כפו מלכי המערב את הקיסר בפעקינג לכונן את המיניסטעריום לעניני חוץ (Tsungli Yamen) ומני אז קבלה הממשלה בפעקינג את ערובתה עליה בעד ארץ סינים כולה בנוגע לעניני חוץ.

אך באשר הטשונגלי־יאמען נתיסד באונס ורק לפנים, לצאת ידי חובת מיניסטריום לעניני חוץ, עפ"י דרישת ממלכות המערב, לא שמו הסינים לב להנהגתו וישימו את המשרות על אנשים זקנים וחלשים, אשר מאין אונים ומאפס כח לא יכלו עוד לשום עליהם משרות אחרות. כל השרים והיועצים שישבו בהטשונגלי־יאמען היו בני שבעים ובני שמונים שנה וכמובן לא עשו מאומה. אבל בהמשך הזמן כאשר קשתה על הסינים ידי ממלכות המערב, נתפתח המיניסטריום לאט לאט נגד רצונם של הסינים, ועתה הוואי־וואו־פו באמת מיניסטריום לעניני חוץ ולא רק לפנים כ"א מתאמץ למלא את תפקידו כיאות.

לפי אמונת העם הקיסר הוקם מן השמים להיותה מושל היחידי בכל ארץ סינים ולו כל הארץ ומלואה. כל העם משנת השש עשרה עד שנת הששים עבדים לו והוא יוכל לצוות עליהם כפי אות נפשו. אם הקיסר יחפוץ באיזה דבר איננו מוכרח לקנות או לשאול, רק לוקח כאדם הלוקח את שלו

באין מכלים ומפריע אותו, כי שלו הוא ומן השמים נתן לו. מובן הדבר שזה רק להלכה (טהעארי) ולא למעשה, ואם יעיז הקיסר לעבור את הגבול שגבלו לו החכמים והפילוסופים אוהבי עמם בתורותיהם ובמשפטיהם, אז עד מהרה יתקומם העם נגדו, יורידהו מכסאו וימנה אחר תחתיו, כי נגד האמונה הזאת, שהקיסר הוא תחת אלהים על הארץ וכל אשר יחפוץ יעשה, שסכנה גדולה כרוכה בה בראו החכמים מורי העם ומנהליו, תבלין, למען לא יסור הקיסר מהדרך הטוב ולבלתי רום לבבו לרדות בהעם. החכמים הורו כי רק אז העוז והממשלה ניתנו מן השמים בידי הקיסר למען ימשול הוא ובניו אחריו תחת אלהים, אם הקיסר ידבק במדותיו של אלהים ללכת בדרכי הצדק והיושר וישפוט את עמו במישרים ובאהבה ויהיה מופת לעמו. והורו עוד, שכשם שהמצוה על העם לשמוע אז בקולו של הקיסר ולהיות לו עבדים נאמנים בכל לבבם ובכל נפשם ובכל מאדם, כן עליהם המצוה להורידו מכסאו עד מהרה אם יסור מן הדרך הטוב וילחץ את העם, כי אז קרע השמים את ממלכתו ויתנה לרעהו הטוב ממנו, והבא אחריו הוא ינהל את העם באורח ישר ומשפט. וזה האות כי מאס השמים את המלך, אם יתקצף העם במלכו וישנאהו תחת לכבדהו, אז ברור כי השמים מדבר מגרונו של העם כי קול העם הוא קול שדי. הקיסר גם הוא מאמין באמונה שלמה כי מן השמים נתמנה להיות מושל

יחידי על עמו ואם הוא יחטא ונפקדו עונותיו על העם כלו, ולכן רעה כי תבא על העם, רעב אם יהיה בארץ, אם יחדלו השמים לתת מטר, אם יעברו הנהרות על גדותיהם וישטפו את השדות או דבר כי יהלוך בארץ אז יתודה הקיסר קבל עם, בהמ"ע הרשמי היו"ל בפעקינג, על חטאיו ועל עונותיו, ומבקש סליחה ומחילה מהשמים.

אין לך אדם אחד בסינים אשר לא שמע בילדותו בבית הספר כי הקיסר יאא שמלך 2357 לפני סה"נ היה רגיל לאמר „אם ירעב עמי ללחם אנכי האשם בדבר, אם אין לעמי כסות בקרה אנכי החוטא וכל החטאים והפשעים של עמי, הם חטאי ופשעי, כי עלי החובה להדריכם למען ילכו בדרך הטוב והישר, לטוב להם כל הימים".

מאז שם הקיסר יו (Yu) הגדול לחוק שהממלכה תעבור בירושה לבני הקיסר אחריו (2205 לפני סה"נ) ועד היום, קמו עשרים וששה בתי מלוכה (Dynasties) בארץ סינים, והנני קוראים בספרי דברי הימים שבכל פעם ופעם שמרד העם בהקיסר והורידוהו מכסאו וימנו אחר תחתיו, הודיע הקיסר החדש אשר עלה למלוכה, להעם, כדברים האלה: אחרי שהקיסר נטה מן הדרך הישר והיה לוחץ את העם, ותחת להיות לו למשען ועזר, שרק לזה החפץ הקימו אלהים, נהפך לו לנוגש וחטא בזה לאלהים ולהעם, לכן נגזר עליו מן השמים להורידו מכסאו ולענשהו על פשעו ומריו, ואנכי, בהקשיבי לקול שדי הבא אלי

על ידי העם, מהרתי למלא אחרי פקודת אלהים והורדתי את החוטא מכסא המלוכה, למען תהיה הרוחה להעם".

עד כמה הכתה זאת האמונה שרש בלבות בני הסינים ואיך ברור ומובן הוא לכלם, כי רק אז הצדקה להקיסר למלוך על העם אם לצדק ומשפט ישור, ואם רק יפתה לבבו להכביד את עולו עליהם, אז על כל אחד ואחד החוב והמצוה לעזור להקמים עליו לפרוק את עולו מעליהם, הננו שומעים מזה שאין אדם, איש או אשה בכל ארץ סינים הבלתי יודע מה שמסופר מקאנפוציו, שפעם אחת בלכתו בדרך עם תלמידיו מצא אשה יושבת על יד הדרך ובוכה, וכאשר שאל אותה איזה אסון קרה לה ובמה תוכל להושע, ספרה לו האשה כי זה יומים טרף הנמר את בנה, ולפני זמן לא כביר והנמר טרף את בעלה וגם אחי בעלה היה לטרף, וכאשר שאל אותה קאנפוציו „מדוע לא תעזבי את המקום הזה ולא תלכי לגור בהפלך האחר הקרוב לך?" ענתה לו האשה „בהפלך הזה אשר אמרת השר נוגש ולוחץ את העם, שמה לא אוכל ללכת". „שמעו נא תלמידי" אמר קאנפוציו „כי נקל לדור עם חיתו טרף מלגור תחת שר מכביד את עולו על העם ורודה בו".

על המלך לבדו העומד כמתוך בין האלהים ובין העם, החוב להקטיר קטרת ולהתפלל לפני האלהים על כל עמו, והוא בעצמו יפיל תחינה בעד כל העם ב„היכל השמים" אשר בפעקינג, ובערים

הגדולות האחרות אם נדרשת תפלה ותחינה, הקיסר מרשה את שלוחיו ובאי כחו להתפלל בשמו. העם כלו מתפלל ומקטיר רק להנשמות של הקדושים שהיו למלאכי מרום, ומבקש שבל ימישו חסדם מאתו ויהיו תמיד נכונים לעזרהו בצר לו.

להקיסר יש שמות רבים ושמותיו הם תאריו. אסור להעם לכנות את הקיסר בשמו העצמי והם קוראים לו בשמו שבו הוא קרא את עצמו כשעלה למלוכה. השם הזה נקרא „שם המלוכה" מפני שבזה השם נכלל איזה רעיון ממטרת הקיסר שאליה יכון במלכו. כשימות הקיסר לא יוסיפו לכנות אותו בשמו זה רק ינתן לו שם ההיכלי, כלומר בשם שעפ"י צואתו תקרא הטבלא שלו המובאת אחרי מותו להיכל הנשמות.

אחד משמות־התארים של הקיסר הוא „בן השמים" ועוד יש לו שם אחר „הואנג־טי" (Hwang-ti), את השם הזה העתיקו רוב הסופרים „מושל בשמים" (והם באו לטעות זו מפני שכל קסרי המאנדזויים הוסיפו את השם הזה לשם ההיכל שלהם) ובאמת לפי דעת הסינולוגים הגדולים יש להעתיק את השם הזה, המורכב מאותיות או מלות שונות „המושל היחידי והמושל על עצמו", ומקורו של השם הזה הוא בזה שהורה קונפוציו מפי החכמים העתיקים שבכתבי הקדש להסינים „שטרם יקבל המלך על עצמו למשול על אחרים עליו ללמוד למשול על עצמו".

בית המלוכה המולך עתה בסינים הוא בית

טזינג (Tsing) המאנדזויי שעלה למלוכה אחרי בית מינג בשנת 1644 בעת שמרדו הסינים במלכם טזינג־צינג ויקרא הוא את המאנדזויי שונצי לעזרה נגד המורדים שקמו עליו, ויבא שונצי וילכד את בירת המלוכה פעקינג והכניע את המורדים, ובהיות אז ממלכת סינים בידו לקח לעצמו גם את המלוכה. בראות הקיסר טזינג־צינג את אשר עשה לו אוהבו זה שבטח בו וצפה לעזרתו, הלך וחנק את עצמו ואתו טרפו נפשם גם הרבה מיועציו, ומני אז ועד היום שוררים המאנדזויים בסינים.

קיסר הסינים לעת הזאת שמו „הזיאן־טינג" (כונת השם הוא: הממלא אחרי הכללים העקרים) השם הזה הוא השם שנקרא עליו כמושל ומלך ושמו הפשוט היה „פו־הי", הוא נולד ביום 8 פעברואר שנת 1906 ושם אביו צון, שהיה אחי הקיסר קוואנג־זי שמת בשנת 1909 ובן לא היה לו לרשת את כסאו, ויבחרו בהילד הזה להיות לבן להקיסר המת שיקטיר לנשמתו ויהיה גם יורש הכסא, ובאביו צון בחרו לשלוט בשם בנו עדי יגדל הילד ויהיה לאיש ויקבל את רסן הממשלה בידו. עד היום מביטים הסינים על המאנדזויים בעל פורצים ותומסים שפרצו לארצם ויגזלו את המלוכה מידי הקיסר מבית מינג שהיה מקרב אחיהם, והם מחכים להיום שתשוב המלוכה לאיש סיני גמור ויפרקו מעליהם את העול שהעמיסו עליהם אלה הפורצים. לשוא עמלו והשתדלו

הקיסרים המאנדזויים לקבל עליהם ועל זרעם ועל בני ארצם את הקולטורה של הסינים, את תורתם ואת מוסרם ואת דרכם בחיים למען יהיו נחשבים כסינים גמורים, אבל כל עמלם לשוא כי הסינים לא יאבו להכירם כאחים, ועד עולמי עד יחשבו אותם לנכרים.

מפחד פן ימות הקיסר ובן אין לו לרשת את כסאו אחריו החוב עליו לישא לו אשה אחת מן האצילים היותר גבוהים בארץ והיא לו לקיסרית וחולקת עמו את השם והכבוד, מלבד זה החוב עליו לקחת לו שלש פלגשים ממדרגה הראשונה, תשע ממדרגה השניה ועשרים ושבע ממדרגה השלישית ושמונים ואחת פלגשים מההמון, ואם מעט לו, הרשות בידו להוסיף מאלו האחרונות כהנה וכהנה כפי אות נפשו. ומודעת, שרק לפעמים רחוקות קרה שמספר הפלגשים בבית הנשים היה פחות משני אלפים. אם תמות הקיסרית, הוא בורר לו אחרת תחתיה משלשת הפלגשים, ועל מקומה של הנבררת תבא אחרת מהמדרגה הנמוכה ממנה וכן הלאה. הקהלת החכם מכל אדם לקח לו אלף נשים ואחת מאלה לא מצא והקיסר של הסינים התחכם עוד יותר בתקוה פן ימצא אחת משתי אלפים.

הקיסר מוריש את כסאו לאחד מבניו אחריו ולאו דוקא להבן הבכור כ"א לזה אשר יתר שאת לו, ולאו דוקא לבן שילדה לו הקיסרית כ"א גם

לבנו מפלגש כי כל אחד מבניו ראוי למלוכה אם הקיסר יבחר בו. הבת איננה יורשת את המלוכה כי חוק להסינים הוא שאשה לא תהיה שלטת בארץ.

בכל יום ויום בין השעה הרביעית ושעה הששית בבקר, על סופרו של הקיסר לבוא לשמוע מה יצוה עליו הקיסר ולכתוב מפיו את פקודותיו, ואח"כ הוא יוצא ונכנסים יועצי המלוכה להתיעץ ע"ד עניני המלכות. אלה יועצי המלכות הם העומדים בראש מחלקות הממשלה השונות, ואלו הן: לעניני המלחמה, להוצאה והכנסה, לעונש, לחרושת המעשה, לעניני חוץ, למבנה אניות מלחמה ולמנהגים וצרמוניות, מלבד אלה היועצים הסובבים את הקיסר ומושבם בפעקינג עיר המלוכה עוד יש בסינים חמשה וששה „מבקרים" (Censors) ומהם רק חמשה או ששה ידורו תמיד בפעקינג והאחרים מפוזרים ומפורדים על פני כל ארץ הסינים. תעודת אלה המבקרים לא לבקר את הספרים או מכתבי העתים הנדפסים, כי מעולם היו הדעות והדפוס והדבור חפשים בסינים, ומעולם לא העיז איש לכוף את רעהו לחשוב או לדבר כפי אשר יצוהו הוא. אבל חובת המבקרים היא להביט בעינים פקוחות על כל דבר הנעשה בארץ, והיה אם יראו כי אחד מהשרים הגדולים או הקטנים יעות את הישרה או יקח שחד ויטה משפט, עליהם להודיע מיד לפעקינג למען יובא החוטא בפלילים

ויענש. אלה הצופים והמבקרים כולם הם אנשי אמת שונאי בצע אשר לא ישאו פני איש. והם לא אחת ושתים הרימו את קולם להוכיח את המשנה למלך לי־הונג־טשאנג, בעת היותו הראש והראשון בכל הממלכה, על התרשלו למלא את חובותיו לטובת עמו ויטה אזנו לקול יועצים מבני ארצות חוץ, הדורשים רק טובת עצמם וטובת ארץ מולדתם שלהם. המבקרים לא פחדו להעיר ג"כ את אוזן הקיסר כי הצלחת העם דורשת ממנו שיוסיף לשום לבו למוסר ומדות, ושיתאמץ למלא את החובות הקדושים המוטלים עליו ולדאוג לטובת עמו וארצו במדה יתרה מאשר הסכין לעשות עד כה. את המבקרים האלה מכבדים הסינים מאד והם בעצמם יתימרו בהמשרה הגבוה הזאת וממלאים את תפקידם לטובת העם.

חותמו של הקיסר ודגלו של העם כלו הוא תמונת הדרקון (Dragon). הסינים אומרים „הקיסר יושב על כסאו של הדרקון, ובמותו, הדרקון הוא רכובו לעלות לשמים להיות שם בחברת הקדושים". וכתוב בספר „יה" (Yih-King) „כשם שהדרקון של מעלה השוכן בשמים מפקד על העבים ועל הרוחות, ברצונו ממטיר על הארץ וברצונו יעצור את הגשם, וכשם שבידו החזקה מסורים החיים של האילנות ושל זרע וצמח השדה, שברצותו מצמיחם ומפריחם ונותן זרע ומזון לאדם גם בהמה וברצותו ימולו וייבשו וירעבו האדם והבהמה, כן

הכל על הארץ מסור בידי הקיסר היושב פה על כסאו של הדרקון, הוא מפקד את עמו והוא האמצעי בין האלהים והעם ובזכותו תלוי אשרו של העם הגופני והרוחני.

הצבע של הקיסר ומשפחתו הוא הצבע הצהוב (Yellow) ורק האיש אשר הקיסר חפץ ביקרו, אם האיש הזה הביא רב תועלת לארצו והקיסר יכבדהו במתנת לבוש מלבות של צבע צהוב, להאיש הזה הרשות להתקשט בזה הצבע בלבשו את לבוש המלכות.

לכל הזכרים שהם יוצאי ירך הקיסר (ממשפחת המאנדזוויים טזינג) הרשות לחגור על מתניהם חגורה מצבע צהוב, ואם אמנם מדרגת אצילותם הולכת ופוחתת בכל דור ודור אך הרשות לחגור בחגורה של צבע צהוב נשארת אצלם בירושה עד עולם. הזכרים שהם יוצאי ירך אחיו של הקיסר, חוגרים חגורה מצבע אדום וגם להם הרשיון הזה ירושת עולמים, אם גם מדרגת אצילותם ג"כ הולכת ופוחתת בכל דור ודור. עתה אחרי שזה יותר משתי מאות וששים שנה שהאצילות של אלה היורשים יורדת בכל דור ודור, מובן מאליו שחגורות כאלו של צבע צהוב וצבע אדום נמצאות גם אצל דלת העם שירדו בהמשך הזמן לדיוטא התחתונה.

בבל ארץ סינים ישנם רק כשש משפחות שלהם האצילות (Nobility) בירושה, והם מבני בניהם של המלכים שמלכו עוד בחלקים שונים

בהארץ טרם נתאחדו אלו הממלכות השונות לממלכה אחת, ומבלעדם גם יוצאי ירך החכמים קונפוציו ומענציו. אבל מלבד אלה אין שום אצילות בירושה בסינים. והאצילות נקנית במדרגות שונות ע"י תורה וחכמה ונתנות לתלמידים מובהקים שעמדו על המבחן ונמצאו ראויים לכך, על פי חכמתם ועל ידי המשרה שהממשלה נותנת על שכמם ולפי המשרה גם המדרגה באצילות.

אין הבן יורש את מדרגת אביו, ומדרגות האצילות הולכת ומתמעטת עם כל דור ודור עד שנכדיו או נכדי נכדיו של האציל ישובו להיות כיתר המון העם, וגם אם האב עלה למדרגה יותר גבוהה כמו דוכוס גם אז בניו אחריו אינם יורשים את המדרגה הזאת רק יורדים במדרגתם לאט לאט ובני דור העשרים וששה של דוכוס ממדרגה הראשונה ושל השנים העשרה של דוכוס ממדרגה השניה ישובו ויהיו באחד העם.

„בן חכם ישמח אב" והבן שהצטיין בעמדו על המבחן והצליח בתלמודו מזכה גם את אביו ומעלהו לאצילות, וזה פרס הוא להאב על שמגדל את בנו לתורה ולחכמה.

ויש עוד טעם אחר לזה שבעלות הבן לגדולה יתגדל גם שמו של אביו מפני שעל הבן למלאות אחרי כל המנהגים של הקטרה וקידה והשתחויה לפני נשמות אבותיו המתים, והשתחויה וקידה לעתים ידועות לפני אבותיו החיים ואם ישאר

אביו אדם פשוט ובנו יהיה אדם גדול, כאשר כבר קרה פעמים רבות שבנו של איש איכר עלה לגדולה ויהיה משנה למלך, אז אי אפשר היה לו למלאות את חובותיו, כי אין מן הכבוד שאיש רם המעלה יכרע וישתחוה לפני איש מן ההמון, ולכן מעלין לגדולה גם את האבות ואז הבן רם המעלה כורע ומשתחוה לפני אבותיו שהם גם רמי המעלה.

ח.
מזבח לשהאנג-טי, היכל השמים ושארי היכלות.

על יד בירת המלוכה פעקינג, לצפונה של העיר בתוך יער מצל משתרע, על שטח של הרבה מילין, משור ירקרק צומח עשב ופרחים וגדר של אבן מקיף את היער, מאומה לא יפריע את הדממה ושלות השקט השוררת שם כי אף הד קול המולה של העיר ההומיה לא יחדר אל המקום הזה כאלו נועד מששת ימי בראשית למנוחה קדושה. האיש ההולך וקרב להמקום וכמעט ישים מבטו על המגרש יחיש בנפשו כי עליו להשאיר מעבר להשער את הבלי התבל ושאונה והמונה כי לא זה המקום להבלי עולם המעשה וחלילה לו להפריע את שלות המנוחה השוררת על פני כל הככר. הס כל הארץ מפני הדרת הגאון החופפת על המקום הזה!

בלב המישור הזה יש חלקת שדה בשטח של רבבות אמות מרובעות והוא מכוסה ברצפת אבני שיש לבן ממורטת ומגוהצת ובאמצע הים של שיש הזה בנוים לתלפיות קדש־הקדשים של הסינים והם „המזבח לשהאנג־טי" האל האחד והיחיד, ועל יד המזבח „היכל השמים". על צדי הדרכים המוליכים להמזבח ולהיכל השמים מתנוססים

היכל השמים בפעקין

דפוס „היהודי".

עמודים קטנים של שיש לבן וטהור, והם ביפים הנחמד למראה מוסיפים פאר והדר למרצפת השיש של המקום.

וזה מעשה המזבח: על שטח עגול שבהיקפו שתי מאות ועשר רגל נבנה היסוד להמזבח, היא היציע התחתונה גבהה ערך שתי קומות כולה שיש לבן וטהור וממורט, ומעקה משיש לבן ומבהיק סובב אותה ועמודים של פאר חטובים ומפותחים מעשה צעצועים עוטרים את המעקה. על יציע הזאת נבנתה יציע שניה עגולה והיקפה מאה וחמישים רגל, גם היא עשויה כולה שיש לבן טהור וממורט וגם אותה תסובב מעקה עם עמודי פאר לתפארת, וממעל להיציע הזאת יציע שלישית עגולה והקיפה תשעים רגל וגם היא בהראשונות עשויה כולה משיש לבן טהור וממורט. המעלות הרחבות מאד המובילות מן הרצפה אל שלש היציעות כולן עשויות משיש לבן וטהור וממורט, ועמודים של פאר חטובים מעשה ידי אמן להתפאר נצבים לימין ולשמאל המעלות, וגם מרצפות היציעות כולן עשויות משיש לבן טהור וממורט. כל מעלה ומעלה היא בת תשע מדרגות כנגד תשעה רקיעים (לפי אמונת הסינים).

הרצפה על ראש היציע השלישית מסודרה בתשעה גלגלים, על זה הסדר: הרצפה של הגלגל הפנימי עשויה מתשע אבני שיש טהורות לבנות וממורטות שסובבות אבן אחת מרכזית והיא עגולה בתכלית הדיוק והצמצום. האבן הזאת המרכזית

היא לבו של המזבח. את הגלגל הפנימי הזה יסובב גלגל שני בתמונת רצפה עשויה משמונה עשרה אבני שיש, וסביב לו גלגל שלישי מעשרים ושבע אבני שיש וכן הלאה, עד שהגלגל התשיעי החיצון הוא בן שמונים ואחת אבני שיש. תשעת הגלגלים הם כנגד תשעה רקיעים, וקדוש הוא המספר תשעה להסינים.

ובבא הקיסר להתפלל בעדו ובעד עמו, יקרב בעני וכרש אל האבן המרכזית שבאמצע הגלגלים, ושם תחת כפת השמים יכרע וישתחוה ויפול על פניו, כשפניו כלפי צפון, כעבדא קמי מרא, לפני הטבלא של שהאנג־טי, האל האחד, והתודה שם על עונותיו ועל חטאיו (ולא על חטאת עמו, כי כל חטאת עמו כחטאי הקיסר יתחשבו) ומתפלל בעד עמו, ובתפילותיו הוא אומר, כי הוא עבד רק לשהאנג־טי אדון העולם ומבלעדו אין לו אדון אחר.

אחת בשנה ביום הראשון לתקופת החורף, אחרי שהתבודד הקיסר כל הלילה בהאולם הנבנה על יד היכל השמים והוא נקרא „אולם של צום" ויטהר את לבבו ואת מחשבותיו להיות ראוי לגשת לפני האלהים, עוטה הקיסר מעיל תכלת (blue) ושתי שעות לפני צאת השמש בבוקר השכם, הוא עולה אל המזבח להקריב את קרבן המנחה (לא קרבן אשם או חטאת, כי אין הקרבן בא לכפר) פר בן בקר אחד בן שתי שנים, תמים בלי כל מום ואשר לא עלה עליו כל על, עולה כליל אשה

לשהאנג־טי, ושרף את העולה בתנור מפארצעללאן בצבע תכלת (blue) הנבנה על יד המזבח. טרם יקריב הקיסר את הקרבן יכרע ויקוד וישתחוה ונופל על פניו תשע פעמים, ויסיך נסכים ויקטיר קטורת לריח ניחוח לשהאנג־טי. כל הצרמוניה הזאת נעשית לפני הטבלא של שהאנג־טי העומדת לפני האבן המרכזית, לבו של המזבח, תחת חופת כבוד ממשי צהוב, ולימינה ולשמאלה של הטבלא הזאת עומדות הטבלאות של אבות הקיסר המתים. זכל עת העבודה והצרומניה, חברת שרים ומנגנים יותר משתי מאות איש מנצחים בכלי שיר וזמר, ואנשים המלומדים ומיועדים לזה יוצאים במחול של מסתורין סביב להיציע התחתונה. בעת ההיא מוצגות הטבלאות של השמש, של הירח והכוכבים והטבלאות של המלאכים הממונים על האויר, הרוח והמים, על הרצפה השניה כי לא להם הכבוד לעמוד במקום שהטבלא של שהאנג־טי, האל היחיד עומדת. רק לפעמים רחוקות מאד מתפלל הקיסר לשהאנג־טי לפני המזבח הזה, וזה אם יקרה כי יעצרו השמים ולא יהיה מטר או רעב כי יהיה בארץ.

כשיכרע הקיסר לפני שהאנג־טי אז הוא מרגיש בנפשו ואתו כל קהל הסינים, כי הוא עומד אז לפני האלהים בנקודה המרכזית של כל העולם כולו, שמסובב מתשעת הגלגלים שהם כנגד תשעה הרקיעים הסובבים את הקיסר ואת עמו. כל זמן שהקיסר כורע לפני שהאנג־טי כורעים

כל השרים אתו העומדים על היציעות התחתונות המקיפות את המזבח. —

בקרבת המזבח עומד „היכל השמים" בנין מפואר מאבני שיש לבן ממורטות ומבריקות מעשה בונים אמנים, גבהו תשעים ותשע רגל, ולו שלש גגות אחד על רעהו וכולם מכוסים בטבלאות של פארצעללאן בצבע תכלת (blue) ועליהם תמונת דרקון (Dragon), שהוא הדגל של העם וחיתמו של הקיסר. הצבע תכלת הוא הצבע לכל דבר הנקדש לשהאנג־טי. אין בההיכל הזה שום צלם או פסל כי הוא מוקדש לאלהי השמים, ורק טבלאות שעליהם חרותים השמות של אבות הקיסר המתים עומדות שם למזכרת. — היכל השמים עשוי מעוגל כתמונות השמים שהם עגולים. —

רק למתי מספר מארצות המערב שחקה ההצלחה ויבאו לשערי ההיכל והמזבח, כי סגורים הם בפני כל איש זר, ורק אחרי המלחמה בשנת 1860, אז והממשלה היתה חלושת כח מאד, והקיסר היה עוד נער, פרצו המערבים אל המקום הזה. אך כאשר עברו שנים אחדות והקיסר לקח את רסן הממשלה בידו, סגרו את השערים, במצות הקיסר, לפני המערבים ונפתחו עוד פעם בשנת 1890, אחרי מלחמת בעלי האגרוף (באָקסער), ואז בין המעטים שעלתה להם לבוא דרך השערים הייתי גם אנכי. והמראה אשר ראיתי אז עודנה נצבת כמו חי לנגד עיני עד היום בכל פרטיה, ואני יודע כי רגשות לבבי אז לא ימחו מזכרוני עד

עולם. אמנם מה נהדר הוא המקום הזה! והפרו־
פיסור מארטין לא הפריז באמרו, כי השמש בסובבה
את הארץ לא תראה בדרכה דבר מפואר מעשה
ידי אדם הדומה לזה המזבח וההיכל. המסית (מיסס-
יאנאר) והסינולוג המפורסם דזעמס לעגגע אומר:
„כאשר הצגתי את רגלי על המקום הזה שמעתי
קול דממה דקה קורא אלי „של נעליך מעל
רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת
קודש הוא". והפרופיסור מארטין מוסיף ואומר
„כל אשר לו אזנים לשמוע ישמע את הקול הזה".
גם אנכי בעמדי על המקום הקדוש הזה ובעבור
חושי בי שמעתי את הקול הזה מדבר אלי. מחריש
ומשתאה עמדתי ולבבי רועד ושפתי נעות וממללות
„מה נורא המקום הזה!" — אנכי הייתי שם מיד
אחרי מלחמת בעלי האגרוף, כשנה אחרי שבאו
צרים ואויבים מן המערב בשערי ההיכל שכורים
והלומי יין, ויטמאו את הקודש ועיני הסינים רואות
וכלות ואין לאל ידם להושיע כי זנח אותם שהאנג-
טי ויסגרם ביד צורריהם. שמעתי מאוהבי אשר
ראו בעיניהם את אשר עוללו חילי המערב להסינים
ולבי היה עלי דוי ואתם הרגשתי את הכאב הנורא,
ובעת שעיני זלגו דמעות על שברם הגדול, עבר
לפני ברעיוני גם שבר בת עמי וכל אשר עוללו
לנו צרינו ומהרסינו, אז עת באו שוסים וישוסו
אותנו ויחללו את קדשנו, ואמרתי לנפשי אם
אנחנו שזה קרוב לאלפים שנה מאז גלינו מארצנו
לא שכחנו עוד את ימי ענינו ומרודינו, אלה

הסינים אשר בעיניהם ראו את גודל שברם, בטח לא יוכלו לשכוח את חרפת חורפיהם ויום נקם ושלם נכון לארצות המערב, ואם לא עתה, אז בניהם אשר יקומו אחריהם ינקמו את נקמתם מן המערבים וישיבו למו ככל רעתם אשר עשו הם. ואז תהיה עת רעה לארצות המערב.

ההיכל לעבודת האדמה.

בדרומה של עיר הבירה פעקינג נבנה ההיכל לעבודת האדמה, וגם בו אין שום צלם. אחת בשנה ביום הראשון לתקופת האביב, יבא הקיסר לזה ההיכל לחרוש את השדה המשתרעת סביב ההיכל, לאות ולמופת לעמו כי הוא, הקיסר, הנהו האכר הראשון בארצו וכי עבודת האדמה היא המלאכה הכי נכבדה בארץ והיא הנותנת מחיה וכבוד לעושיה.

מלכי ארצות המערב לובשים בגדי קרב וחוגרים חרב על ירך להיות למופת לבני עמם ולהראותם כי הם ערוכים תמיד לקרב, ומהם יראו וכמוהם יעשו גם הם ויהיו נכונים למלחמה, ובארצות המערב יחשבו זה לכבוד להמלך ולעמו. לא כן בסינים האוהבים שלום ורודפים שלום, שם תחת החרב יקח הקיסר את האת בידו ותחת כלי תותח ילך הקיסר אחרי המחרשה לעבוד את האדמה ביום ההוא ביום הראשון לתקופת האביב, העת שעל האדם לצאת לפעלו ולעבודתו בשדה, להיות בעבודתו זו למופת לבני עמו להראותם כי

הוא, הקיסר, הוא האכר הראש והראשון בהממלכה, וכמעשהו יעשו כל בני ארצו לעבוד את האדמה בזיעת אפם ולחיות חיים של שלום, למען ייטב להם ולבניהם אחריהם עד עולם. — הצרמוניה נעשית ברב פאר והדרת כבוד, איש זקן לבוש בגדי כבוד נוהג את השור הרתום להמחרשה ושני אכרים מלוים אותו. הקיסר אוחז את המחרשה וחורש את תלמי השדה ושנים עשר נערים מלובשים בגדי פאר, ועל בגדיהם ציונים של שנים עשר המזלות הולכים סביביו ואחריהם כל השרים הגדולים שבעיר המלוכה. הצרמוניה הזאת נעשית גם בכל ערי הפלכים במצות הקיסר, הממלא את ידי המשנה למלך או את השר הראשון, לחרוש את השדה על יד ההיכל, למען יראו האכרים בכל מושבותיהם את כבוד האיש העובד את אדמתו ונהנה מיגיע כפיו, וכי הקיסר ושריו יתחשבו גם הם לסוג האנשים האלה.

מזבח הארץ.

המזבח הזה הנקדש לאל האחד יוצר הארץ, נבנה בצפון העיר, ולמותר הוא להגיד כי גם הוא נקי מכל צלם, כי כלל גדול הוא: בכל מקום שיש עבודה לאל היחיד שם אין צלם ואין פסל, והצלמים הם רק בההיכלות שנבנו לזכר ולכבוד הקדושים שחיו על פני האדמה ואחרי מותם, אחרי שעלו למרום, היו למלאכים ממונים על מקרי התבל. מזבח הארץ הוא בן ארבע פנות כנגד הארץ

שהיא בת ארבע רוחות. עוד יש מזבח לכבוד השמש הנבנה בצפונית מזרחית, ומזבח לכבוד הירח בצפונית מערבית העיר פעקינג הבירה.

העבודות של הקיסר על מזבחו של שהאנג־טי, ובהיכל השמים ובהיכל לעבודת האדמה עתיקות הן מאד ולעומתן כל האמונות השוררות בסינים תמול הנה, ואין להעבודות שום קשר עם אמונת טאא או בודדהא רק היא קונפוציונית בשטתה, כי קונפוציו הורה לתלמידיו ולהעם בכלל לבלי לשנות ממטבע שטבעו חכמיהם ולבלי לסור ממנהגי אבותיהם בכל דבר הנוגע לאמונה, רק לעשות כמעשי אבותיהם מבלי לחקור מאומה כי לשוא ישקוד החוקר לגלות את המכוסה ממנו כי כבוד האלהים הסתר דבר.

ההיכלות לכבודו של קונפוציו.

נתפשט המנהג בסינים ונעשה כחק לבנות בכל עיר גדולה היכל לזכרון קונפוציו. אלה ההיכלות נכרים בצבע האדום שכותליהם צבועים, ועל בותלי ההיכלות תלויות טבלאות מסודרות בסדר ידוע ועליהן כתובים שמות של קונפוציו ותלמידיו, של מנציו (תלמידו המובהק של קונ־פוציו) ותלמידיו, ושמות של יתר החכמים והפילו־סופים אשר הלכו בדרך קונפוציו וילמדו להסינים את תורתו. ואם אמנם עפ"י משגה או עפ"י סבה אחרת נשמטו שמות אחרים שהיו ראויים להתחשב בין אלה החכמים ותחתם באו אחדים אשר באמת

אינם כדאים להמנות בין החכמים, בכ"ז בדרך כלל נוכל לאמר שאלה ההיכלות אוצרים בקרבם שמות קהל המלומדים והפילוסופים שחיו בארץ סינים בכל הזמן הרב הזה, אלפים וארבע מאות שנים בערך.

פעמים בשנה, בימי האביב והסתו, מביאים הסינים מנחות לאלה ההיכלות ועורכים שולחנות עמוסים מזון ויין לפני הטבלאות, לריח ניחוח לנשמות אלה החכמים. בהימים המיועדים לזה, בבקר השכם ויבאו להיכל שרי הממשלה שבעיר ההוא כשהם מלובשים בגדי כבוד ואתם משוררים בכלי שיר וזמר. השרים מקטירים לבונה ומנסכים יין ומשתחוים לפני הטבלאות של קונפוציו בעוד שאחרים מהעם יוצאים במחול. בכל אלו הצרמוניות אין שום קדושה ואין שום תפלה, והם רק נזכרים ונעשים לכבוד החכמים.

על יד היכל קונפוציו בפעקינג יש „בית-הספר לבני הממלכה" אבל אין בהבית הזה לא מורים ולא תלמידים ורק שם „בית הספר" נקרא עליו, ותעודת הבית הוא שבו נרשמים בספר שמות כל התלמידים הבאים לפעקינג להבחן בבחינה השלישית, ושמות אלה התלמידים שנבחנו ונמצאו הגונים וראוים למשרה. לבית הזה חצר והיא מלאה מצבות-אבנים גדולות נצבות תחת צל ארזים עתיקי יומין, ודומה היא לבית הקברות מלא מצבות. על אלו המצבות חרותים שמות כל התלמידים שנבחנו בבחינה השלישית ונמצאו מלומדים כל

צרכם והנתים לשררה, זה שש מאות שנה עד היום הזה. בחצר שניה הסמוכה להחצר הזאת עומד „האולם לאבני כתבי הקדש", והשם הזה נקרא עליו באשר בשעריו ותאיו המרווחים עומדים מאה ושבעים עמודים של אבני שיש, ועליהם חרותים כתבי הקדש של הסינים. זה נעשה מיראה פן יקום עוד הפעם בסינים קיסר אכזרי ורע מעללים כצין־שיה אשר בשנאתו לתורה שרף את כתבי הקדש ויאבה להכחיד מן הארץ התורה ולומדיה יחד. אחת בשנה יבא הקיסר להאולם הזה לשמוע מפי איש חכם, נאום על דבר חובת הקיסר לעמו ואת אשר עליו לעשות, למען ימלא את תפקידו, יען העז והמשרה שנתנו לו מהאלהים הם בידו לטובת העם לבד.

קברו של קונפוציו.

המלך שהאנטונג קדוש הוא להסינים משום שבו נולדו, חיו ומתו מוריהם קונפוציו ומענציו וגם הפילוסוף הגדול לאא־טשע גר שם שנים רבות. קברו של קונפוציו הוא בעיר קיו, אחת מערי המלך הזה. אין עושים בעיר הזאת משא ומתן של מסחר כי עליה חופפת קדושה יתרה ולא ליושביה להתעסק בפרקמטיא ולהיות רודפים אחרי כסף וזהב. אמנם סינים רבים ינהרו אליה להשתטח על קברו של מורם ולחונן את עפרו, אך אלה הבאים מקדישים את עתותיהם להתבוננות רוחנית ולחשבון הנפש, יהם משתחררים אז מכל הדאגות של עולם

המעשה, וגם בעליה זו לראות את מקום מנוחת מורם, אין כל קדושה ואין לדמות עליה זו לעלית המושלמנים למעקא, כי לא כחוזה ונביא קונפוציו בעיני הסינים, כ"א כחכם העריף מנביא אשר היה לעינים להעם על דרך החיים מאז ועד עתה. קדוש ונכבד הוא להם המקום ששם ינוחו עצמות החכם זה אלפים וארבע מאות שנה, ובעמדם לפני קברו יזכרו שרוחו עודנו חי אתם ומלא כל הארץ הוא, וישימו אל לבבם ללכת בדרכי מורם זה.

שדרה של ארזים גבוהים מוליכה מקברו של קונפוציו, שהוא מחוץ לעיר עד להיכל של קונ-פוציו שבתוך העיר והיא נקראת „דרך הרוח", להגיד שרוחו של החכם משוטטת בין הקבר להיכל, וההיכל נחשב כפרוזדור לפני הקבר. לפני ההיכל ארבע חצרות, החצר הראשונה גדולה ורחבה ורצופה באבנים ובה שערים של כבוד רבים מחוטבים ומפותחים מלאכת מחשבת שנעשו רק לנוי. החצר השניה ג"כ גדולה ורחבה ותעלת מים עוברת בה בדרכים עקלקלות. חפירת התעלה היתה בכונה רק למען לבנות עליה גשרים רבים של פאר משיש לבן טהור וממורט. בהחצר השלישית עומדים הרבה עצי אלון עתיקי יומין גדולים ועבים מאד, השופכים רוח כהה על החוסים בצלם. ולפי האגדה נטע החכם בעצמו אלון אחד מהם והאלון הזה הכי נכבד הוא. בהחצר שמאחוריהם עומדים שורות של עמודים מאבן ועליהם

חרותים תהלות ותשבחות לקונפוציו, וגג הנשען על עמודים יפים מאד סוכך עליהם. את עמודי האבן הקימו הקיסרים שבכל דור ודור, כל קיסר וקיסר עמוד אחד, וביניהם יש עמודים שכבר עברו עליהם כאלפים שנה. בהחצר הזאת עומד ההיכל והוא אולם גדול בן יציע אחת, ודומה הוא ההיכל לכל שארי ההיכלות לזכרון קונפוציו שבכל עיר ועיר, ושונה הוא רק בזה שבעוד שבכל שאר ההיכלות העמודים בתוך ההיכל הם של עץ ורק טבלאות שעליהן כתובים שמות קונפוציו ותלמידיו עומדות שם, העמודים בזה ההיכל הם של אבן, ומלבד הטבלאות עם השמות יש שם גם פסילים של החכם ושל תלמידיו, אבל את הפסילים בל יכבדו, לפניהם בל יכרעו ולהם לא יקטירו, ויכבדו רק את הטבלאות, וזה אות נאמן כי אין שום קדושה לכל התמונות והפסילים שמציבים הסינים בהיכליהם והם נחשבים רק כתמונות זכרון, לא כן הטבלאות, שעליהן הם אומרים שאחת הנשמות נמצאת בהן או שהן זכר להנשמה. שבעים ושתים טבלאות שעליהן חרותות שמות של התלמידים. היותר גדולים בחכמה מתלמידי החכם שהיו לו בחייו, ושהצטיינו בלמדם את תורתו לאחרים, ערוכים שם סביב להטבלא של קונפוציו, וכל טבלא וטבלא מושמת לבדה בארון. ומלבד אלו יש עוד טבלאות בכוכין שבקירות לצדי ההיכל ועליהן חרותים שמות תלמידי החכם המהוגנים מזמן החדש בערך, אלה שהלכו בדרכיו

והורו את תורתו להעם. יש שם טבלא לזכר אביו וטבלא לזכר אמו וגם טבלא לזכר אשתו (שגרשה רק באשר חשקה נפשו בתורה ורצה להקדיש כל עתותיו ללמד תורה לתלמידיו). בהחצר הזאת יש גם בארו של החכם שלפי ההגדה שאב ממנו מים. מן החצר הזאת מוביל „דרך הרוח" לקברו של קונפוציו, ובאמצע הדרך ערך כחצי מיל מן ההיכל, נצב עמוד לאות להרוכב על הבהמה לרדת מבהמתו וללכת אל הקבר ברגליו. על יד קברו של החכם יש בית הקברות גדול מוקף חומה, ובבית הקברות הזה המלא אלונים עתיקים קבורים בני משפחתו של קונפוציו. קברו של החכם הוא גל גדול הדומה לגבעה גבוהה ועל הגל הזה מוסיפים בכל שנה ושנה מעט עפר וברבות הימים תהפך הגבעה להר.

היכלות לבודדהא והיכלות לטאא.

באלה ההיכלות, שנבנו בעד הבודדהיסטים ובעד הטאאיסטים הננו רואים עולם חדש, אין פה פילוסופיה נקיה כמו אצל הקונפוציניםֹ, כי המחזיקים באלו האמונות עזבו את בסים הפי־לוסופיה של מוריהם וילכו אחרי האמונה ברזין דרזין וסודות נעלמים, ובכן עשו את הטפל לעיקר ומן העיקר לא נשאר להם מאומה. על יסודות של אגדות שונות יצרו לעצמם תלי תלים של הזיות ופתיות, וכפי רוח השגעון אשר התעה אותם ציירו בהיכליהם תמונות של הבל כפי שעלה על

רעיונם התועה, וביניהן הרבה תמונות מבהילות מהתפתה והרשעים הנדונין בו. דומה בזה הבודהיזמוס בסינים להקתולציזמוס בארצות המערב, שגם אלה בראו להם תמונות ופסילים בלכתם אחרי ההבל לפי הגות רוחם ואחרי דמיונותיהם, ודומים הם גם בזה שכמו שאלו ההזיות של הקתולים עזרו בארצות המערב להתפתחות של האמנות היפה במלאכת מחשבת, כן עזרו ההזיות של הבודדהיסטים להתפתחות של האמנות היפה בסינים, כי אלה ואלה הרו והגו מחשבות להלביש מחלצות את רעיוני רוחם, ותהי לתועלת לאמנות הציור והסקולפטורה.

ההיכלות לבודדהא כמעט כולם בנוים על סדר אחד; דרך שער גדול שאצלו עומדים ארבעה פסילים לגרש את השדין והמזיקין לבל יבאו אל הבית, הננו באים אל חצר רצופה אבנים ובהחצר בית גדול וארוך בעל יציע אחת ועמודים חזקים של עץ תומכים את גגו, ועל יד הבית הזה נבנו בתים הקטנים בקומתם ממנו ויוצאים ממנו ככנפים. עוד בתים אחדים קטנים כאלה בנוים בהחצר, ובבית אחד היותר מפואר עומדים שלשה פסילים המצינים את השילוש של הבודדהים שהוא „בודדהא, התורה שלו, והכהנים־הנזירים". הבתים שבצדי הבית הגדול הנראים ככנפים, מיועדים לדירת הכהנים ולמשרתיהם, ומלבד זה יש גם בתים בעד אורחים. בההיכלות הגדולים יש גם מגדל לפעמונים ולפעמים גם „פאגאדא"

(זה מגדל בטפוס ידוע של הסינים בעל הרבה יציעות זו על גב זו), המסוגל לסוכך על הדרים סביבו במרחק ידוע.

הפסילים שמציינים את „השילוש" שונים הן לפי רוחם ומחשבותיהם של האמנים, יש שהפסילים השנים היושבים לצדדיו של בודדהא להם פני נשים ואומרים שהן היו בין התלמידים של בודדהא.

בין ההיכלות לבודדהא וההיכלות לטאא קטן הוא ההבדל ונדרש הרגל רב להכיר את ההבדל שביניהם, גם באלה ההיכלות לטאא יש „שילוש של פסילים" הנקראים „שלשת הטהורים", ותחת הבודדהא יש פסלו של לאא־טשע היושב באמצע. בדרך כלל כל כך נתערבו ונתאחדו אלו שתי האמונות המתעסקות בדברים של למעלה מהטבע, עד שאי אפשר להפרידן כי הן סבוכות זו בזו ויהיו כמעט לאמונה אחת.

ט.

כבוד אב ואם.

„כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך על האדמה אשר ה׳ אלהיך נותן לך״. בהמצוה הזאת שעליה נצטוו בני ישראל על הר סיני ושמתן שכרה בצדה החזיקו הסינים והרבה מדקדקים בה, והם גם רואים את שכרם באריכת ימים על האדמה אשר נתנה להם. אין עם אחד בעולם שחי חיים של שלוה על אדמתו מבלי מפריע ומבלי אשר עלה עליו צר ונוגש כעם הסינים אשר זה יותר מחמשת אלפים שנה יושב לבטח על אדמתו באין מחריד מבחוץ לבוא להורישו. המלחמות שהיו לו לעתים קרובות בהמונגולים היה כל חפץ המנצח לכבוש רק את שבט המושלים לא להוריש את הארץ, וגם כשהיתה יד המונגולים על העליונה ומשלו בארץ גם אז היו המנצחים והמושלים מתאמצים בכל כחם להסתפח על הסינים ולהדמות לו, בקבלם את תרבותו, כאשר גם מלכות המאנדר־זויים השוררת עתה שם קבלה עליה את תרבות הסינים. אמנם זה מקרוב החלו בני ארצות המערב לחמוד את ארצו, וכל ממלכה וממלכה במערב מבקשת תואנה לקרא עליו מלחמה, למען לקרוע ממנו איזה פלך ומחוז. אך לא יארכו הימים ובני הסינים ישיבו להמערביים חרפתם לחיקם וכלה

גרש יגרשו אותם, אם מעצמם לא יאותו המערבים לחדול מלכונן שם ממלכות בתוך ממלכה כאשר עשו זה כשתי מאות שנים, לא בצדק ולא במשפט, כי קרובה העת שעם הסינים גם הוא אחרי שילמד תכסיסי מלחמה מבני המערב וילמד ידיו לקרב, יקח חלקו בהתאסף צירי עמים להציב גבולות עולם, כי כח ועוז יהיה אז בידו להגן על ארץ מולדתו לבל יפרוץ בה עם זר; וכבר למדו על דרך היאפאנים שהצליחו להסיר מעליהם את עול בני המערב אשר נלאו נשוא, וכל איש אשר לו לב להבין ועינים לראות, אם גם לא נביא ולא בן נביא הוא, יראה וישכיל כי קרובה תשועת הסינים לבא ולא יחמדו עוד המערביים את ארצם.

בעת ההיא ויסירו הסינים מעל שכמם גם את עול המאנדזוויים המעיק עליהם, ותחת הקיסר לבית טשינג המאנדזוויי ישימו עליהם מלך מקרב אחיהם, כי תכלית שנאה ישנאו הסינים בלבבם את הנכרים האלה אשר פרצו בארצם וימלכו עליהם. ואם שזה קרוב לשלש מאות שנה (מן 1644 לסה"נ) מאז בית מלכות המאנדזוויי שורר בסינים והקיסרים התאמצו תמיד והשתדלו לעשות כל מה שבכחם למען להדמות להסינים ויקבלו עליהם את תרבותם ומנהגיהם, בכ"ז הסינים מביטים עליהם עד היום הזה כבעל חברת שודדים שגזלו מהם את המלוכה ולקחו להם בזרוע עטרה שאינה הולמתם. הסינים עדיין מכנים את הקיסר בשם בן־הרעים להבזות אותו ואת משפחהו כי תעבת

הסינים כל רעה צאן. הטעם להשנאה הכבושה להרעים הוא - לדעתי — אצל הסינים כמו שהיתה אצל המצרים, מפני שריב היה תמיד בין העמים שהיו יושבים על מקומם ויהיו לעובדי אדמה, כאשר היו הסינים והמצרים, ובין הרעים הנודדים שהיו נודדים ממקום למקום למצא מרעה למקניהם ויפרצו לתוך הגבולים שגבלו להם עובדי האדמה, ומלחמה היתה מדור דור להסינים עם המונגולים ולהמצרים עם השבטים מבני שם, עד שקרה פעמים אחדות שהרעים התפרצו לארץ מצרים וכבשו את המצרים תחתיהם וימשלו הרעים בארץ מצרים זמן קצר (Profesor A. Dodel, Moses und Darwin) כאשר עתה שוררים המאנדזוויים הרעים על הסינים שהיו עובדי אדמה מעולם.

כבוד הורים ומורים הוא היסוד והבסים לכל חיי הסינים ובכל מעשה אשר יעשה הסיני ובכל מצב אשר יהיה נמצא, החובה עליו לחשוב את דרכיו ומפעליו ולהתאים אותם עם כבוד הוריו ומוריו ועם חפצם, ולא לבד עם כבוד הוריו ומוריו החיים אתו כ"א גם, ועוד יותר, עם אלה שכבר הלכו לעולמם. מסופרי דברי הימים להסינים הננו שומעים כי על המדה טובה הזאת נוסדה תרבותם הישנה והחזיקו בה עוד טרם קמו להם אלה החכמים הידועים לנו בשם להורות להם, אך איש איננו יודע מתי נצטוו על זה. וכאשר שאלתי לאחד מהמלומדים מהם אם לא עלה על רעיון איש לחקור אחרי מקור המדה ואחרי שם המצוה הראשון,

ענני, „למה לנו פוקד ומצוה והלא השכל מחייב את זה ודבר טבעי הוא ?". הננו יודעים כי קונ־פוציו הרבה להטיף להעם שבל ירפה מזו המדה טובה, ובכל עת ושעה הורה לתלמידיו ולהעם, והעיר את אזנם שעל כבוד הורים ומורים העולם קיים ושבכלל הורים ומורים נכלל לכבד את המלך והשרים, את האח הגדול ואת הזקנים, ולאו דוקא זקן שקנה חכמה כ"א כל איש שיבה. (איסי בן יהודה אומר מפני שיבה תקום כל שיבה במשמע. רבי יוחנן הוא קאי מקמיה סבי דארמאי אמר־ כמה הרפתקאי עדו עליהו דהני (קידושין ל"ב). קונפוציו היה אומר תמיד כי זה הוא העיקר והבסיס לאשר המשפחה ולאשר החברה, ועד היום הזה לא יסורו הסינים מהמדה טובה הזאת, ומי שלא ראה כבוד הורים ומורים בסינים לא ראה את הכבוד הזה מימיו.—

ומרגלא בפומיהו דסינים „בביתך יש לך שני בודדהים חיים אתך", הכונה על האב והאם שחייבים בכבודם כבכבוד בודדהא. הקונפוציינים־הבודדהיסטים אומרים שהכונה בזה, שהאיש חייב בכבוד הוריו יותר מבכבוד בודדהא כי הם קרובים אליו יותר. (רשב"י אומר גדול הוא כבוד אב ואם שהעדיפו הקב"ה יותר מכבודו (ירושלמי פאה פ"א).

אנכי היודע איך יוצאים ידי חובת מצוה זו בארצות המערב הייתי נזכר, בכל עת ועת כאשר ראיתי את הכבוד הגדול שהסינים חולקים להוריהם. את דברי חז"ל שהורו לנו; מורא, לא עומד במקום

אביו ולא יושב במקומו לא סותר את דבריו ולא מכריעו. כבוד, מאכיל ומשקה מלביש ומכסה מכנים ומוציא, (קדושין ל"א). או „ויו יתירה לרבות אחיך הגדול" (כתובות ק"נ). כל מלאכה שהעבד עושה לרבו התלמיד עושה לרבו (שם צ"ו). כי הסינים לא לבד שמקימים את כל זה בכל מלוא מובן המלה מבלי להחסיר אף אות אחת, אלא גם יתרה יעשו ומוסיפין על זה הרבה מאד. צר לי שלא באו עליהם ולא השיגום ברכותי שברכתים תמיד שגם להם יקרה נס ויקבלו איזה פרס, באשר קרה לדמה בן נתינה שנולדה לו פרה אדומה בעדרו בשכר זה שלא ציער את אביו להעירו משנתו, בשעה שהחכמים בקשו ממנו אבנים לאפוד בששים רבוא שכר והמפתח היה מונח תחת מראשותיו של אביו.

סופרי קורות העם מרבים לספר מעשים נפלאים איך הקריבו הבנים את עצמם בעד הוריהם, ומעשה בריבה אחת בשנת בצורת כתום כל מאכל מהבית ואביה הזקן היה בסכנה מפני הרעבון, כרתה חתיכת בשר מגופה ובשלה והאכילה את אביה והוא לא ידע כי את בשר בתו הוא אוכל. והספורים ממין זה לא בדוים הם ובאמת יסודם, ועדים המצבות שהננו מוצאים על יד כפרים רבים שנבנו לזכרון עולם לבן או לבת שהגדילו לעשות לכבוד הוריהם. רוב המצבות האלו עשויות בתבנית שער (בשפת הסינים: פאי־לא) והן בנויות מאבני גזית או מעצים חזקים למען יעמדו ימים רבים,

ועליהם חרותים שמות מכבדי אבותיהם להגיד תהלתם לדור אחרון.

שער מפואר למזכרת ולכבוד נבנה בפעקינג לשם הציר הגרמני קעטטלער, שנהרג שם ביום 20 יוני 1900 בעת התחלת מרידת הבאקסער, והכריחו הגרמנים את הסינים לבנות השער כמזכרת לאהבת קעטטלער את עמו ואת ארצו שבעדם נפל חלל, והשער הזה הוא לשיכים בעיני הסינים.

הסינים מאמינים באמונה שלמה בחיים נצחיים ומאמינים שבמות אבותיהם לא יקרע החוט המקשר אותם יחדיו, ונשמות אבותיהם חופפות עליהם תמיד, אם לסוכך עליהם מכל אסון ופגע כשילכו בדרך הישר והטוב, או להביא עליהם צרות רבות ורעות כשיסורו מדרך הטוב וילכו ארחות עקלקלות. כשידבר הסיני מאבותיו המתים חלילה לו להגיד כי מתו, הוא מדבר תמיד מאבותיו שהלכו, והשומע הבלתי יודע ממיתת אבותיו של האיש המדבר אתו, קשה לו להבחין אם המדבר יכון אל אבותיו המתים או החיים שהלכו ממנו על זמן קצר. המון עם הסינים מאמין שלהאדם יש שלש נשמות (נפש רוח ונשמה?) וכשימות האדם אז נשמה אחת יורדת עמו לקבר *)

---

*) תפקידה של הנשמה היורדת לקבר הוא לשמור על הגוף של הצדיק לבלי יעלה בו רקבון. זה ממש מה שהמקובלים מכנים בשם „חבלא דגרמי״ ועל האמונה הזאת נסמכו הסיפורים בתלמוד (שבת קנ״ב) „הנהו קפולאי דהוו קפלי בארעא דרב נחמן נחר בהו רבי אחאי הנקבר.

הנשמה השניה עולה למרום לקבל שכר או עונש לפי מעשי האיש, הנשמה הזאת היא גם סובלת גלגולים (לפי אמונתם שבאה להם ע"י תלמידי בודדאה), והנשמה השלישית לוקחת את מקומה בהטבלא (עשויה מעץ, וארכה ערך שלשים סאנ־טימעטר ורחבה ערך שמונה) שעליה חרות באותיות מוזהבות שם המת, ונשמרת בבית הבן הגדול מאחיו שהוא נחשב לאבי המשפחה, לדורי דורות לבניהם אחריהם. את אלה הטבלאות הם מקימים במקום מיוחד בביתם והם מסודרים בסדר לפי יחוסם כאבות למשפחתם, לפני הטבלאות שולחן כעין מזבח שאין רשות להשתמש בו רק לערוך עליו לפעמים רחוקות, — כמו ביום זכרון שבו מת אחד מהאבות או ביום חג ומועד או ביום שמחה להמשפחה, — מנחה ונסך לנשמות המתים, ומקשטים אז את השולחן בחתיכות נאות של משי ומדליקין עליו נרות גדולים של שעוה שיבערו כל

ועוד (ב"ב נ"ח) „ההוא אמגושא דהוה חטיט שכבי כי מטא אמערתא דרב טובי בר מתנא תפשיה בדיקנו אתא אביי א"ל מטותא מינך שבקיה וכו". וזה לשון ספר הברית מאמר ה' פ"ד „גם בקבר אין מקרה אחד לצדיק לרשע אבל יש הפרש גדול בין עובד אלהים לאשר לא עבדו ע"י בחינה אחת קטנה השורה על הגוף והעצמות בקבר הנקרא אצל חכמי אמת „הבלי דגרמי" ועל ידו גופות הצדיקים ינוחו בשלום על משכבותם ועצמותיהם יחלץ אף בשרם ישכון לבטח, לא כן הרשעים כ"א כמוס עונותם על עצמותם ולכן יעלה רקב בעצמותם.

הלילה וכל היום. בעלי ההזיה שומרים על הלהבת של הנרות ורואים סימנים שונים גם בשעוה גם בהאור. את המנחה הם מביאים מבשר, דגים ופירות ויין לנסך בכוסות אחדים, הכל כפי אשר תשיג יד הבן המקריב, על השולחן מקטירין גם קטרת של סממנים שונים העשוים לזה החפץ.

בין אלה שידם מגעת, יש שמדקדקין להקטיר מעט קטרת לפני הטבלאות בכל יום ויום ולהקריב מנחה ונסך פעמים בחודש. לפני זה השולחן כורע הבן המקריב, כריעות והשתחויות שונות, ודורש בשלום נשמות המתים הסובבים אותו, הוא מודיע להם מכל אשר נעשה אתו ומכל אשר קרה במשפחתו ומבקש סליחה ומחילה אם באונס לא מלא את חובתו להם כפי אשר נוטל עליו, או שהוא לא ידע ואשם. —

יום אחד בשנה, והוא יום המאה וששי אחרי תקופת החורף נקדש להזכיר את נשמות כל המתים שמתו מני עולם ועד היום ההוא, וכל העם איש לא נעדר, הולך לבתי הקברות לבקר את המתים ולכבדם שם במנחה.

ביום שלפניו מנקים ומטאטאים את הדרכים לבתי הקברות ואת הקברים מנקים מכל אבק ופורשים עליהם סודר ומשימין עליו מנחה, ממאכל ויין ושורפין חתיכות נייר כתבנית מטבעות. המנהג להביא מנחה לנשמות המתים, היה נוהג בסינים מקדמות ימות עולם עוד לפני קונפוציו, כאשר נראה משירים אחדים שנכתבו עוד לפני זמנו,

וחכמי הסינים התאמצו תמיד ללמד את העם לחשוב אותם רק למנחות של כבוד מבלי שום שמץ רעיון של קרבן, כאשר אין שום רעיון של קרבן בזרי פרחים ושושנים שבני ארצות המערב מניחים על קברות מחמדי נפשם, אך המנהג השני לשרוף נייר בתבנית מטבעות הוא מנהג חדש בערך כי בימי קונפוציו לא היו עוד מטבעות בסינים, יחד עם זה המנהג נתפשט המנהג להתפלל על הקברים תפלה קצרה וזה לאות כי מנהגי שוא והבל באו להסינים למורת מלמדיהם הפילוסופים.

וביום ההוא מזכירים בבתי התפלה גם נשמות כל המתים שמתו בדרך או בימים ומיתתם נעלמה מבניו אחריו, ונשמות אלה שמתו ולא הניחו בנים אחריהם לכבדם ולהזכירם.

טהאמאס קארלייל בדברו ע"ד החג הזה אומר „הוא (הקיסר של הסינים) ואתו בני עמו ארבע מאות מילליונים איש מבקרים יחדיו ביום ההוא את בתי הקברות של אבותיהם. איש איש עומד לפני קבר אביו או אמו בדממה חרישית עמוק ברעיונותיו. ממעל לו שמי אלהים ולרגליו קברי אבותיו הקדושים לו. אין קול ואין קשב להפריע את השלוה והמנוחה השוררת סביביו ורק נשמתו בקרבו רופפת ואותה לבדה הוא מרגיש. אמנם מה נכבדה וקדושה היא השעה הזאת! ואמנם אם גם בהביטו דרך השער הזה לא יתעלה האיש להשקיף אל חדרי הנצחיות, איפוא ימצא שער אחר נעלה מזה לנסות להשקיף דרך בו?"—

את קברות אבותיהם מוקירים ומעריצים הסינים עד מאד וקדושים הם להם. הקיסרית טשעו־הזי־אן (היא מתה בשנת 1909) לא מצאה דבר יותר גדול לנקום את נקמתה מהחכם והפי־לוסוף קאנג-יו-וויי, אשר הקדיש כל ימי חייו להטיף בספריו לעם הסינים, מפאריז מקום מושבו, להתקומם על מלכות המאנדזויים, מאשר לצוּת לפוצץ ולהחריב את קברות אבותיו, כי היא ידעה עד מאד שגם לב פילוסוף כמהו ידאב בראותו כי נקלה כבוד אבות יו. (דוגמא לזה נחמיה ב׳ ג׳ „מדוע לא ירעו פני אשר העיר בית קברות אבותי חרבה״).

הננו רואים אמנם שמצות כבוד אב ואם חזקה מאד אצל היהודים ואצל הסינים, אך בל נטעה לחשוב שאצל שניהם יצאו ממקור אחד כי באמת יש הפרש גדול ביניהם, וזה הוא: להיהודים עיקר המצוה של כבוד אב ואם הוא שהיהודים מחויבים לכבד את אבותיהם ולשמוע בקולם כל זמן שאבותיהם חיים אתם על הארץ, אבל אחרי מותם נפסק לגמרי הקשר שמקשר אותם וחדלה מכל וכל השפעת האבות על בניהם, האבות המתים מאומה לא יוכלו להועיל או להזיק לבניהם אשר עזבו אחריהם, כי אמונת העברים לא תתן שום כח ויכלת לשום אדם בהיותו בחיים או אחרי מותו לגמול שכר או עונש לאדם אחר, והמשפט לאלהים לבדו הוא, והוא ישלם לאיש כפעלו. ואם יש שזכות אבות תגן על הבנים שחטאו, להציל

אותם מעונש, טובת הזכות היא באה מאליה ולא מאשר האבות המתים משפיעים על בניהם אחרי מותם, דומה לזה כאשר הצדיק מתפלל על החוטאים ואלהים ישמע לתפלתו ויסלח לעון החוטאים, הנה ההשפעה לא באה מן הצדיק רק מהאלהים שהואיל לעשות רצון יראיו. לא כן אצל הסינים, שהמצוה של כבוד אב ואם באה להם מהערצת־אבות שהתפתחה אצלם ברבות הימים, והיסוד להערצת־אבות היא האמונה שכח ועוז בידי האבות המתים להיטיב או להרע לבניהם אחריהם על הארץ גם אחרי מותם. ולכן הננו רואים בסינים שהם מכבדים מאד ומאד את אבותיהם החיים ומקדישים ומעריצים אותם אחרי מותם כמלאכים ובני אלים, בהאמינם שבידם טובם ובכחם להצליח את דרכי בניהם או להביא עליהם אסון.

ובאשר הערצת-אבות בעצמה היא התפתחות מן אמונת אנימיזמוס, שהמחזיקים בה מאמינים שיש רוח חיים גם בהצמחים והדוממים ובכל דבר שמסתתר בו כח ואומץ, ולמשל אם יעתקו סלע או עץ ביער ממקומם ויפלו על האדם ויהרגוהו, לזה אומרים המאמינים באנימיזמוס, רוח הסלע או רוח העץ הכריע את האדם תחתיו, כאשר יאמינו עוד היום הרבה מן היושבים באיים שונים, באשר אצלם לא נתפתחה אמונת אנימיזמוס לאמונת הערצת-אבות ברורה, ושם שתי אמונות עוד משותפות זו בזו ומשתמשות בערבוביא (Vide I, G. Frazer, The Golden Bough). לכן גם

הסינים אם שגם אצלם אין זכר עוד לאמונת אנימיזמוס, וגם אמונת הערצת־אבות שהיא המדרגה השניה כבר נתפתחה לאמונות פילוסופיות, בכ"ז גם אצלם נשארו עוד שרידי מנהגים שנותרו מהאנימיזמוס, ורשומם נכרים בהמנחות שהסינים מגישים לפני הטבלאות של אבותיהם המתים, כי הם חושבים שנשמות אבותיהם יאכלו ויריוון מדשן רוח המנחות, והנסכים כאשר בהיותם בחיים על אדמות אכלו אבותיהם וישבעו מגופי המנחות של בעלי חיים וצמחים.

אותות אנימיזמוס פשוטה נכריר עוד היום בסינים אצל ההמון הריק מדעת והשכל. בן ארץ המערב כי יבא לסינים יתפלא לראות על סירות דוגה וספינות קטנות שתי עינים משוחות בששר, ועל שאלו „מה טיבן של אלה העינים?" ישתומם לשמוע תשובת הסיני הבער לאמר „מבלי עינים לא תוכל הסירה או הספינה למצוא את דרכה בים", היש אנימיזמוס גדול מזה? —

ואם נשוב ונתפלא מדוע ועל מה רק הסינים לבדם קבלו עליהם כבוד הורים ומורים בכל תוקף ועוז, לעשותו יסוד לכל החוקים והמשפטים ולהיות מנהלם בכל דרכיהם, והלא גם אנחנו בני ארץ המערב ובפרט אנחנו בני ישראל הן מכבדים את אבותינו ונותנים כבוד לשמם וזכרם יקר הוא לנו, ומדוע לא עברנו אנחנו גבול ידוע אשר גבלנו לנו, עם ועם לפי מצבו ולפי רגשי רוחו ונפשו? אמנם תמוה הדבר למראית עין, אך אם נעמיק לחקור

הנה נראה שיש הפרש ידוע בהתפתחות של קורות דברי הימים המאגדות אותנו עם אבותינו והקורות המאגדות את הסינים עם אבותיהם. אנחנו כולנו כאשר נתבונן בקורות דברי העמים וגם של עמנו, מתחלת היותם או היותנו לעם ועד היום הזה, נוכל למצא זמן קדום ידוע שאז העמים היו כקטן שנולד זה עתה, והננו רואים איך אחרי זמן מה היו הולכים ומתפתחים עד כי גדלו ויהיו כנער, כבחור וכאיש, כן גם נראה איך זקנו עמים רבים ותש כחם עד כי נגזרו מארץ החיים. לא כן הסיני, אם הוא יאמר למצוא את התחלת הקול־טורה של עמו ייגע לריק, לא יוכל למצא את העת שבה החלה הקולטורה שלו שבה היה העם כקטן שנולד, כי מקרותיו ודברי ימיו של העם הזה הנודעים לנו זה חמשת אלפים שנה, הננו למדים שגם אז כבר היה העם הזה עם קולטורי כאשר הנהו עתה. היוצא מזה שאנחנו מביטים על אבותינו מדורות הראשונים כעל אנשים פשוטים זנראה ונוכח שגם הם היו באיזה זמן מן הזמנים כילדים קטנים ולאט לאט גדלו ויהיו לאנשים, וברור לנו שאנחנו מאוגדים אתם בדרך טבעי, והננו בטוחים עי"ז שגם אבותינו גם הם כאנשים שגו ועלינו החוב לתקן את שגיאותיהם. והסינים מביטים על אבותיהם כעל אנשים רמי המעלה שמעולם היו גדולים ולא שגו מעולם בשגגות של נערות, ולכן הם מחליטים שעליהם רק ללכת בדרכי אבותיהם ולעשות כמעשיהם ודי בזה.

ז.

מבטן עד לקבר.

כבר אמרנו שאמונת הסינים מורכבת משלש אמונות שונות (אמונת טאא, בודראה וקונ-פוציו) שנתאחדו לאחת, ובכל זאת נוכל להגיד — מבלי לסתור את עצמנו, כי אין כל אמונה להסינים אנחנו, שהורגלנו מנער ל„אמונה", ובהשם הזה הן נכלל שהאיש מחויב ל ה א מ י ן באיזה דבר. כבד אמנם לאחד את שני ההפכים, אבל הם מתאחדים אצל הסינים, כי באמת, ביחוס האדם לאלהים אין להם השם „אמונה" כלל, והם אינם מצווים על אמונה כזו כי האמונה הוא דבר המסור אל הלב ואין כל הלבבות שוים. והמלה „קיאא" שאנחנו הורגלנו להעתיק „אמונה" לה הכונה באמת רק „תורה" (Doctrin). ואפרש את דברי יותר, למשל: אם תשאל את איש „מה אמונתך?" והוא יהודי או נוצרי או מושלמני, הן די לך אם יענך „יהודי אנכי, או „נוצרי אנכי" או „מושלמני אנכי", ואם תוסיף לבקשהו לפרש לך את תשובתו ביתר ביאור ובקיצור נמרץ, אז די יהיה אם יראך את ספר התורה שלו, כי השואל והמשיב שניהם יודעים שיש להאמונה ההיא „ספר" שבו כתובים כל החוקים המצות והתורות והאיש בעל האמונה הזאת מ ח ו י ב ל ה א מ י ן שהאלהים צוה אותם. לא

כן אם תשאל את הסיני „מה אמונתך ?" הוא לא יבין את שאלתך לעומקה ולכן גם לא כל התשובות תהיינה שוות, המלומד שבהם יענך „קונפוציאני אנכי" והבינוני יאמר „בודדהי וקונפוציאני אנכי" ואם תבקשהו להגיד לך „מה מחויב הוא להאמין" אז יענך כי להאמין איננו מצוה כלל, והוא מאמין בכל אשר שכלו ורגשי נפשו יטו אותו להאמין, ולכן יש ביניהם הרבה אגנאסטיקים, אם גם מרבית העם מאמין אמונה שלמה באחדות הבורא. הסיני לא יוכל לענות להשואל „זיל גמור כתבי הקדש שלנו ותדע את אמונתנו" כי כל התורות והמצות הכתובים בם הם רק בנוגע בין אדם לחבירו ולא בין אדם למקום והשכל מחייב לקיים אותם ואין הכרח כלל להאמין, וגם הצרמוניות שלהם הם רק מנהגים שבאו להם מאבותיהם ולכן חביבים הם עליהם ויקרים להם, והם מיוסדים על מדות ומוסר אבל אין בהם שום קדושה דתית. מובן הדבר שבאמונות כאלו אין שום משרה לכהנים, ולכן באמת אין כהנים להסינים ורק יש אלה אשר ללא צדק לקחו להם את השם הזה ומפתים את קלי הדעת להאמין בשוא נתעה. אחדים מהכהנים האלה גם בעצמם מאמינים בהבליהם, אבל רובם מתעים את העם למען מלאות אמתחותיהם כסף, כי יודעים כי יש שכר לפעולתם. אלה שלקחו לעצמם את השם „כהנים" הם כלם חניכי בתי הנזירים של הבודדהיסטים והטאאיסטים, והבתים נוסדו רק בעד אלה אשר נדרו נדר להזיר

את עצמם מכל חמדת התבל ולחיות חיים בודדים, חיים של נזירים.

מיום הולדו ועד יום מותו אין צורך להסיני בברכת כהן וכל הצרמוניות שהם עושים רק מנהגי חול הם, מנהגים של שמחה או של אבל מבלי תשמישי קדושה. ילד כי יולד אם זכר הוא רבה השמחה אצל המשפחה ולא מפני שנולד בן וככר בידו, רק מפני שהבן מחויב בכבוד הוריו יותר מהבת, כי היא נשאת לאיש ויוצאת מרשות הוריה לרשות בעלה, והיתרון היותר גדול להבן, שהוא מחויב להקטיר ולהקריב לנשמות אבותיו אחרי מותו ואין הבת מחויבת בזה ורק ליוצאין מן הכלל נותנין רשות לזה, ועל הכבוד הזה שהבן עושה לאבותיו אחרי מותם מביט הסיני כעל תכלית חייו על הארץ ורואה בזה מעין החיים הנצחיים. אם נקבה היא הילד אז לא תגדל השמחה כי הסינים מביטים על האשה בכלל כעל חצי שפחה, ועוד מפני שהנקבה הן מוכנת לעזוב את אביה ואת אמה ויוצאת מרשותם לרשות בעלה ושם החוב עליה לשרת את אבותיו של הבעל ולהיות כפויה תחתיהם.

בכלל מביטים הסינים על ההפרש בין זכר לנקבה כאלה בעלי התלמוד שאמרו „אשרי למי שבניו זכרים אוי לו למי שבניו נקבות" (קידושין פ"ב), או „בא זכר בא ככרו בידו" (ר"ה לא). בשפת הסינים שתי אותיות שכונתן אשה כשהן נכתבין יחדיו הכונה אז „מריבה וקטטה" ודומה

לזה "נולד נקבה ריש לקיש אומר מריבה בא לעולם (ב"ב ט"ז).

בלי שום צרמוניה דתית או אחרת חוגגת המשפחה את חג הלידה. אין כהן נדרש להכניס את הילד לאיזו ברית או לברך את סעודת המשפחה, השמחה רק במעונם של האבות ואוהבי המשפחה שולחים את ברכותיהם במכתבים מלאים פסוקים מכתבי הקדש שלהם. ועד היום מכתבי ברכה או מכתבי תנחומין ששולח הסיני לרעהו דומים הם בתכנם למכתבים שנכתבו לזה החפץ זה שתי אלפים שנה ויותר כי כולם מורכבים מפסוקי כתבי הקדש לבד. כאשר ימלא להילד חודש ימים אז קוראים לו אבותיו שם וגם זה בלי שום צרמוניה כלל ורק האב מודיע לאבותיו שכבר מתו, לפני הטבלאות שנקדשו לנשמותיהם, כי ילד נולד לו ואת שמו אשר נקרא עליו.

הסינים מאמינים שהשם הנקרא להאדם פועל פעולה עצומה על מעבדיו ועל חייו, ולכן הם קוראים לבניהם שמות שונים לפי מצבם שהם בוחרים להם בחיים וכל כונת השמות לברכה. ילד כי יולד ויקראו לו שם פשוט וכשיגדל מעט ויהיה בן חמש או שש שנים ויובא לבית הספר אז אומר לו אביו „לא יקרא שמך עוד ... (השם הפשוט) כי אם ... יהיה שמך" שהכונה „למוד חכמה" או „יגדל שמך" או „היה מורה ומדריך לעם" ועוד שמות כאלה. כמובן מתקימת הברכה הזאת רק באחד מאלף או באחד מעשרת אלפים והאחרים

יוצאים מבית הספר באין תורה ובאין חכמה והם אוחזים במסחר או יהיו לאומנים או לאכרים, ואז אבותיהם נותנים להם שם אחר ואומרים לו „מעתה יקרא שמך..." שהכונה „רכב וצלח במסחר" או „תתעשר ותתעלה" וכדומה. ולהמלומד שגמר את תלמודו ועמד על המבחן והצליח בנסיון יקראו בשם לפי כבוד תלמודו שבידו, לכן אין לך איש בסינים שלא יהיו לו שלשה שמות, השם הפשוט הנקרא עליו בהולדו והשם של בית־הספר ושמו בעולם המעשה. אנשי הכפר יש שקוראים לילדיהם שמות בזוים שבל ישלוט בהם עין רעה. כמו שיש מקומות שהיהודים קוראים לילד קטן בשם „אלטער" (זקן) מפני עין רעה וזה סגולה שיחיה הילד לארך ימים ויזקין.

הנשואין הנם בבלל דבר נכבד מאד ויקר בעיני הסינים ולכן חוגגים הם את החג הזה ברוב צרמוניות של פאר והדר, אבל גם אלה הצרמוניות חולין הן ואין בהן שום קדושה דתית, ולכן גם שם אין משרה לכהן.

המנהג בסינים להכנים לחופה את האיש כשהוא בן שמונה עשרה או תשע עשרה ואת הבת כשהיא בת חמש עשרה או שש עשרה, וכמדומה לי שלא אשגה אם אומר, שאין אשה בסינים שתשב בלא איש עד שתלבין ראשה ואין איש שישאר רוק כל ימי חייו ולא ישא לו אשה. בכל השנים הרבות שהייתי בסינים לא ראיתי ולא שמעתי מפנוי אחד או פנויה אחת מלבד אלה

שנתאלמנו או אלו הנשים שהפקירו את עצמן לזנות והיו לקדשות. האבות בוררים בעד ילדיהם איש ואשה ומזוגים אותם, מבלי לשאול את פיהם אם טוב בעיניהם הזיוג או לא. החתן והכלה לא יפגשו יהדיו לפני הנשואין ורק אחרי הנשואין; הבעל מביט בפני אשתו והאשה בפני בעלה, ויראו אז אם נעים חלקם או מר גורלם אשר נפלו להם כמתנת אבותיהם. יש גם ששני אוהבים שנשותיהם הרות כורתים ביניהם ברית שאם יולד לאחד זכר ולרעהו נקבה אז כשיגדלו הילדים יהיו לזוג. אין שידוך נעשה מבלי שיהיה שדכן בינתים (ועל הרוב אשה שדכנית), ואם גם כבר נתרצו האבות בינם לבין עצמם והשידוך כבר נגמר, ההכרח שכל הצרמוניות הכתובות להלן תהינה נעשות על ידי השדכן. עליו לבא להציע את השידוך לפני אבות החתן והכלה כדבר חדש שעלה על דעתו, ואם שניהם אומרים כי כשר ונכון הדבר לפניהם אז אבי החתן שואל — ע"י השדכן דוקא — את אבי הכלה להודיע לו באיזה שנה, באיזה יום ובאיזו שעה נולדה הכלה למען לשאול את עצת אצטגנין היודע לחשוב את השעות אם נולדה הכלה בשעה מוצלחת לזה החתן, ואם יאמר האצטגנין כי חשב את המזלות של החתן ושל הכלה ומוצא שהדבק טוב הוא, אז אבות החתן פונים לאבות הכלה — ע"י השדכן דוקא — בבקשה שיתנו את בתם לאשה לבנם, ואם אבות הכלה מתרצים להשיא לו את בתם. החובה עליהם להגיד את זה

בכתב, ואז אבות החתן שולחים מתנות לאבות הכלה וההכרח שבהמתנות בל תחסר אווזא לבנה.

מנהג ישן בסינים שהחתן והכלה נוסכים יין לכבוד האווזות (כלומר לכבוד המלאך הממונה על האווזות) והטעם לזה כי הם אומרים שהעוף הזה אם יתאלמן לעולם לא יתרועע ולא יזדוג עוד.

(סופרי דברי הימים הרומים מספרים שעובדי האלילים על אי קיפרוס היו מקריבים את האווזא כעוף של אהבה לכבודה של ווענוס, אלילת האהבה, כן גם היתה האווזא נחשבת ונקדשת להאלילה יונא, האשה הקנאית שרפה את הנשים אשר הטו את לב בעלה יופיטער לאהבן). --

בקבלת המתנות הכלה מאורסת להחתן, ודין ארוסה כדין אשת איש להרבה דברים. אחרי כן החוב על השדכן לפנות בבקשה לאבות החתן והכלה שיואילו בטובם ליעד את יום הנשואין, ואז מבקשים אבות החתן והכלה את פי אצטגנין שיחשוב את המזלות ואת השעות ויברור את היום הנכון. וביום ההוא הנבחר מהאצטגנין, לובש החתן בגדי כבוד ומחכה שיתאספו אבותיו וקרוביו לחדר הטבלאות של אבותיהם המתים, ואז הם כורעים לפני הטבלאות ומקטירין קטרת לפניהן ומודיעין להם שהחתן יוצא חלציהם נכון היום לישא לו אשה. האיש המנהל את הצרמוניה מבקש אז את אבי החתן שישב על מקום של כבוד המוכן בעדו, ומיד כאשר יקח האב את מקומו, החתן כורע לפניו על ברכיו ומקבל ממנו כוס של יין ומנסך

טפות אחדות לכבוד נשמות אבותיו המתים, ובטרם שישתה משתחוה ארבע פעמים לפני אביו, אח"כ הולך הוא ומתקרב יותר אל המקום אשר אביו יושב שם וכורע עוד הפעם לפניו להאזין את פקודותיו, והאב אומר לו „לך בני והבא את אשתך לביתך, שמר לך ועשה הכל לפי המנהג והחק של עמנו". והבן משתחוה עוד הפעם ארבע פעמים אפים ארצה לפני אביו ועונה „אנכי אעשה ככל אשר צויתני", ואז הוא בעצמו הולך או שולח את אחד מאוהביו ואתו אחוזת מרעיו, בלוית משוררים ומחצצרים להביא את הכלה לביתו.

צרמוניה כזו נעשית גם בבית הכלה, אף היא לוקחת כוס של יין מידי אביה כשהיא כורעת לפניו, גם היא מנסכת מעט יין לפני הטבלאות של אבותיה המתים ואח"כ טועמת מעט מהכוס. אביה מעיד בה שתשמע בקול חמיה וחמותה, ואמה נותנת על ראשה זר של פרחים וצניף ארוך קשור בו והכלה מכסה את פניה בהצעיף, אמה אומרת לה אז „לכי בתי, אל תיראי, היי אשה טובה לבעלך ושמע בקולו לכל אשר יצוך". אז שלוחי החתן נושאים את הכלה על ידיהם כשהיא מכוסה בצעיף ויושבת בשדה (Sedan-chair) סגורה על מסגר, והשדה כלה מקושטה במחלצות ומטפחות של משי מצבע אדום ומוזהב. בלוית הכלה ורעי החתן הולכים מחצצרים ומנגנים בכלי שיר וזמר ונושאים דגלים ומנורות, עד בואם לפני בית החתן, שם אחד ממרעיו אלה מוסר ליד החתן את המפתח

של השדה והוא פותח אותה ומרים את הכלה על זרועותיו לשאת אותה לביתו, ובנשאו אותה הוא עובר על מחבת אש בוערת המונחת על סף ביתו, כבואם לתוך החדר, הכלה כורעת ומשתחוות אפים ארצה לפני החתן, לאות כי מעתה הוא בעלה ואדונה והוא ימשול בה, והחתן והכלה כורעים יחדיו לפני (אלהי) השמים והארץ. הצרמוניה הזאת, ביאתה לבית בעלה והשתחויתה לו, הוא עיקר הנשואין כדת הסינים ומעתה היא אשתו לכל דבר. כתום זאת הצרמוניה הבעל מסיר את הצעיף מעל ראשה ומביט בפניה והיא רואה את בעלה.

את דבר הנשואין, שפלוני בן פלוני נשא לו לאשה את פלונית בת פלוני, כותבים לזכרון על ניר אדום ומהודר ועל זה חותמים החתן והכלה ועדים, או עדים לבד אם החתן והכלה לא ידעו לחתום את שמם, ומוסרים את התעודה לידי הבעל למשמרת והוא מניח אותה במקום משומר או מפקיד אותה בידי איש מהימן. כל אלו הצרמוניות של נשואין אינן נוהגין כשנושאין פלגש, והפלגש נקנית בכסף לבד, אבל יש מקומות שמהמירין שהפלגש מוזגת להאיש הלוקחה כוס של טהעע והוא נותן לה בשכרה איזו מטבעות של כסף מכורכות בניר אדום, וזה הקדושין שלה ובזה היא נקנית לבעלה כפלגש.

מיד כשנתארסה הבתולה היא נחשבת כעומדת תחת רשות האיש המיועד להיות בעלה ואין רשות לאחד מהצדדים לבטל את האירוסין, ורק

אם לאחד מהם קרה נזק גדול בשלשה ימים הראשונים אחרי הארוסין אז אם ירצה הצד הניזק יוכל לאמר שמן השמים נתנו לו האות לבטל את האירוסין. הארוסה גם היא חושבת את עצמה כאשת איש, ויש שבמות הארוס לפני הנשואין אין הארוסה נשאת לאיש אחר רק נשאת להטבלא הנקדשת לנשמת הארוס המת, ויושבת כל ימי חייה אלמנה שוממה מתאבלת על בעלה, בבית אבותיו, מפני שהיא חושבת את עצמה מיום האירוסין בת להמשפחה של המת.

לזכר אלמנה שוממה כזאת המנהג להעמיד אחרי מותה מצבת זכרון בתבנית שער מפואר, כאשר עושים לזכרון של בן או בת שהצטיינו בכבוד הוריהם.

אבות הכלה אינם נותנים שום נדוניא לבתם, ונהפוך הוא כי האיש קונה את אשתו מאבותיה ומשלם להם כפי אשר יושת עליו לפי ערך מצב המשפחה, ויש שעניים הדואגים לבנם הקטן ויראים פן לא תשיג ידם לקנות בעדו אשה כשיגדל, הם קונים נערה קטנה ואומנים אותה להיות לאשה לבנם כשיגדלו שניהם.

הרשות להסיני לקחת לו נשים רבות ומותר לו לישא גם שתי אחיות ולחיות אתן יחדיו, *) אבל

*) ההיתר לישא שתי אחיות היא רק להלכה אבל למעשה נודעו לנו רק שתי פעמים, הפעם הראשונה בערך 2200 לפני ספה"נ שהקיסר יאא השיא את שתי בנותיו לשהון שבו בחר העם בהסכמת הקיסר להיות מעותד לרשת

רק האצילים והעשירים לוקחים להם פלגשים, ורק לפעמים רחוקות מאד יקרה שאיש בינוני יקח שתי נשים. במה דברים אמורים כשאשתו בת בנים אבל אם אין לה בן אז החוב על כל אשה כשרה וטובה ליעץ את בעלה לקחת לו פלגש אולי תבנה ממנה, ואם ממאנת היא ליעץ את בעלה לזה היא נחשבת לאשה רעת לב.

וכתוב בספר ליא־צאי חלק י״ג „אשה כשרה כשעברו עליה שלשים שנה ולא ילדה, החוב עליה למשכן את תכשיטיה ולקנות פלגש לאישה, כי רע ומר מאד גורל האיש אם אין לו בן.

הפלגש נחשבת כחצי שפחה להאשה גברת הבית, ועל הפלגש לשמוע בקול האשה הראשונה לכל אשר תצוה אותה, אמנם יש שהפלגש יודעת שהיא מוצאת חן בעיני אדוניה ותקל גברתה בעיניה ואז יפרץ ריב ומדון בבית. בדרך כלל אין נשי הסינים מתקנאין בצרותיהן, אינן מכעיסין זו את זו וחיים חיים של שלוה יחדיו וכל אחת מכרת את מקומה. בני הפלגשים נחשבים לבנים של האשה גברת הבית והם מצוים על כבודה יותר מעל כבוד אמם שהרתם וילדתם, ובמות גברת הבית על בני השפחות להתאבל עליה כעל מות אם.

כסא המלוכה. ואמר הקיסר שבזה יבחן שהון אם יוכל להיות שורר בכל ביתו. כשישא שתי בנותיו, אז יצלח למלוך גם על הממלכה כו״ה. הפעם השנית שאיש אחד נשא שתי אחיות קרה בערך שתי מאות שנה לפני סה״נ ואח״כ פסק המנהג הזה. (Vide Joseph Edkins, The early spread of Religious Ideas'.

אין הרשות להבעל לתת לפלגשו היתרון על אשתו הראשונה ואם יעיז הבעל לשנות את הסדר הנהוג בסינים והוא יעזור את פלגשו החצי שפחה שתירש את גברתה, כופין אותו להחזיר את אשתו הראשונה אל מקומה הראשון להיות גברת הבית, והפלגש תשוב להיות שפחתה כמקדם.

הפלגש לא תוכל לעזוב את בעלה בשום אופן, כי היא נחשבת קנין כספו לצמיתות, אבל הבעל יוכל לשלחה מביתו אם לא יחפוץ בה ואין איש יוכל לכופו להשיבה אליו. לא כן אם איש יעיז לשלח את אשתו מעל פניו על לא דבר, ענש יענש וכופין אותו לשוב לקחתה לביתו. וכתוב בספר העונשין „אם ישלח איש את אשתו מביתו והיא נקתה מכל עון, מלקות שמונים ילקה והיא תשוב אליו להיות לו לאשה."

כל חמדת חיי הסיני הוא לראות חיים עם אשה ולהוליד בנים, וחשוך בנים חושב את עצמו לעץ יבש. עד כמה גדולה זאת התשוקה נוכל לראות מזה שבשפת הסינים המלה „טוב" מורכבת משתי אותיות „אשה-בן" והמלה „רע" מורכבת משלש אותיות „אין-אשה-בן".

הסיני אוהב את אשתו ומכבדה אבל היא נחשבת בעיניו כילד קטן, הוא אדונה ומפקד אותה ומושל בה.—בוז וחרפה לאלמנה להנשא לאיש אחר, ועל הרוב יושבת האלמנה גלמודה עד יום מותה, ואם היא איננה רוצה לשבת ארמלתא ורוצה דוקא לשבת טן-דו אז יכולה להנשא בפלגש אך לא

כאשה. ולא יקר הוא המקרה שהאלמנה מאבדת עצמה לדעת אחרי מות בעלה באמרה כי היא כלה שלו ובאשר הוא שם עליה להיות גם היא.

על שבעה דברים האיש מגרש את אשתו אם ירצה, ואלה הם: אם זנתה תחתיו, אם גנבה, אם איננה בת בנים, אם חלתה מחלה שאי אפשר לרפאות אותה, אם איננה חולקת כבוד לאבותיו של בעלה, אם היא קנאית, לקנא בפלגשי בעלה ולצרור אותן או כי תקנא לבעלה מנשים אחרות, ואם היא דברנית יותר מדי ובעלה העיד בה שלא תוסיף לפטפט תמיד ללא צורך. שלשה דברים מעכבין את הגירושין והבעל לא יוכל לשלח את אשתו כל ימיו ואלה הם: אם אין להאשה שום קרוב שיאספנה לביתו, אם היתה מתאבלת יחדיו עם אישה שתי פעמים שלש שנים אחרי מות אבותיו, ואם כשנשאה היה אישה עני והעשיר בזה הזמן שחיו יחדיו. האשה מגרשת את בעלה אם הוא רודה בה באף וחמה ומכה אותה ועושה בה פצע וחבורה. על כל דבר גירושין עד השופט יבא דבר שניהם ולפי ראות עיניו הוא נותן ספר כריתות מטעם המשפט או יחדל מלתת.

כל הנאמר לענין גירושין נוהג רק בין איש לאשתו אבל לא בין האיש ופלגשו, וכשם שהפלגש נשאת בלי צרמוניה כן עפ"י ההק הרשות ביד האיש לגרש את פלגשו על כל סבה קלה. ולמעשה הוא מגרשה גם בלי שום סבה לזה רק אם לא תמצא עוד חן בעיניו, אך יש שלהפלגש קרובים

בעלי אגרוף ואז יחדל הבעל מלגרשה פן ינקמו קרוביה את נקמתה ממנו.

אם אמנם ברשות הבעל לגרש את אשתו או שלא לגרשה על כל שבעת הדברים המפורשים לעיל, בכ"ז אם יחדל האיש לגרש את אשתו שזנתה תחתיו יובא הוא לפני השופט וענוש יענש כפי ראות עיני הדיין (ועבר עליו רוח קנאה, חוכה. סוטה ג') אמנם רק לפעמים רחוקות מאד יקרה שאשה תזנה תחת בעלה ועפ"י רוב נשי הסינים צנועות הן.

המנהג חזק הוא בסינים כשימצא איש את אשתו עם אוהבה עושים כדרך המנאפין הוא הורג את אשתו ואת בועלה יחדיו. את הבעל הרוצח מעמידים אמנם למשפט על כי הרג שתי נפשות, אך לא לבד שהשופט מוציא תמיד דינו לזכות באשר קנא האיש לכבודו ולכבוד המוסר והצניעות, כ"א גם מרבים לשלוח לו מתנות, למען ישמע העם וידע כי טוב להעם המותה למנאפי אשת רעיהם, אבל אם יחמול הבעל על אשתו וימית רק את הבועל לבד, אז נקם ינקם והאיש יובא בפלילים ולו משפט רוצח נפש.

הנה כי כן חי הסיני כל ימי צבאו על הארץ מבלי חפץ בכהן אשר יכביד עליו עולו ובמתג ורסן יטהו להנחותו בדרך אשר יחפוץ בו הכהן. לא כן ביום מותו ביום עמדו על הפרק לעזוב את החיים ללכת לבית עולמו, ביום שיחד עם כחותיו הגופנים יחלשו גם כחותיו הרוחניים, רוחו אז

חבלה, רעיונותיו המקוטעים והמבולבלים עפים כברקים, הולכים ובאים כאשר יבא החלום ברוב ענין, ואין כח עוד בהפילוסופיה לשקול בפלס ההגיון את כל העולה על רוחו החלש. ביום ההוא וההולך למות גם אם הוא גבור ברוח יהיה לאיש אין אונים, ואוהביו גם הם בתוגיון נפשם יהיו חסרי כח לעמוד נגד הכהן האורב לפרוץ בבית ולירד כעיט על הפגרים.

כשהקרובים רואים שקרובה השעה האחרונה לבוא, הם נושאים את החולה אל החדר היותר טוב בבית ומשכיבים אותו על מטה ערוכה משולחנות ורגליו נגד פתח הבית, ובהרגעים האחרונים מלבישים אותו את מלבושיו של כבוד היותר יפים והיותר יקרים. כאשר יגוע החולה, אז יבא הכהן אל הבית ומתפלל על מנוחת נשמת המת, וכהתימו להתפלל הוא פונה בבקשה להנשמה האחת משלש הנשמות שתפקידה לעלות למרום, שתואל לעלות לשמים אל מקומה לקבל שם את שכרה. אחרי כן על ראש האבלים ללכת אל הנהר או אל מעין או אל בור של מים לקנות מים לרחוץ את פני המת, והוא הולך ונשען על יד איש התומך בו — לאות כי כחו עזבהו מרוב יגון — ונושאי מנורות מאירים לו את הדרך גם ביום בהיר. את מחיר המים (איזו מטבע קטנה) הוא מוריד לתוך הנהר או לתוך הבור. במקומות אחרים נוהגים להוריד לתוך הנהר גם דגים קטנים חיים למען יודיעו (למי ?) כי הלך איש פלוני לעולמו.

את גוית המת משימים בארון עשוי מדפי עץ עבים זרת וסוגרים את הארון על מסגר וכופרים אותו היטב מבית ומחוץ בצמנט, למען בל יעבור שום אויר דרך בו, והארון עם המת עומד עם החיים בביתם עדי ימצאו בעדו קבר, והאצטגנין שחשב את המזלות ימצא אחזת קבר שתהיה מקום הנכון בעד המת ובעד כל יורשיו, כי אין שדה הקברות כללי לכל אנשי העיר או הכפר וכל אחד ואחד קונה לו איזה מקום לקבור את מתו מלפניו, וזה הוא מקום קבורה להמשפחה. לפעמים יקרה שיעבור שנה או שנתים טרם ימצא האצטגנין את המקום הנכון וכל אלה הימים וארון המת עומד בבית עם החיים.

אך למותר הוא להגיד שכל אלה האיצטגנינין שאליהם יפנו לשאול בעצתם הם נוכלים ורמאים. וכשיחשבו את המזלות ואומרים אם היום של החתן והכלה יהיו להצלחה, או כשהם בודקים ומחפשים למצוא מקום נבון לקבור את המת, הם תמיד נוגעים בדבר וכל חפצם רק למצוא שכר הגון לעמלם. וכבר קרה פעמים רבות שנלכדו אלה הנוכלים ונגלה תרמיתם, הם קנו בשותפות עם אנשי סודם חלקת שדה ויחכו עד מות איש עשיר, ואז חשבו את המזלות ומצאו כי רק המקום הזה ולא מקום אחר בעולם מסוגל הוא לחצוב בו קבר בעד האיש העשיר הזה שמת, והיורשים היו מוכרחים לשלם במיטב כספם סכום רב כפי אשר שתו עליהם אלה שותפי הרמאים.

העשירים מבזבזים גם עתה רב כסף ללות את המת ברוב כבוד וברוב פאר, אבל מההיכלים והארמונות שנבנו על הקברים העתיקים, ומדברי קונפוציו שהוכיח את העם לבלי לבזבז כל כך על הוצאת המת נוכל לשפוט עד כמה גדלה לפנים ההוצאה הזאת, אם קונפוציו, שהוא בעצמו היה מורה להעם לכבד את המתים, מצא שהפריזו על המדה יותר מדי והוכיחם על זה.

אחרי שחפש האצטגנין ומצא את המקום הנכון ואת השעה הנכונה לקבורה, היורשים מכינים את עצמם להלוית המת.

מעמידים לפני הארון תבשילין ממיני מאכל כקרבן להמת והאבלים לובשים שקים (כלומר בגדים לבנים, לא בגדי צבעונין ולא שחורים) וכורעים ומשתחוים אפים ארצה לפני הארון. מיד כאשר המתעסקים בקבורה מגביהים את הארון להוציאו מן הבית על כל קרובי המת לעזוב מהרה את הבית, כי הסינים אומרים שסכנה גדולה הוא לאיש הקרוב להמת להשאר בבית בעת ההוצאה.

וזה סדר הלויה ההולכת בלוית אנשים נושאי דגלים ומנרות ומנגנים על כלי שיר וזמר: בראש הלויה הולך איש נושא איזו חליפות שמלות לבנות (שמלות להנשמה!) אחריו שני אנשים נושאי דגלים ועליהם כתובים פסוקי תנחומין מכתבי הקדש למען תמצא נשמת המת עונג בהם, אחריהם איש נושא תרנגול לבן, וזה התרנגול הוא הנושא ברוחו את הנשמה המיועדת לרדת לקבר. אחריו באים

אנשים נושאים שתי שדות (Sedan-chairs), בראשונה עומדות על הסדר כל הטבלאות של נשמות אבותיהם שכבר מתו ובשניה תמונת האיש המת עתה, נשענים על אלו השדות הולכים האבלים, הבכור הולך ראשונה וראשו כפוף וברכיו כושלות, ואם גם הוא כביר כח עליו להראות כי אפס אונים הוא עד כי יכשל בלכתו, ואחריו הולכים כל שאר האבלים. אחריהם יבאו נושאי ארון המת (ובסינים החוב לישא את הארון על כפים ולא להסיעו בעגלה) ואחריו כל המלוים ימשכו ואתם אנשים עם דגלים שונים כולם לבושים שקים (לבנים). על הדרך עד להקבר מבעירים במקומות אחדים מעט לפידים של עץ והאבלים פוסחים על כל תבערה ותבערה והופכים את פניהם כלפי הארון ומשתחוים ארצה ורק אחרי שיעבור הארון את התבערה עומדים על רגלם והולכים הלאה. – אסור לאנשים ולנשים ללכת או לנסוע בעגלה יחדיו בהלוית המת ועליהם להתפרד תכלית הפירוד אנשים לבדם ונשים לבדנה. אין הבנות מחויבות ללות את אבותיהם המתים ורק לפעמים רחוקות הם מתבקשות מאחיהם לבא להתאבל אתם יחדיו בבית האבלים, אבל גם אז אין רשאות לנהוג אבלות יותר משבעה ימים, ואחרי כלות שבעת ימי אבלות הן מחויבות להסיר מעליהן את בגדי השקים (הלבנים) וללבוש בגדי צבעונין, ולשוב לבעליהם מקושטין בתכשיטיהן מבלי שום אבלות נכרת עליהן. בעת התהלוכה

מפזרים חתיכות ניר עשויות בתבנית מטבעות והם מתנות להסטרא אחרא.*) יחד עם הארון קוברים כלי מלא אורז ועל פני הארון מפזרין מעט גרעיני טהעע. אחרי שנסתם הקבר מבקש הכהן את הנשמה שיורדת לקבר לבלי להניח מקומה ולבלי לשוב לביתה אשר עזבה על הארץ, ואח"כ הוא נוטה על הקבר את ראש התרנגול שלש פעמים וכמעשהו עושים גם האבלים. אז שורפים לפני הקבר את השמלות הלבנות (שמלות הנשמה!) ומנסכין שם את היין המוכן לזה, ומשיאין משואות ושורפין תבנית של בתים, של סוסים ושל בגדים ושל מטבעות עשויות מניר. כתום כל אלו הצר־מוניות, תשוב ההלוכה לבית האבלים בזה הסדר כאשר באה. על האבלים בשובם לביתם לעבור על מחבת אש בוערת על סף הבית ולהעמיד מיד בכבוד גדול, את הטבלא הנקדשת לנשמת זה המת על מקומה. כרה גדולה של סעודת הבראה גומרת את כל הצרמוניות של הלוית המת.

אחרי איזה זמן, אחרי שלשה, ארבעה או חמשה שבועות, לפי מנהג המקום, הולך ראש המשפחה ביראה וכבוד אל הטבלא הנשארת בבית ועושה עליה רושם של דיו. הרושם הזה שמראהו כעין חותם קטן, נותן להנשמה השוכנת בהטבלא,

---

*) „ויקח מן הבא בידו מנחה" היינו רזא שנתנו שחד לסמאל כי היכא דיסלק מעלוי קודשת".
ילקוט ראובני (סמאל ולילית)

את הכח והרשות להשאר בבית אצל המשפחה להגן עליה ולשמור את ביתה מכל אסון ופגע רע.

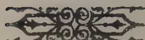
אין חולקין כל אלו הצרמוניות של כבוד לא לרוקים שמתו טרם נשאו להם נשים ולא לילדים ולא לפלגשים ולא לאלו שנמכרו לשפחות. אך יש תקנה לרוק שמת, שישאו לו אבותיו אשה אחרי מותו ויקבלו איזה נער לאמנו כבן על שמו של המת, שהיא יקטיר ויקריב לנשמתו ואז גם לו חולקין את כל כבוד הלויה. ולכן יקרה לפעמים קרובות שבתולה עניה נשאת להטבלא של נשמת רוק המת, ובשכרה שהיא מקבלת תומכת את אבותיה העניים כל ימי חייהם. הבתולה הזאת כשהיא נשאת להטבלא עוזבת את בית אבותיה לשבת כאלמנה בבית אבות המת ומתחשבת על משפחתם.

גם אם נער קטן ימות בל יתנו אבותיו להיות בלי בן אשר יקטיר לנשמתו ויעריצהו אחרי מותו כאשר יעשה הבן לאביו יולדיו. אבות הנער הזה ימצאו או יקנו בעדו נער קטן אחר ויקראו עליו את שם בנם המת (Adoption).

נערה מאורסה כי תמות אין החוב על הארוס לה להתאבל עליה כאשר אין גם החוב על הבעל להתאבל על אשתו שמתה עליו, אבל על הארוס למלא צרמוניה נפלאה והיא: עליו ללכת אל הבית ששם מונחת גוית ארוסתו המתה ולפסוח על ארונה בעוד שהיא מונחת בו, ובשובו לביתו עליו

לקחת אתו זוג נעלים של ארוסתו ובזה הוא קורע את החוט המאגד אותם ואין לנשמתה הרשות לשוב אליו להחריד את מנוחתו.

שריפת המתים אסורה להסינים והורשה רק להנזירים מאמונת בודדאה ולאלה המתים שמתו בארץ רחוקה ואי אפשר להשיב את גויתם לארצם להקבר שם.

יא.

ההמצאות שהמציאו הסינים.

כשם שתרבותו של האיש הפרטי הוא פרי החנוך שלו כן גם תרבותו של עם כלו, כי הוא קבוץ מאנשים פרטים, וכשם שהאיש הפרטי בהיותו עוד בימי עלומיו וטרם למד מן הנסיון להבחין בין טוב לרע יסור לפעמים מן הדרך הישר לרע לו, כן גם, ועוד יותר, עלול עם כלו בעידנו רך בשנים להוסיף חטאת על פשע מבלי שים לב כי בנפשו הוא, כי הרבה הילדות עושה. אם נביט בעינים פקוחות על חיי העמים עתיקי יומין; להשוות אותם להעמים החדשים בערכם אליהם, הננו רואים כי יתרון להראשונים בזה, שלמדו מן הנסיון דברים רבי הערך שהחדשים דשים בעקבם מפני שעוד לא הספיקו להבין תועלתם, כמו להזיר מן השכרות המפלת רבים חללים בארצות המערב ובארצות המזרח כמעט איננה, ועוד כמו אלה. בני ארצות המזרח בכלל מרגישים ויודעים כי בתרבותם העתיקה, להם הצדקה להתגאות נגד העמים החדשים, ולכן למרות כל אשר העיקו עליהם בני ארצות המערב, הם, ממרום מצבם הרוחני מביטים על לוחציהם כעל מתפרצים שלקחו לעצמם בחזקת היד עטרה שאינה הולמתם, או כאשר יביט איש בא בימים על עלם צעיר מתגאה

ואין כל. אם ההרגש הזה נעשה לטבע לעמים כמו היהידים, המושלמנים וההודים שסבלו רבות רעות וצרות מידי שונאיהם ולוחציהם אשר חתרו בכל עוז לשבור את גאונם ולהדיכם, לא יפלא מאומה אם עם הסינים, אשר זה יותר מחמשת אלפים שנה היה שוקט על שמריו ויושב לבטח על אדמתו, מביט בגאונו הרב על בני ארצות המערב כעל ילדים שלא הספיקה להם העת להתחנך ובעל פראים הבאים לרדות בהם בזרוע ובאגרוף נגד המוסר ונגד השכל. הם סובלים עתה את הרעה הבאה עליהם, ובגאוה וגאון ובתקיה חזקה מביטים על העתיד לבוא, על העת כי יעבור הזעם. והנוכם שהוא כלו מיוסד על בסים פילוסופי סטאיקי, הוא שעמד להם לבל יפול רוחם ולבל ישכחו את צור מחצבתם אשר בו יתפארו.

החנוך של הסינים המיוסד על פילוסופיה לבדה, וכמעט שידע הילד קרוא אביו ואמו מלמדים אותו משלים ופתגמים מספרי החכמים הפילוסופים, (לא תפלות ולא דברי אמונה) הוא שנתן לכל העם מתנה טובה ויקרה ומנוחת הנפש שמה. מימי לא ראיתי בארצות המערב גם בין אנשים אשר רכשו להם מדע פילוסופית, מנוחת הנפש גדולה כזו כאשר נשתוממתי לראות בכל יום ויום בין הסינים גם ממדרגה היותר נמוכה, ואודה ולא אבוש כי קנאה גדולה קנאתי אותם תמיד. ובאמת אין לתמוה כי כן הוא, ובהכרח צריך להיות כך, כאשר בני ארצות המערב בילדותם

או בהיותם עולי ימים לא נתחנכו על בסיס פילו-סופי, והפילוסופיה רכשו להם אחרי בואם בימי הבחרות ואז היתה הפילוסופיה רק כטלאי על הבגד, כי בלבבם כבר הכו שרש כל התאוות והפזיזות וכל דבר הגורם פזור הנפש ויהי להם לטבע. אבל נהפוך הוא אצל הסינים אשר להם נעשתה מנוחת הנפש לטבע ג"כ ע"י החנוך וההרגל. ואם יבא איש אשר טחו עיניו מראות ולבבו מהשכל, ולא יוכל לראות ולהבין את הסבות ותוצאותיהן ובעיני זה האיש השקפות הגיוניות של אחרים מבלי עדים ממשים לא נחשבו למאומה, והאיש ההוא ידרוש מן הסיני להביא לו עדים חמריים, להעיד כי באמת אתו הצדקה להתגאות בתרבותו, גם אז לא יחורו פני הסיני, כי עדותיו עמו להוביש בהם את פני בן המערב. הוא יוכיח להמסתפק בתרבותו העתיקה בזה, שרבות מההמצאות החדשות שמקרוב נתגלו לבני המערב, ושבהם יתפארו, כבר היו גלוית וידועית לבני הסינים זמן רב קודם לזה, ובמח למדו בני המערב מהם ויתחקו אחריהם. השומע ישתומם למשמע אזניו, ואנכי לא ברוכלא איזל ואחשיב כל ההמצאות שנמצאו ראשונה בסינים כי לא ימנו מרוב, אבל מעט מהן הנני להציע לפני הקורא:

הקאמפאס אשר הוא לעינים ליורדי הים באניות ובלעדו לא ימצא הספן את דרכו, היה נודע להסינים מקדמות ימות עולם, עד כי הרשו הסופרים לעצמם להגיד, שכבר היה המלך הואנג-

טי (2697 לפני ספה"נ) משתמש בו בהיותו מפקד צבא מלחמה, ובימים מעוננים אם לא ידע איפוא לנטות, על ימין או על שמאל, היה מוצא ע"י הקאמפאס את הדרך הישר לחייליו. בשנת 121 לספה"נ הננו מוצאים כבר את הקאמפאס בספר מלין להסינים. עד למאה השלישית לספה"נ היו משתמשים בו על דרכם ביבשה, ורק אחרי הזמן הזה למדו להשתמש בו גם בנסיעתם בימים. הוא הובא לאירופא ע"י מארקא פאלא במאה השלש עשרה לספה"נ. אבק-שריפה (פולווער) היה נודע להסינים ארבע מאות שנה לפני ספה"נ, והיו משיאין ממנו משואות בעתותי שמחה וחג לשמח את העם, ורק זמן רב אחרי זה החלו להשתמש בו במלחמתם נגד אויביהם. כלי־תותח (קאנאנען) נזכרים בפעם הראשונה בהמלחמה נגד המונגולים על ידי קאי-פונג במאה הארבע עשרה לספה"נ. אמנם גם הביצאנטינים היו משתמשים באבק שריפה כאמצעי למלחמה בשנת השבע לספה"נ, ובערטהאלד שווארץ בשנת 1320 לספה"נ מצא רק תחבולה חדשה איך להכינו.—

את ההמצאה להדפים באותיות מסודרות מצא ראשונה פענג-טאא שחי בשנות 881 עד 954 לספה"נ, וכבר קודם לזה בשנת 713 היה נדפס בפעקינג מכתב עתי רשמי שהיה חרות על טבלאות עשויות מעץ, ובעת ההיא התקינו שם גם מטבעות של נייר.

אלכסנדר הומבאָלדט בספרו קאסמאס חלק

שני אומר, שהדפוס בטבלאות עשויות מעץ לא היה ידוע בסינים לפני המאה התשיעית או העשירית ולהדפים באותיות מסודרות המציאו בשנת 1041 לסה"נ.

בשנת 1317 לספה"נ שזה ערך מאה וחמשים שנה טרם נדפס הספר הראשון באירופא כבר היה בקארעא דפוס מסודר מאותיות על מכונו, וכידוע קבלו אנשי קארעא את כל ידיעותיהם וחכמותיהם מהסינים. אחרי שבהעת שבא מצא גוטענבערג את הדפוס (1450 לספה"נ) כבר היה משא ומתן בין אייראפא וארץ הסינים, משערים החוקרים, שבמקרה בא לאייראפא איזה עלים מספר נדפס ומצא אותם גוטענבערג ויקרא את ההמצאה על שמו. עד כמה היה הדפוס דבר פשוט וידוע בימי גוטנבערג נוכל לשפוט מזה שהקיסר יונג-לא (לבית מלכות מינג) שמלך בארץ הסינים קרוב לזה הזמן (1403 לספה"נ), נתן צו לאספה של שני אלפים חכמים היותר גדולים, לכתוב אנציקלופידיה שתכלול בקרבה כל החכמות שהיו ידועים להם בעת ההיא. ובשנת 1407 כלו את מלאכתם והביאו להקיסר אנציקלופידיה מכילה 22,937 ספרים, ולבד זה, תכן הענינים במספר ששים ספרים (ספרי הסינים שוים בכמותם למה שאנו קוראין מחברות). *)

---

*) הרעיון שאפשר לסדר אותיות יחדיו זו אצל זו להדפים (לכתוב) בהם תיבות שלמות, כבר ע"ה על לב איש זה קרוב לאלפים שנה, מצינו בתלמוד (יומא ל"ח ב')

ורק מאשר אי אפשר היה להדפיס כל הספרים הרבים האלה בזמן אחד, נשארו מרביתם בכ"י בעקד הספרים של הקיסר בפעקינג.

שלש מאית שנה אח"כ פקד הקיסר קאנג-הי (לבית מלכות טשינג שעלה למלוכה בתוך כך) להכין ערך ששה אלפים ערכים באנציקלופדיה, קיצור מהכ"י הנזכר, וזו האנציקלופדיה המכילה יותר מחמשת אלפים ספרים, נגמרה ונדפסה בשנת 1726 לסה"נ.

וואקצינאציי (כלומר ההגנה ממחלת האבעבועות ע"י הרכבת אבעבועות), היה נוהג אצל הסינים עוד בימי המלכים מבית שונג (960 עד 1280) ע"י נשימה דרך האף אבק קרום יבש שנגלד מהחולה במחלה זו.

אלף ומאה שנה לפני ספה"נ היו הסינים יודעים כי הארץ היא כדור עגול, שבארצות המערב נודע ע"י התוכנים גאליליי וקופערניק. *) ושלש

„בן קמצר לא רצה ללמד על מעשה הכהב. אמרו עליו שהיה נוטל ד' קולמוסין בין אצבעותיו ואם היתה תיבת של ד' אותיות היה כותבה בבת אחת". ועל אשר הסתיר את המצאתו זאת הזכירוהו חכז"ל לגנאי, ובאמת לו גילה את הסוד לבני דורו בטח היתה המצאתו מתפתחת לאט לאט עד שהיתה יוצאת כמנת מלאכת הדפוס.

*) גם היהודים (וגם אנשי הודו) ידעו כי הארץ היא כדור עגול, הרבה שנים קודם שנודע זה לאנשי המערב. מצינו בזהר בשם רב המנונא סבא (ת"ג יוד) „דהא כל ישובא מתגלגלא בעיגולא ככדור אלין להתא ואלין לעילא

מאות שנה אחרי ספה"נ כבר ידעו לחשוב בצמצום הלקויים של חמה ולבנה.

בימי הקיסר הואנג־טי (Huang-ti) שעלה למלוכה בשנת 2697 לפני ספה"נ נתגלו המצאות רבות. את חכמת המוזיקא מצא יונג־צענג (Yung-cheng). הצקת פעמונים של מתכת המציא יונג־קו (Yung-Ku). ועשית קשתות לירות אבני קלע המציא מאן־י (Mon-I). הקיסרית הזי־לינג (Hsi-Ling) אשתו של הקיסר הנזכר, למדה את אנשי העם איך לגדל את תולעת המשי (Silkworm). ההמצאה הזאת, איך לגדל את התולעים ואיך לטוות את המשי היתה סוד כמוס עם הסינים ולא גילו אותה לשום אדם, ורק אחרי זמן רב, בשנת 300 לספה"נ נודע הסוד הזה להיאפאנים דרך קארעא. היאפאנים שלחו לסינים אחדים מאנשי קארעא והם הצליחו בשליחותם והביאו אתם מסינים ליאפאן ארבעה נשים שידעו את הסוד והנשים האלו למדו את נשי יאפאן בחצר המלך איך לגדל את התולעים ואיך לטוות את המשי.

וכל אינון ברין משניין בחזוייהו משינויא דאווירא כפום כל אתר ואתר וקיימין בקיומייהו כשאר בני נשא ועל דא אית אתר בישובא כד נהיר לאלין חשך לאלין לאלין יממא ולאלין לילא ואית אתר דכוליה יממא ולא אשתכח בי לילא בר בשעתא חדא זעירא". ואוסיף, שגם אם נניח שברור הדבר שר' משה די ליאון הוא מחבר הזהר, גם אז הננו רואים שידעו את זה יותר משתי מאות שנה לפני קופערניקוס, כי ר' משה דיליאון מת בשנת 1305 וקופערניקוס חי משנת 1473 עד 1543 לסה"נ.

הקיסרית הנזכרת, הזי־לינג, המציאה גם את מכונת האריגה (וועבשטוהל).

התחבולה החדשה להכיר את האנשים ע"י האצבעות במקום שרשומם ניכר ע"י איזה צבע, באשר נבחן ונמצא שקוי האצבעות של איש אחד אינם דומים להקוים של איש אחר, כבר היתה ידועה להסינים בזמן קדום מאד, ונמצאו שטרות שנכתבו בשנות 713 עד 756 לספה"נ שעליהם היו הצדדים עושים רשימות של קוי האצבעות ולפעמים רשימות של כל היד ע"י איזה צבע, ונעשה זה נוסף על חתימות ידיהם, למען לא יוכלו להכחיש את חתימותיהם.

סרים המלך טשאי־לון המציא בשנת 114 לספה"נ לעשות נייר מבלוי סחבות של מצודות וחבלים.

המשורר טשאנג־טשיו־לינג, איש בעל משרה גבוה שחי 673 עד 740 לספה"נ היה שולח בימי עלומיו מכתביו לאוהביו ע"י יונים מורגלים לזה והיה קורא אותם עבדים מעופפים.

עוד אוכל להוסיף המצאות קלי ערך עד אשר ילאה הקורא לקרוא, ולכן אזכיר עוד רק את המחסה ממטר ושמש, את מכונת הטהעע ואת מכונת החשבון, ששתי המצאות האחרונות מיחסים הרוסים לעצמם והם באו לנו מארץ סינים.

כפי הנראה באה לנו גם האלכמיה מארץ סינים דרך הודו ואלכסנדריה ועקבותיה נראים בהספר „יה" (2800 לפני ספה"נ), ותלמידי לאא-

טשע (בימי ירמיהו הנביא) עסקו הרבה בזו החכמה.
חוקרי דברי הימים לא הכריעו אם הסינים או
המצרים היו הראשונים שעסקו באלכימיה.

מה עמוקה היתה חכמת הפילוסופיה בימי
לאא-טשע, יוכל הקורא לשפוט מזה, שהסינאלאג
המפורסם לעגגע אומר עם העתקתו של הספר
„טאא-טעה" אשר לאא-טשע היא מחברו, שהפי-
לוסופיה של הספר הזה דומה בדברים רבים
להפילוסופיה של דארווין, וההפרש ביניהם שהם
מסבירים את דעותיהם איש איש לפי רוח זמני,
והזמנים רחוקים זה מזה אלפים וחמש מאות
שנה. —

עד כמה קדמו הסינים להתפתח לפני בני
ארצות המערב בכל דבר נראה גם מזה, שבמאה
האחת עשרה לספה"נ כשמלכו הקיסרים לבית
מלכות שהאנג (Shang) היה איש אחד ושמו
וואנג-נגאן-צע שחי בימי קיסרים אחרים, והוא
הורה ודרש סאציאליזמוס לעם הסינים. הוא היה
איש ישר וחכם גדול ולו לשון למודים להטיף
להעם ודבריו עשו רושם גדול. את לב הקיסר משען-
טזונג לקח ברוב לקחו ובחכמתו הגדולה ויבטח
בו הקיסר וישמע לעצותיו, ועד מהרה מינה מרבית
השרים והשופטים מאנשי עצתו של וואנג-נגאן-צע
והמה מהרו לעקור את הסדר הישן ולנהוג סדרים
אחרים תחתיהם, וישמחו בני בריתו מאד ויקוו כי
עד מהרה יתמו חטא ועול מן הארץ. בדברי
הימים של הסינים מהעת ההיא הננו מוצאים את

נאומיו של הסוציאליסט הנזכר הדומים בכל הפרטים והדקדוקים לדברי הסוציאליסטים בדורותינו.

נגד וואנג־נגאן־צע קם סע־מא־קואנג הוא הטיף להעם להחזיק בנושנות ולבלי להפוך את הסדר והמשטר הישן. ובהמשך הזמן בא המקרה לעזרתו, כי שנת 1069 היתה שנת שרפון, ומשרב ושמש נשרפה כל תבואת הארץ על פני השדה, בהרבה פלכים היתה מגפה על האדם ועל הבהמה ובפלכים אחדים רעשה הארץ והתמוטטה, ואז הטיף סע־מא־קואנג להמון, כי פקד אלהים עליהם את חטאותיהם שחטאו לסור מן הדרך הישר ועותו צדק ומשפט, וגם את הקיסר הוכיח את דרכו על פניו ויאמר לו, כי הוא לבדו האשם בזה, ובאשר הוא בעצמו העיז לשנות את הסדר גם האלהים צוה לשנות את סדר הטבע. בכל זאת נשאר וואנג־נגאן־צע על משמרתו כל ימי ממשלת הקיסר טשען־טזונג, למרות כל העשירים ובעלי נכסין שהתנגדו להסדרים החדשים, כי פחדו פן יעשה אתם הסוציאליזמוס כלה. אך כאשר רצה וואנג־נגאן־צע לשנות גם את סדר הלימוד של העם, ולהנהיג סדר חדש בהבחנת התלמידים ולתקן תקונים שונים גם בכתבי הקדש, אז נוספו גם הסופרים והמלומדים על מתנגדיו ויעצמו מאד ולא יכל להם. ויהי במות הקיסר טשען־טזונג ועל כסאו עלה בנו הקטן ואמו היתה מושלת בשמו, והסירה מיד את וואנג־נגאן־צע ממשמרתו ותשלח ותקרא את סע־מא־קואנג ותפקדהו להיות למורה ומדריך

לבנה הקטן עד יגדל ויוכל למלוך, ותתן על סע-מא-קואנג גם משמרת יועץ הראשון למלוכה, ואז שב הסדר הישן עוד הפעם כמקדם.

ועלי להוסיף שאותות של סוציאליזמוס נכרים עד היום בארץ סינים, וכמעט אין בית מסחר גדול או קטן, בערים ובכפרים, אשר לא יתן איזה חלק ידוע מהריוח לעושים בהם מלאכתם, וכבר למדו מהנסיון שהפרס הזה היוצא כחלק מן הריוח מביא תועלת להמסחר בכלל, כי עי"ז זריזים הם השכירים והפקידים ועושים את מלאכתם באמונה.

ואם יפלא בעיני בני מערב מדוע לא יכבדו אותנו הסינים על תבונתנו וחכמתנו, והלא הם רואים כי אנחנו בני מסילות ברזל ואנחנו המצאנו את הטעלעגראף ואת הטעלעפאן וכדומה, בעיני לא יפלא מאומה, כי הם אומרים „אין כל חדש תחת השמש וכבר היה לעולמים" וחכמיהם כבר ידעו את כל זה וגם רשמום בספריהם, רק הלבבות נטמטמו ונשתכחה החכמה מאתנו, ועלינו רק לשקוד על ספרי החכמים הראשונים ולהבין את דבריהם ואז תפקחנה עינינו ונשוב לדעת את כל דבר הסתום עתה מאתנו.

למען לתת סמך לדברי אלה, הנני להעתיק תמצית מאמר אחד של סיר ראבערט הארט שהופיע בחודש מאי 1901 (Fortnightly Review) שם כתוב „בשנת 1858 סח לי פיה-קוויי שר הפלך של קוואנג-טונג, שמצא כתוב בספר שנכתב לפני אלפים שנה, שאלף שנים קודם לזה הזמן, היה

אלוף אחד שהיה שורר בפלך אחד בארץ הסינים, שולח את דבריו לאלוף אחר ע"י אמצעי נפלא. הוא היה מדבר את דבריו לתוך ארגז אחד שנעשה רק לזה החפץ לבד, וכהתימו לדבר היה חותם את הארגז בחותמו ושולח אותו ע"י איש עתי להאלוף רעהו, וכבא הארגז להאלוף המקבל, היה הוא מסיר את החותם ופותח אותו ושומע את קול רעהו מדבר אליו מתוך הארגז. וסיר ראבערט מסיים את מאמרו באמרו: זה היה בשנת 1858 וכאשר ארבעים שנה אחרי זה, בשנת 1898 בא אלי לפעקינג הפאנאגראף הראשון, ושמעתי מפורש יוצא ממנו קולו של לא-פינג-לאה מדבר אלי והכרתי את קולו, דמיתי שעוד פעם פיה-קוויי מדבר אלי וחוזר ומספר את ספורו משנת 1858, אך הפעם לא נשתוממתי עוד על דבריו.

זה מאה וחמשים שנה מאז פרצה המחלקת בין חכמי אירופה חוקרי קדמוניות הסינים, אם כאלף שנים לפני קאלומבוס כבר היו בני סינים באמעריקא או לא, ועוד לא הכריעו בדבר. זה עתה הופיע בלונדן ספר „פוזאנג" מאת ק. לעלאנד. המחבר מביא כל הדין ודברים שהיו בין המימינים והמשמאילים מאז החלה המחלקת עד היום, הוא מצדד בהחלט להמימינים ומביא הוכחות רבות שבלי ספק היו הסינים אז באמעריקא. היסוד להמחלקת הוא, שבספרי דברי הימים העתיקים לסינים נמצא כתוב שבשנה העשירית למלכות בית „טשי" (שזה 489 לספה"נ) שב הציר האיי-

שין ממסעיו „בארץ הקדם" שהלך להטיף שם להעמים את אמונת בודדהא, והוא מספר כי היה בארץ „פוזאנג" ויתאר בפרטיות את דרכי האנשים בני הארץ ההיא, ומדבר ע"ד חיתו שדה ויער, ע"ד האילנות והצמחים וע"ד הדוממים. אחרי שבעת ההיא היה מסחר גדול בין הסינים והיאפאנים ושירות מצויות שם, הכל מודים שזה ברור שהתיר הזה לא כיון בדבריו לארץ יאפאן, ולכן ברור הוא ג"כ שסופרי דברי הימים באמרם, שהוא שב „מארץ הקדם", התכונו רק לאמריקה. המאמינים בדברי התיר הזה אינם יכולים להכריע אם היה במעקסיקא או בפערו, והבלתי מאמינים אומרים שכל דבריו שוא ושקר הם.

יב.

דינים ומנהגים וראש השנה של הסינים.

הננו רואים מכל האמור כי אמונת היהודים לא תשוה במאום אל אמונתם של הסינים, ולא לבד שאין שום דבר לאגד אותם, אלא הם כמעט כשתי קצוות, ולכן השתוממתי עד מאד במצאי דברים רבים, מצות ותורות שנצטוו שני אלה העמים עתיקי יומין, ודברי חכמה שלמדו חכמיהם לתלמידיהם שהם דומים זה לזה. מובן מאליו שאינני מדבר על דבר המצות השכליות, כי לא לפלא הוא שכל חכמי דור ודור שלכל עם ועם הורו אלו המצות, אלא שנתפלא אם נמצא אמונות כוזבות שלא הורו אותן, ורצוני רק למנות איזה דברים היוצאים מזה הכלל.

עפ"י תורת הסינים איש כי מתה עליו אשתו אין הבעל מצוה על אבילות, אך האשה מחוייבת להתאבל על בעלה המת, והבנים והבנות על אבותיהם המתים, שבעה ימים *) אבילות חמורה, לישב על הארץ ולישן על מחצלת של קנים על

*) תמוה הדבר מדוע קצבו לאבלות חמורה שבעה ימים, והלא לא כתעמים השובתים יום אחד בשבוע, שלתם שבעה ימים הוא פרק בזמן, תם, המונין את הימים מיום הראשון עד סוף החודש על הסדר מבלי הפסק.

הארץ ולא על המטה, אח"כ שלשים יום לאבלות לא כל כך חמורה, שבהם אסור להחליף שמלותיהם ואסור להתגלח ודברים שבצנעה נוהג (ז' להספד ושלשים לגיהוץ ולתספורת, מ"ק כ"ז). באלה השלשים ימים מתאבלים כל קרובי המת.

יש שמדקדקין להתאבל שבע פעמים שבעה ימים, ובכל יום השביעי מזכירים את נשמת המת, בצרמוניות ידועות שנתקנו לזה מנזירי הבודדהיסטים והטאאיסטים. אח"כ כ"ז חדשים לאבלות קלה שאסור בהם ללכת לבתי תיאטראות ולשמוע כלי שיר ועל המתאבלים לחדול מכל בתי משתה ושמחה.

מנהג האבלות נשמר בסינים עד למדה כזו, שגם השופט בחרצו משפט על איש לשימו בבית הסהר או לשלחו לעבודת פרך והאיש מתאבל בעת ההיא אחרי הוריו, החוב עליו לשים לב לזה, שהעונש בל יפריע את האיש יותר מדי מלמלאות את חובתו באבלות.

שר או שופט כי ימותו עליו אביו או אמו, החוב עליו לעזוב את משמרתו שלש שנים רצופות להתבודד ולהתאבל, ורק בשעת מלחמה או כשהשר לא יוכל לעזוב את מקומו, כי דרוש הוא שם לטובת העם, אז הרשות להקיסר לצוות עליו לעמוד על משמרתו ולהתאבל אחרי איזה זמן, כשיוכל להניח את משמרתו מבלי שיגרום נזק להעם.

כי ימות הקיסר, החוב על כל העם להתאבל,

וכל איש סיני אסור בתספורת מאה ימים, ושלש שנים (כלומר כ"ז חדשים, כי שלשה חדשים מהשנה השלישית עולה למנין שנה) אסור להסיני לישא אשה, וכל העת ההיא הכל עושין סימן קטן לאבלות, בזה שלובשים איזה בגד לבן בימי אבלות החמורים, ושל מראה תכלת בזמן האבלות הקלה.

בספר שיה, (Shi-King) שהוא קובץ שירים שנכתבו בהמשך הזמן מימי יעקב אבינו עד ירמיהו הנביא, כתוב: „קשת נראה בענן במזרח ואיש אל יהין להראות עליו" לדוגמא לו המסתכל בקשת ראוי לו שלא בא לעולם (חגיגה ט"ז).

מאשר אנחנו מוצאים במקום אחר בזה הספר, הננו למדים לדעת המדרגה הגבוהה שעליה עמד אז הסיני עובד אדמתו. שם בשירה קטנה נאמר: נטפי הגשם יורדים לאט לאט ואז האכר מתפלל, האזינה לי השמים ושמע תפילתי, ירדו נא ראשונה נטפי ברכה אלו על שדמות העדה כולה ואת הנותר שלח נא לרוות גם שדמותי". עוד שם „פה הנח מעט מן הקמה בל תקצור אותו, (פאה) שם השאר עמרים אחדים כמו נשכחו ממך, (שכחה) ושבלים הפל בקצירך מבלי שים להם לב, (לקט) והיו אלה להאלמנה העניה".

חכמי הפיזיאלאגי של הסינים מלמדים: הלב מקום הבינה, אומץ רוח בא מהמרה, התאוות באות מהכבד, הריאה מנהגת ונותנת שיעור לכל תנועות הגוף, הקיבה פועלת על האדם לשמחהו

או לעצבהו, חכמה ועצה באים מן הכליות (ודומה לזה בברכות ס"א, ת"ר כליות יועצות לב מבין). בספרו של השופט שונג־טזו, שחי במאה השתים עשרה לספה"נ, ותכליתו ללמד לשופטים חלקי חכמת הנתוח הנחוצים להם לדעת בחרצם משפט, הנני מוצא: „שס"ה עצמות להאדם כמנין ימות החמה" (ודומה לזה שס"ה גידין), ובספר „מורה דרך לרפואה" הנכתב בידי אחד מבני טיבעט זה אלף ושתי מאות שנים הנני קורא „להאדם ש"ס עצמות, צ"ט עצבים (Nerves) וי"א מיליון חלולים (Pores). הלב הוא מלך האיברים ומחיה את הכל. הריאות סובבות אותו ומגינות עליו כאשר תגין האם על פרי בטנה. כל מחלה באה מרעת האדם והנהגתו בבלי דעת ושכל ומבלי יכלתו לכבוש את תאותיו, כל אלה מפריעים את מחית האדם לטובתו, וכל מחשבה רעה פועלת את פעולתה על הלב ועל הכבד".

הסינים מורים שהאדם חייב לכבד את מורו יותר מאביו, מפני שאביו הביאו רק לחיים גופנים ומורו מביאו לחיים רוחנים וזה העיקר. (ודומה לו אבידת אביו ואבידת רבו של רבו קודמת וכו', ב"מ ל"ג).

הם קוברים את מתיהם ברוב כבוד ובבלי זמר ובהוצאות רבות, כאשר נהגו היהודים עד שבא רבן גמליאל ונהג קלות בעצמו (כתובות ח') ובב"ז לא נשמע מעולם שקרובי המת יניחו את המת ויברחו.

את גופי האנשים שמתו בדרך או מחוץ לעיר מולדתם, הם מביאים לקבור בקברי אבותיהם ואינם חסים על ההוצאה המרובה.

את מספר ימי השנה הם מונים ללבנה וראש השנה שלהם הוא היום הראשון לחודש הראשון אחרי תקופת החורף, בבוא השמש למזל דלי שהוא לא קודם מן 21 יאנואר ולא אחר 19 פעברואר, אחת לשתים או לשלש שנים הם מעברים את השנה ומוסיפין חודש אחד, למען להשוות את החשבון עם שנת החמה.

מספר ימי החדשים הוא: החודש הראשון כ"ט ימים, השני למד יום, וכן הלאה הליפות, ס"ה שנ"ד ימים, ובשנה מעוברת מספר הימים שפ"ד, כי החודש המעובר לעולם למד יום.

חודש העבור איננו החודש האחרון כ"א מתחלף, ומוסיפים חודש שני לזה החודש שבו המרחק היותר רב בין השמש להארץ, וזה יחול בהזמן מן החודש הראשון עד החודש השמיני ועד בכלל, וקוראים לחודש העבור בשם השני שלפניו, *) אין להסינים שמות לחדשים ולימים והם נקראים חודש הראשון חודש השני יום הראשון יום השני וכן הלאה, עד תום השנה או החודש.

בעולם המעשה הורגלו לחלק את החודש

---

*) קבלה ביד הסינים שהשנה שבה מעובר החודש השמיני תהיה שנת אסון ויגון לחעם. ובשנת 1900 שבה היתה מרידת הבאקסער ולרגליה באו מלכי המערב ולחמו עם הסינים וענשו אותם, היה חודש השמיני מעובר.

לשלשה חלקים של עשרה ימים, ויש שהסיני אומר לך, המקרה הזה היה ביום השלישי לעשור השני בחודש החמשי, וכונתו ביום השלשה עשר לחודש החמשי.

את חשבון השנה להסינים תקן הקיסר יאא (2357 לפני ספה"נ), והוא תקן גם את העבור, להתאים חשבון הלבנה עם חשבון החמה.

יום שבת, יום אחד למנוחה בשבוע אין להסינים, וכן אין להם חגים קדושים, רק פעם אחת בשנה וזה בראש השנה שלהם, אותו חוגגים ועושים חג של שמחה. העשירים חוגגים אותו עשרה גם חמשה עשר ימים, ודלת העם לא פחות משלשה ימים.

(יש עוד שני חגים בימי הקיץ, והם חג הדרקון וחג הפרחים, אך את אלה החגים חוגגים רק העשירים ההולכים בטל, אבל כל העם לא יחוג אותם ולא ישבות ממלאכתו).

את השנים הם מונין למלכיהם ומתחילים למנות אותם מראש השנה, וכל הזמן ממיתת המלך עד סוף השנה יתחשב על ממלכת המלך המת, ומנין ממלכת המלך החדש מתחלת רק מראש השנה הבא, ההיפך מהיהודים שהזמן בינתים התחשב על ממלכת המלך החדש, ומלך שעמד בכ"ט באדר כיון שהגיע אחד בניסן עלתה לו שנה (ר"ה א').

גם כל הסינים מונים שנותיהם מראש השנה, וילד שנולד ביום האחרון לשנה כיון שהגיע ראש

השנה מונין לו שתי שנים. היוצא מזה, שכל חמש מאות המילליונים נפש שבסינים כיון שעבר עליהם ראש השנה קפצה עליהם זקנה של שנה שלמה.

חג ראש השנה של הסינים (שיהן־מיה)

בדעתי כי רק מעטים מהקוראים העברים שמעו על דבר ראש השנה של הסינים, ועוד מעט מאלה היודעים את תכונת החג הזה, הנני להגיד דברים אחדים ארותיו. החג של ראש השנה בסינים עולה בהדרו ויפיו על כל החגים שראיתי עמים אחרים חוגגים. השמחה אצלם איננה מהולה בפחד מאימת הדין כמו ראש השנה שאנחנו חוגגים, ואיננה מהולה בהוללות, שכרות וקלות ראש, כאשר ראיתי נוצרים חוגגים את חגיהם במדינות רבות, וגם לא יקדשו את הימים (כי הם חוגגים את ראש השנה ימים אחדים), להרבות בשירות ותשבחות ותפלות כמנהג המושלמנים ביום חגם. לא כן יחוגו הסינים את חג ראש השנה, החג האחד בשנה שיש להם, כי הוא להם חג של ששון ושמחה לבד. כל פנים יצהלו מחדוה וגם כל העולם כלו ישמח אתם, כי עת תחילת האביב הוא ולחיים חדשים תתעורר הטבע וכל הבריאה, מן האדם עד צמח השדה.

מנהג הוא אצל הסינים, ולהמנהג יש תקף כחק, להבין להם שמלות חדשות לראש השנה,

ומן העשיר שבעשירים עד העני, איש איש לפי ערכו וכפי שתשיג ידו, קונה בעדו ובעד בני ביתו שמלות חדשות, בגדי צבעונין ועדיים. האיש הבא לסינים מארצות המערב, עומד משתאה לראות ביום אחד כל אנשי העיר למקטנם ועד גדולם, יוצאים לשוח ברחובות מלובשים בגדי יום טוב חדשים משלל צבעים שונים המרהיבים עין ולב.

ביום ההוא כל אחד ואחד מקדם את פני אבותיו לברך אותם וכורע לפניהם בקידה והשתחויה (בשפת הסינים Ko-tow או Ko-do) וגם את קרוביהם הם מבקרים לדרוש לשלומם, ומרביתם הולכים גם להיכלי צלמיהם לדרוש גם בשלום הצלמים, צלמי קדושיהם וגבוריהם, ולחלוק גם לנשמותיהם הכבוד הראוי להם כראשי העם הנכבדים. ועלי להעיר פה שאם אמנם יש רבים שבבואם להיכלים מתפללים ומבקשים עזרה מן נשמות הקדושים לשנה הבאה או מביעים להן תודתם על עזרתם ששלחו להם בשנה העברה, אך אלה הם הארוקים מן הבודדהיסטים והטאא-יסטים שכהניהם ונזיריהם למדו אותם להתפלל אלו התפלות, אבל אין אחד מהקונפוציונים שישגה בזה, כי הם כולם יודעים שמבקרים את היכלי הצלמים רק למען לחלוק כבוד לזכרון שמות המתים הנאהבים והנכבדים.

על השולחנות שלפני הטבלאות שבבתיהם שעליהם כתובים שמות אבותיהם המתים, הם עורכים מנחה מכל מיני מאכל, מגדנות ויין, אבל

אין דבר מן החי עולה על אלה השולחנות־מזבחות בימי ראש השנה. הם גם מדליקין על השולחנות הרבה נרות ומקטירין קטרת לריח ניחוח להנשמות.

לפני החג עושים הסינים הכנות רבות ומבזבזים ממון רב לקשט את בתיהם בפרחים ובכל מיני נוי וקשוט. על המשקוף ועל דלתות הבית והחצר מדביקים קמיעות, למען תבא הברכה לרגלם במעשי ידיהם, ולמען לגרש את השדים והמזיקים האורבים להם להשחיתם. בערב ראש השנה בלילה משיאין אבוקות ונרות ומקטירין קטרת לכבוד המלאך הממונה על בית המבשלות (כלומר על החיים הפנימים בבית ועל שלום הבית), כי קבלה בידם שעל כל בית ובית יש מלאך ממונה לפקח על מעללי האנשים דרי הבית ההוא, ובכל ערב ראש השנה עולה זה המלאך למרום, להרציא לפני אדון העולם פרטי־כל המעשים הטובים והרעים שעשו אלה דרי הבית תחת השגחתו; ולכן הם מקטירים לפניו לריח ניחוח, לרצות את פניו במנחה למען יהפך מקטגור לסניגור.

כל הימים, מערב החג ועד תומו, הסיני נזהר מאד בדבריו ושולט ברוחו לבלי לכעוס, לבלי התקצף ולבלי לקלל את רעהו, ומשתדל לדבר בנחת דברי חן ואהבה לכל הסובבים אותו, כי הוא מאמין שכל הכועס באלה הימים הקדושים ריע מזליה כל השנה וכל הנוח לבריות ומדבר אתם באהבה וחבה, גורם לעצמו ולהם הצלחה ואושר כל השנה כלה. האמונה הזאת חזקה כל

כך ממשלתה על חמש מאות מיליון נפש אלה ללמדם לחיות באחוה וריעות ומבלי להקניט איש את רעהו אף בדבר קל. אנכי בכל פעם שראיתי את הסינים שמחים וצוהלים בימי ראש השנה, נזכרתי ארחות המערבים בימי חגיהם כשהם שותים לשכרה, ומן הנמנע שלא יתקוטטו ולא יריבו ולא יקראו למהלומות כשהם סבואי יין, ותמיד היתה ברכה שגורה על שפתי, לברך את אלה המורים שהורו להעם את האמונה הטפלה הזאת, כי תכליתה היתה לברכה להעם הרב.

החסידים שבסינים אינם אוכלים דבר מן החי בראש השנה, זכר לאיש חסיד וחכם אחד שתלמידיו הביאו לו דורון בראש השנה זוג של יונים, והוא שלח אותם לנפשם באמרו: היום הזה יום שמחה הוא לכלנו ואל להיונים להיות עצובי רוח, טוב ונכון כי ישמחו גם הם אתנו יחד בשמחתנו. המהדרין קונים בזה היום תורים ובני יונה או צפרים הנתונים בכלוב וקוראים להם דרור למען לשמחם בשמחת החג.

מנהגים של הסינים.

הקיסר עומד או יושב ופניו פונים תמיד כלפי דרום כי מסופר (ספרי מנציוו חלק ה׳) שהקיסר שהון היה רגיל לפנות את פניו כלפי דרום ומשנהו יו וכל שריו היו, פונים את פניהם כלפי צפון, השנוי הזה היה מפני כבוד שהון,

ועתה כל הקיסרים פונים כלפי דרום למזכרת לשהון הקיסר הרם והנעלה.

בכל בתי המשפט של השרים והשופטים, במקום שהשר או השופט מוכרח לעבור דרך בו בבואו ובצאתו, מצויר על הקיר תמונת חיה איומה, והחיה הזאת נקראת בפי כל סיני בשם „חמדה", להזכיר את השופט כי „חמדה" של ממון או דבר אחר היא חיה רעה, וכל הנכשל בה לא ינקה מעונש.

אין העדים נשבעים לפני השופט, כי אין להסינים שבועה במובן שלנו המיוסדת על אמונה, אלא חותמים על גבית העדות שנכתבה מפיהם, ואומרים שהם מקיימים בחתימת ידם שהכל אמת מה שנכתב פה. כשרוצה המון העם לקיים ולאמת את דבריו בשבועה, הוא אומר „עדים השמים והארץ שכל מה שאמרתי אמת הוא". מנהג ישן היה בסינים ואיננו נוהג עתה, לשבור כלי זכוכית או לשחוט תרנגול לקיים את הנאמר ולחזק את הדברים. ובמקום שנהגו שלקיים את דבריו נופח העד בנר דולק ויכבנה לאמור בזה, שאם העיד עדות שקר יכבה גם נר נשמתו, הוא רק לאיים על העדים, אבל זה לא מגוף השבועה.

אין מן הכבוד לאיש לשאת משקפים (Spectacles) כשהוא עומד לפני אדם גדול, וגם

העדים המעידים לפני השופט והם מוכרחים לקרוא איזה שטר הנוגע לדבר שהם מעידין עליו, אין להם הרשות להשתמש במשקפים טרם יקבלו על זה רשיון מהשופט. העד אומר דרך אגב שהוא קצר ראי, והשופט מבין את חפצו ומתיר לו להשתמש במשקפים, אך עליו להסירם מיד כשיגמור לקרא את הנחוץ לעדותו.

כל הבנים הזכרים חולקים חלק כחלק בירושת אביהם, ואין להבנים של גברת הבית יתרון על בני הפלגשים, אבל אין להבנות שום חלק בירושה. גם אם הניח איש אחריו צואה כתובה איך לחלק את ירושתו אין כח בצואתו לשנות את החוק, והאמת הוא שבסינים אין ממלאין אחרי צואת שכיב מרע או שאר צואה, מלבד בדברים קטנים קלי הערך ממלאין בקשת המת מפני הכבוד. הסינים אומרים, שדי להאיש להיות שליט על רכושו וקנינו כל זמן שהוא חי, ואחרי מותו הרכוש איננו שלו עוד.

אשה שנתאלמנה טרם מלאו לה שלשים שנה תשארה באלמונתה שלשים שנה ולא סרה מהדרך הטוב והישר, מקדישים לשמה טבלא של כבוד בעודנה בחיים, וחורתים את שמה על הטבלא למזכרת שהיא אלמנה ישרה וטובת לב, כי כיון שעברו עליה רוב שנותיה ולא חטאה בטוחים בה ששוב לא תחטא.

☼

סעודת רעים או משתה של-שמחה אין נחשבות לעונג בסינים אם לא עסקו בתוך הסעודה בדברי הכמה, ספרות ושיר. המנהג הרגיל הוא, שאחד מן המסיבין אומר חרוז של מליצה ושיר שתכנו איזה מאורע מדברי הימים, או איזה ספור המורגל בפי הסינים, ובא רעהו ועונה אחריו בחרוז אחר, להתאים עם חרוזו של הראשון בתכנו ובאופן השיר והמליצה. אמנם מובן הדבר שזה נוהג אם המסובין הם תלמידי חכמים, אך אין זה יקר המציאות בסינים, כי כל אחד ואחד מאלה שעמדו על המבחן יודע מליצה ושיר, באשר עיקר תלמודם הוא שיר ומליצה, וכל כתבי הקדש שלהם כמעט כלם נכתבו בסגנון שירי, ועי"ז כל אלה שלמדו ועמדו על המבחן, הורגלו מנער לשירים ולחרוזים. על כל כוס וכוס של יין הם שרים שירים של חכמה ומוסר הנסמכים על מאמרים שיסודתם בספרי הקדש.

☼

בין המשלים המורגלים בפי הסינים שמעתי: „כל התחלות קשות". „כל אומן שונא את בני אומנתו". „טוב תורה מזהב ומפז". „נכנס יין יצא סוד". „אל תמהר את פיך לחטיא את נפשך". „ברוב דברים לא תחדל פתיות, והמחריש הוא החכם". „עשה טוב ואל תשאל אחרי הפעולה ממעשיך הטובים". „מכל האנשים שחיו עד עתה עלי אדמות ושעוד עתידים להולד ולחיות עליה, רק שנים הם חפי פשע, ישרים ותמימים, אולם

אלה השנים: האחד כבר מת והשני טרם נולד".
„במחצית הראשונה של הלילה (כלומר שאתה ער) שים לבך ומחשבותיך לחטאות ולעונות שלך, והמחצית השניה של הלילה (כלומר שאתה ישן) תהיה לך לחשוב על העונות והפשעים של רעיך". כל איש סיני משתדל לקשט את דבריו במשלים ופסוקים מספרי החכמים ומספרי הקדש.

התאוה היא ראשית חטאת וכבוד הורים ומורים יסוד ומקור לכל מפעל טוב.

אל תחמוד אשת רעך ואז בל יחמוד איש אחר את אשתך.

אשה כשרה עטרת בעלה ואשה סרת טעם מחללת את כבודו.

האיש המפנק את בנו וחושך שבטו ממנו שונא הוא לו.

טוב לגבר להיות עני אבל צדיק במעשיו מלהיות עשיר ורע מעללים.

כל שצדקתו מרובה מחכמתו הוא החכם, וכל שחכמתו מרובה מצדקתו הוא הכסיל.

האיש האוכל לשבעה ולובש מחלצות לפי חפצו אם נפשו ריקה מתורה, לא טוב הוא מן הבהמה.

העושר בידי איש צדיק מביא ברכה לעולם ובידי הרשע יהפך לקללה.

האיש המוכיח לי על פשעי ומראה לי את מגרעותי הוא מורי ואוהבי, והמחליק לי לשון ומראה לי את צדקותי, הוא שונאי.

אם חפצך לדעת מה טיבו של המלך אם טוב הוא או רע, התבונן אל יועציו הסובבים אותו.

*

בכל פנה שאתה פונה הנך מוצא פסוקים של מוסר וחכמה מספרי הקדש של הסינים כתובים שם, על כלים נאים העשוים לנוי וגם על כלים העשוים לתשמיש. על המניפה (פעכער) הנמצאת תמיד בידי כל איש ואשה בשבתם בביתם או בלכתם בדרך או ברחוב, כתובים פסוקים מספרי חכמה ומוסר, וכשהן מנפנפין בהן והיו המשלים והפתגמים של מוסר וחכמה לנגד עיניהם תמיד. ויש גם שכותבים פסוקים כאלה באותיות גדולות יפות ומהודרות ותולים על כתלי הבית לנוי, כי הסינים הם אומנים גדולים ביפוי הכתב, ואותיותיהם מסגלים מאד לזה כי האותיות בעצמם הנם חלק מציור.

*

הסינים מאספים כל פסת ניר נדפס או נכתב המתגוללת באשפה וטומנין אותן, ולזה הצורך עומדות מוכנות תבות קטנות בכל קרן זויות ברשות הרבים, והם עושים את זה למען לא יתחללו דברי הקדש שנדפסו או נכתבו עליהם, ממש כאשר נוהגים היהודים עם ספרי קדש בלים.

*

העשירים בסינים אוהבים לבנות להם בתים וטירות על האיים הקטנים שבנהרות, או על עמודים חזקים שקועים באגמי מים גדולים, וגשר בנוי דרך

הנהר או אגם המים לעבור אל הבית. את הגשרים האלה הם בונים בשנוי, עקומים, פעם מטים לימין ופעם לשמאל, והטעם לזה שלא יוכלו השדים והמזיקין לעבור דרך אלה הגשרים, כי — הם אומרים — חוק הוא להשדים ללכת בדרך ישרה דוקא, ואין להם הרשות לנטות לצדדין ולא יסבו בלכתן, וגם אינם רשאים לעבור את הנהר אם לא דרך הגשר. *)

*

רוב הסינים אינם אוכלים את בשר הבקר כי קונפוציו אסר שחיטת הבקר מפני שהוא נדרש למלאכה ולקיומו של עולם, וזה — לדעתי — גם עיקר הטעם שאנשי הודו לא ישחטו את הבקר ולא מהטעם שהרמב"ם (מו"נ ג' מ"ו) אומר שזה מפני ע"ז. קרוב מאד בעיני שכל העמים שהיו עובדי אדמה, כמו ההודים, המצרים וגם הסינים מתחילה הוקירו את הבקר רק מפני שהיה דרוש להם לעבודת האדמה ולכן אסרו לשחוט אותו. בהמשך הימים ונתפתח זה אצלם באמונה לשם כבוד

*) כתיב „ויקחם ויעבירם את הנחל" מאי הוה דעתיה דיעקב למעברא להון בנחלא בלילה? אלא חמא מקטרגא אזיל בין משרייא דליה, אמר יעקב אעבור לגיסא אחרא דנהרא דלמא לא ישתכח ערבוביא. מאי קא חמא? חמא שלהבותא דאשא מלהטא אזלא וטאס משרייתיה, אמר יעקב מוטב לנטות מהכא ונהרא פסיק בגוון ולא ישתכח ערבוביא, מיד ויקחם ויעבירם את הנחל (זהר תזריע), והר"ח ויטאל בהגהותיו מפרש „כי השדים אינם עוברים את הנהרות".

וקדושה, וכאשר נתקלקלו הדורות עשו אותם לע"ז. כך היה אצל ההודים והמצרים, אבל אצל הסינים שבכלל רחוקים הם מאמונה, לא נתפתח האיסור של שחיטה לשם כבוד ולקדושה, והם יודעים שאיסור השחיטה הוא רק מפני שהבקר דרוש לעבודת האדמה. הסינים אינם שותים גם את החלב מהפרה מפני שאומרים שאין הרשות להאדם לגזול את החלב מהעגל היונק, וכן הדין לכל שאר חלב. לפנים לא ידעו הסינים אף טעם של חלב, אך עתה מאז הביאו הסוחרים את החלב המתוקן מארצות המערב, הם שותים אותו ולא חיישי לגרמא בנזקין. הסינים אוכלים את החזיר מפני שהחזיר אוכל ואינו עושה, ואוכלים בשר עופות ובשר הכבש והצבי ואוכלים כל מיני דגים.

*

כל כבודה בת סינים פנימה, ולכן הנשים והבתולות ממדרגה גבוהה אינן הולכות ברחוב או לשוק במקומות שאנשים פוגשים אותן, והן הולכות לבקר את רעותיהן כשהן יושבות בשדות (Sedan Chairs) הנשאות בידי אנשים. אנשים ונשים מהנכבדים אינם מסובין יחדיו בסעודה ומן הראוי שאף איש ואשתו לא יאכלו יחדיו על שלחן אחד, אך המנהג הזה נתבטל כמעט מכל וכל, ואיש ואשתו כשהם לבדם הם מסובין בסעודה. אם יקרה שאיזה שר או איש עשיר יזמין את אוהביו לסעוד אתו, או כשעושים משתה של שמחה או סעודה של כבוד, אז גברת הבית מזמנת ג"כ את רעותיה

ועורכת להן שולחן בבית הנשים, בחדריה לפני ולפנים בבית, וכשם שהבעל מזמין שרים ושרות לשיר לפני האנשים כשהם יושבים וסועדים, כן גם גברת הבית מזמנת בתולות משוררות לשמח את רעותיה שהזמינה היא. המון העם אין מקפיד על אלה המנהגים, והנשים ממדרגה הנמוכה עושות את מלאכתן בבית ובשדה יחדיו עם האנשים כנשי ארצות המערב, אינן מקפידין להתראות בפני אנשים, והן אינן מכסין את פניהן כאשר תעשינה נשי המחמדנים. כל השרות שבארצות המערב עושות משרתות נקבות בבית, עושים בסינים משרתים זכרים.

⁂

הסינים מבזבזים ממון רב לקנות ארון יפה בעד המת, ובן המכבד את אביו ואוהבו קונה בעדו בחייו ארון מהודר ונותן אותו לו במתנה, ויש שמשלמים בעד ארון עד סך 150 ליטרא שטערלינג (בערך 1500 רו"כ). האב ישמח מאד במתנת בנו זו, כאשר ישמח איש מארצות המערב המתעתד לצאת בדרך רחוקה ובנו יביא לו מתנה מרכבה נאה לנסוע בה. אם איש זקן הוא האב, ישים את הארון בביתו, ואם עוד לא בא בשנים, יציג את הארון למשמרת בהיכל הקרוב לביתו ויבקר את ההיכל לפעמים קרובות, וישיש על ארונו כאשר ישיש איש מארצות המערב לראות הבית החדש שבנה לו ושבקרוב הוא נכון להעתיק את דירתו לשם. יש מקומות רבים בסינים ששם

כמעט כל איש זקן שיש לו ארון מוכן בבית, מציע לו משכבו בכל לילה ולילה בארונו, הוא ממהר לקחת דירת ארעי בזה המקום שעוד מעט ותהיה לו שם דירת קבע. באלה המקומות מדקדקים להניח את הגוסס בארונו למען ימות שם. אמנם כבד לנו להבין את זה, ולפי מושגנו מקרבין בזה מיתת הגוסס, אבל רחוקים אנחנו מאד מרגשות האיש הסיני ואין אנו יכולין להבין את הלך רוחו, ובאמת מביט הסיני על העולם הזה רק כבעל דירת ארעי, כבעל פרוזדור לטרקלין, ואם הוא איננו כבד עון, ומה גם אם חי עלי אדמות חיי איש ישר, לא לבד שאיננו מפחד מיום המות ואיננו ירא מהחיים הנצחיים, כי אם עוד ישמח לבוא להעולם הבא ולהתאחד עוד הפעם עם אבותיו שכבר הלכו למנוחות. פה הננו רואים השתתפות והתאחדות של פילוסופיה סטאָיקי ואמונה ישנה שנשרשה בלבבם, אמונה בהשארת הנפש ובשכר ועונש, אבל אמונתם זו לא צותה אותם על מצות מעשיות, או להאמין בעיקרים שאין הדעת סובלת אותם, ולכן אם גם היה הסיני כל ימי חייו קונפוציאני אדוק שזה באמת אגנאסטיציזמוס, המסופקת בכל דבר של אמונה, איננו חושב כי חטא בזה וצפוי להיות נשפט ונענש אחרי מותו כי איננו מצוה להאמין, ואם קונפוציו למד כך, כל איש סיני בטוח הוא שמן השמים הסכימו על ידו.

☼

אין הסינים קוראים שם לילד בשמו של

אבותיו ואבות אבותיו אם גם אלה חיו הרבה דורות לפני זה.

כאשר יתודע הסיני לאיש זר לו בפעם הראשונה, מן הנימוס הוא לשאול אותו „כמה ימי שני חייך?" והנשאל משיב „ימי שני חיי מעטים ורעים רק (למשל) ארבעים שנה" והשואל אומר „למראית עין חשבתיך לבן חמשים שנה" כי לפי רבות השנים מרבים גם לחלוק כבוד להאיש.

מנהג הסינים לשלוח מתנות איש לרעהו לעתים שונות ולמקרים ידועים, והם שולחים מגדנות, פירות, טהעע וכדומה, גם כלי זכוכית וחתיכות של משי, והמקבל בורר לו ולוקח דבר אחד או שנים ומחזיר את השאר לשולחיו בתודה. יש כששולחין הסינים מתנות כאלו לבני ארצות המערב הדרים אתם, והמקבלים, מבלי דעת מנהג המדינה מקבלים כל המתנות כולן, כנהוג בארצות המערב, ויתראו לכן בעיני הסינים כחומדי ממון וכבני בלי תרבות.

אין הסיני תוקע את ידו ליד רעהו כשהוא דורש לשלומו, רק הוא חובק את ידיו שלו כנגד חזהו בריחוק שלש או ארבע אצבעות מגופו, ומעלה ומוריד אותם בניחותא שלש או ארבע פעמים, לאות דרישת שלום. הנשים כשדורשין לשלום מי שיהיה, לוקחות בידן הימנית את קצה אדרתן

המכסה את ידן השמאלית, ומגביהין ומורידין את ידן לאט לאט לאות ברכת שלום. כשאיש סיני נותן דבר מה לרבירו, מן הנימוס הוא להקריב את החפץ לחבירו כשהוא אוחזו בשתי ידיו, וגם על המקבל לקבל את החפץ בשתי ידיו, והנות אי המקבל את החפץ ביד אחת הוא מלבין את פני חבירו.

*

בימי הקיץ הולכים הסינים בגלוי ראש בביתם וגם ברחוב ורק בימות הגשמים משימים כובעים על ראשם. האיש שיש לו כובע של כבוד, כלומר כובע שעליו יש כפתור לאות כי הוא איש שעמד על המבחן וראוי למשרה בממשלה, עליו לשים את כובעו על ראשו כשהוא מקבל פני אורח הגון הבא לביתו, ואם יחדל לשים את הכובע על ראשו ומקבל את אורחו כשראשו מגולה, הוא מביש בזה את אורחו.

מלבושי האנשים והנשים דומים כמעט זה לזה, וההפרש העקרי בין איש לאשה הוא, שהאנשים מגלחים את שערות ראשם עד החצי מפאת פניהם; ושערותיהם מול ערפם הם מגדלים ועושים אותם צמות-קלועות והן תלויין ויורדות להם על גבם, והנשים עושות את שערות ראשן כאשר יעשון נשי המערב ורק בשנוים קטנים לפי הערך.

*

בכל ארץ סינים נתפשט המנהג שאנשים יקחו לביתם ילדים קטנים ויקראו עליהם שם

משפחתם ויאמנו אותם כבן או כבת (Adoption) ועפ"י החוק, אם זכר הוא אז הוא נחשב כבן ממש ויורש את אביו אומנהו, ואת בנותיו של האיש מעבירין מנחלתן ולא יקחו שום חלק בירושה יחדיו עם הבן הזה הזר להן, ואם נקבה היא, לא יוכל אביה אומנה לקחת אותה לו לאשה כשתגדל, כי היא נחשבת לו כבת, ורק אם אביה אומנה יתן אותה לאיש אחר במתנה או ימכרנה בעד כסף, ובתנאי ששם הפרטי ושם המשפחה של זה האיש לא יהיו דומים לשם הפרטי ולשם המשפחה שלו, אז יוכל אביה אומנה לקחת אותה לו לאשה, אחרי כי יצאה מרשותו והוסב לה שם אחר. אלה הילדים שנקרא עליהם שם אומניהם אסורים להתאבל אחרי אבותיהם יולדיהם או להקריב מנחה או להקטיר לנשמותיהם, עד שיקבלו רשיון מאבותיהם אומניהם.

❁

בפעם הראשונה כשמשימין על ראש הנער את כובעו, כובע של איש, מזכירין אותו לפני הטבלאות של האבות המתים ומעמידין אותו לפניהן ומודיעין לנשמות האבות שהילד הזה יתחשב מעתה לבן המשפחה, ומבקשים את האבות לתמכהו ולעזרהו שבל יצא להרבות רעה ושבל יבייש הילד הזה את כבודם.

❁

כשימות אחד מהמשפחה מודיעים את מיתתו להטבלאות בדברי מליצה של יגון ואבל, מבלי לבקש עזרה בעד נשמת המת ומבלי לבקש שהנשמות של האבות ישלחו תנחומין להאבלים.

יג.

אפיום. (OPIUM)

האפיום, זה הסם העשוי ממיץ שמוציאים מקליפתו של הפרג (poppy) בעודנו רך, הפיל רבים חללים בארץ הסינים זה כשלש מאות שנה, מאז שנתפשט שם ההרגל לעשן את הסם הזה, כי מטבעו של הסם הזה לשעבד לו את האיש המתרגל בו, ואם רק פעמים אחדות יעשן האדם ממנו אז לא יוכל להשתחרר עוד מתאותו זו והוא מוכרח לשוב לכסלו לעתים מיועדות לפי הרגלו. המעשנים את האפיום דומים בזה לאלה השכורים השותים לשכרה לעתים קבועות ואין יכולים לכבוש את תאותם ולחיות בלעדי האלקאהאל, ומתים אחרי איזה זמן, אחרי שרוח השגעון יעבור עליהם ויבעתם ויציג לפניהם מראות איומות. רעה עוד פעולת האפיום על האדם מפעולת האלקאהאל בזה כי אותו לא יוכל כח האדם להכיל זמן רב, והוא ישחית את גוף המעשן ביותר מהירות מהאלקאהאל. כשיתחיל האיש להתרגל בעישון הסם הזה תערב לו תאותו זאת, כי כמעט אך יתחיל לעשן ותבא מנוחה בנפשו ועד מהרה יפטר מכל טרדות ודאגות כי עוזבות אותו ויתחיל לחלום בהקיץ עד שתרדמה עזה נופלת עליו, ואז בחלומו יעברו לפניו דמיונות רבים חליפות מלאי תאוה והמדה. אך אחרית

המעשן נכרתה, כחותיו הולכים ורפים וכלים וגם כשהוא ער הוא נים ולא נים תיר ולא תיר, ועם חולשת גופו יחלש גם רוחו ובזמן קצר ולא יצלח האיש הזה לא למלאכה ולא לדבר רוחני. הוא איננו מוצא עוד נחת במעשיו וכל מחשבותיו והגיונותיו רק להיות שונה באולתו ולעשן את הסם, וכה יורדים כל המעשנים ממדרגה למדרגה עד שהם מתרוששים ויורדים עד לדיוטא התחתונה, ורבים מהם מאבדים עצמם לדעת כי יקוצו בחיים שאין חפץ בהם.

הערביים הביאו את האפיום לסינים במאת השלש עשרה לספה"נ ואז השתמשו בו רק לרפואה כמו בארצות המערב, אך בתחילת המאה השבע עשרה לספה"נ התחילו האנשים לעשן את הסם הזה, ועד מהרה נראתה הפעולה המזקת של אותו הסם, וכבר בשנת 1729 יצאה פקודת הממשלה לענוש קשה את המעשנים, ולבלי לתת להביא את הסם הזה מחוץ לארץ. בימים ההם היו הפורטו־גלים לבדם מביאים את האפיום לסינים מחבל גאא שבהודו, ובשנת 1773 התחילו גם האנגלים להביא אפיום לסינים, והאנגלים שהם בעלי כשרון במסחר ראו כי יש שבר רב וטוב בסחורה הזאת וכי רבים קופצים על האפיום וחריפא זבינא, הרבו להביא את הסם ויהי למסחר גדול בארץ ומני אז פשה הנגע. בשנת 1781 נתנה ממשלת אנגליה הרשאה מיוחדת למסחר האפיום לבעלי „החברה למסחר בהודו המזרחית" והחברה הזאת הוסיפה

לשלוח אפיום לכל נמל ונמל שבסינים, וילך המסחר הלוך וגדול ותאסוף החברה הון רב במרכולתה, והרעל הזה נתפשט בסינים ויהיה לקללה ולאסון להעם.

פה עלי להעיר, שהחכם והפילוסוף המפורסם דזאהן סטוארט מילל במחברתו „על החופש" (On liberty) כותב „בזה שממשלת סינים חפצה לאסור להביא ולמכור את האפיום בארצה, היא נכנסת לתוך גבול החופש והחרות של הקונים ואין לה הצדקה לזה". החכם הזה לא לבד שהוא סותר מיד את דברי עצמו להלן בזו המחברת שאומר „שהצדקה לכל ממשלה לאסור הכנת ומכירת סמים הנעשים או נקנים רק לתכלית ידועה כרעל". והלא כל עיקר כונת ותכלית הבאת האפיום לסינים הוא רק שהאנשים יעשנו אותו ויהפך בקרבם לרעל? וא"כ הרשות להממשלה לחוק חוקים של איסור נגד זה, הננו רואים עוד מדבריו אלה עד כמה היה שכלו של זה החכם הגדול עבד נאמן לרצונו, כי הוא, (מילל), היה אחד מהעומדים בראש הנהגת אותה החברה שלה היה המסחר באפיום מוצא לכסף רב, והשכר הרב והעצום שמצאה החברה במסחר הזה עורה את עיניו להטות משפט וצדק, ולבלי לשום לב לזה שהוא מסייע ידי עוברי עבירה, כי יסמכו עליו אלה אשר רק אחרי בצעם לבם הולך ומביאים רעל ומות לעם כלו אך ורק למלאות אוצרותיהם כסף.

בשנת 1776 יצא החוק שאפיום יתחשב

בסינים לסחורה אסורה מכל וכל, אך בכ"ז לא חדלו הסוחרים האנגלים מלהביא את הסם בחשאי. משנת 1839 עד 1860 השתדלה ממשלת סינים לשרש ולעקר את המסחר הזה אך כל השתדלותה היתה ללא הועיל, כי ממשלת אנגליה סככה ברוב גבורתה על הסוחרים וקראה פעמים למלחמה על הסינים, וכאשר נצחו האנגלים בשנת 1858, היתה ממשלת סינים מוכרחת להתרצות לאנגליה ולהתיר להביא את הסם לארצה, ואז נתפתח המסחר יותר ויותר ויהי לאלה ולקללה להעם כלו, כי גם הסינים בעצמם הוסיפו לטעת את הפרג בארצם ויכינו גם הם את האפיום, לבלתי לתת את כל הריוח להאנגלים הזרים. עפ"י החשבון הסטאטיס-טיקים עלתה ההוצאה בסינים על זה הסם המביא מחלה ומות להעם עד כדי חמשה ועשרים מיליון ליטרא שטערלינג לשנה.

בשנים האחרונות, אחרי שהתעודדו הסינים ויפתחו את עיניהם אשר היו סגורות זה זמן רב, ואחרי שראו כי היאפאנים העם הדל והקטן הזה היה לעם גדול, הבינו את הנזק הרב שעשה להם האפיום אשר אכל כח עמם הגופני והרוחני, ויצא החוק ביום 20 סעפטעמבר לשנת 1906 שבמשך זמן של עשר שנים יתמו מעשני האפיום, יחד עם מסחר האפיום מחוץ לארץ ונטיעת האפיום בתוך הארץ, ובכל שנה ושנה ילך המסחר של חוץ לארץ הלך ופוחת וכמו כן מתמעטת נטיעת האפיום בתוך הארץ, ועתה לא יכלה עוד אנגליה לקום

נגד החוק הזה לטובת סוחריה כי כבר נודעת בתבל השערוריה הרבה שנעשתה בסינים על ידי אותו המסחר. ותודה רבה להמסיתים (מיסיאנארע) בזה שקמו כולם כאיש אחד נגד המסחר באפיום, וירבו להוכיח את ממשלת אנגליה על שתתן את הסוחרים למוץ את לשד עם כלו בעד בצע כסף. בשנת 1907 סוגרו על מסגר בתי האפיום בשאנגהאי, וקאנטאָן ופוצו שהיו שם בתים לעשן אפיום, כבתי המרזח בארצות המערב, רבים מאד.

בשנת 1911 השתדלה ממשלת סינים להשיג הסכמת אנגליה לכלות את כל המסחר הזה מהודו ולאסור את הנטיעות בסינים במשך זמן של שלש שנים, כי ראתה ממשלת סינים שהצליחה לעקור את הנטיעות בארצה, ולכפות את המעשנים לעזוב את ההרגל הרע, בזמן יותר קצר מאשר קותה מראש. ואחרי שהוכיחה ממשלת סינים שכבר תמו 80 פרוצנט מן הנטיעות של אפיום בארצה, נתרצתה אנגליה לבקשת הסינים והסכימה להוסיף סעיף חדש בספר הברית שנכרתה בין שתי הממלכות הנזכרות. וביום 8 מאי 1911 נתחדשה הברית הנזכרת, היינו שבזמן עשר שנים משנת 1907 יתמו בעת ועונה אחת המסחר באפיום מהודו והנטיעים מסינים. ואם ימהרו את מעשיהם ויעבירו את הנטיעים מן הארץ בזמן יותר קצר, אז במדה שהסינים יבערו את הנטיעים, תחדל גם אנגליה לשלוח אפיום מהודו. ועתה אין ספק שבעוד שתי שנים, היינו בשנת 1913 יתמו החטאים והחוטאים של אפיום מן ארץ סינים.

יד.

מקור השם סינים, מספר יושבי הארץ ומסחרה.

בטרם אכלה את דברי ע"ד עם הסינים עלי להגיד דברים אחדים ע"ד שם ארצם, באשר כי השם „חינא" (China) שבו מכנים בני ארצות המערב את ארצם, איננו ידוע להעם הזה בלל, וכמו כן חפצי גם להעיר ע"ד מספר יושבי הארץ ההיא, ולתת השקפה קצרה על מצב מסחר הארץ ומסחרה עם ארצות המערב.

הסינים מכנים את ארצם „טשתג-קווא" (Tsung-Kwo) והוראת השם הזה „ארץ ממוצעת" או „ארץ אמצעית". אחדים מהסינים אומרים שהכונה בזה, שארץ סינים היא טבור הארץ, כי הארץ לדעתם מרובעת וארבעה ימים סובבים אותה מארבעת רוחותיה וארץ הסינים היא הנקודה האמצעית, ואחרים אומרים, שהכונה הוא שחוקי הארץ ממוצעים הם ומלמדים את האדם לילך בדרך הממוצע ולבלי לנטות לאחד הקצות לימין או לשמאל. הם מכנים את ארצם טיען-צאא (Tien-Chao) שהכונה „ממלכת השמים" וגם טיען-האא (Tien-hao) כלומר „העולם שתחת השמים" ומשמעו שהארץ הזאת היא האחת הראויה להקרא בשם „העולם" כמו שקראו הרומים את ממלכתם (Orbis) „העולם". את הקיסר מכנים הסינים „טיען-טשע" (Tien-tsze) והוראתו „בן השמים".

השם „חינא" (China) איננו ידוע להסינים והם שואלים מאין בא לנו השם הזה. קרובה ההשערה שבא לנו השם הזה מהמאלאיים שהם נתודעו לאנשי סינים במאה השלישית לספה"נ בעת ששרר שם בית מלכות צין־שי וקראו להעם כלו בשם הקיסר „עם־של־צין"—„הצינים", אח"כ כשנתודעו על ידם להערבים, קראו להם „סינים". המבטא הנכון יותר להערבים. הרוססים שנתודעו להסינים ע"י המונגולים קוראים את הארץ בשם „קיטאי" כפי שנקראה בימי מלכות קובלאי-קהאן וכפי שקוראים לה המונגולים עד היום הזה. אנשי פרס נתודעו להסינים ע"י מסחרם במשי וקוראים לכן את הארץ ההיא בשם „סערעס" (שיראי) שהכונה משי, כלומר הארץ שמשם יבא המשי.

ואעיר דרך אגב שחוקרי השפות מסופקים אם בהשם „משי" הנמצא רק ביחזקאל (ט"ז) יש להבין זה המין שאנחנו קוראים „משי" (Silk, Seide), כי כבד להאמין שבימי יחזקאל ידעו את המין הזה בבבל או בהודו. והנה אין שום ספק שבירושלים לא ידעו את זה המין, כי לו ידעוהו אז בטח היו היונים והרומים מביאים אותו משם לארצותיהם ג"כ, ואנחנו יודעים שהמין שאנו קוראים „משי" בא לרומי בימי אויגוסטוס קרוב לחורבן הבית שני, דרך ארץ יון, וליון הביאוהו צבאות אלכסנדר בשובם ממלחמותיהם בהודו. הסופר הראשון בארצות המערב שהזכיר את תולעת המשי היה אריסטו בספרו (Histor. anim. V 19)-;

ואם אמנם שמזה שהשם „משי" לא נזכר בשום נביא לפני יחזקאל נוכל לשער שבימי יחזקאל נודע להם איזה מין חדש וקראו לו בשם „משי", אבל א"כ תמוה הדבר מדוע לא נזכר זה המין אחרי יחזקאל? ומדוע לא נזכר במגילת אסתר, האפשר הדבר שגם הפרסים לא ידעו אותו? או האם נאמר שכונו לזה המין בהמלה „סחרת" (אסתר א' ו') כי בלשון פרסי קוראים למשי „סערעס", ועלינו לדעת את המינים הנקובים שם בפסוק „על רצפת בהט ושש ודר וסחרת" שהם כלם מרבדים ממטיה שהיו מונחים כ ר צ פ ה כדרך שהפרסים עושים?

קרובה בעיני ההשערה שיחזקאל לא כיון בהשם „משי" לאיזו סחורה ידועה כ"א לסחורה לעגענדארית, כאשר בטח גם בזכרו יחדיו עם „משי" את „תחש" כיון רק לאיזה מין חיה או בהמה לעגענדארית שלא ידעו אז ממנה, כי לא מצינו בנביאים האחרים לא „משי" ולא „תחש" רק זאת הפעם ביחזקאל. וראיה להשערתי זו שבקאפיטעל כ"ז כשהנביא מתנבא על צר, הוא הולך וחושב כל מיני סחורות שרכלת העמים זאת הביאה מכל קצוי ארץ ואיים רחוקים ושם לא נזכרו לא „משי" ולא „תחש".

את מספר הנפש של עם הסינים אין אנו יודעים בדיוק, כי הסינים אינם נוהגים לפקוד לפרקים ידועים את מספר אוכלוסיהם. סופרי

ארצות המערב מדברים תמיד ממספר של ארבע מאות מיליון בני סינים, אבל לדעתי אין המספר הזה מתאים עם האמת, והשערתי היא שמספרם עולה לכהפ"ח לחמש מאות מיליון נפש, והנני תומך את השערתי על המספרים האלה: בשנת 1812 נפקדו בני הסינים במצות הקיסר קוא־קינג ונמצאו 362,447,183, (בשנת 1842 חושב התיר זאכאראף את מספרם 413,686,694, ובשנת 1868 חושב התיר וואסילעוויץ מספרם 404,946,514), ועתה נצא ונחשוב למצא את מספרם, הנה נקח לנו את ארץ אשכנז לדוגמא ולאמת המדה להעריך על פיהם את מספר נפשות הסינים: בשנת 1871 היה מספר האשכנזים 40 מיליון נפש, ובשנת 1910 מספרם 65 מיליון, אם כן נוספו עליהם בארבעים שנה ששים ושנים אחוזים למאה וא"כ לא נשגה אם נאמר שבמאה שנים נוספו על הסינים ארבעים אחוזים למאה.

הסטאטיסטיקים אומרים שברוסיה מתרבים האנשים עד שיוכפל מספרם במשך 45 שנים, בגרמניה 65, באוסטריה 70, באנגליה 80, באיטליה 110.

ועלינו לשום לב ולזכור כי לא כבני ארצות המערב בני הסינים הם, ובעוד שאיש מערבי נושא לו אשה בהיותו כבן כ"ה ובתולה נשאת כבת כ', הסינים נושאים להם נשים בהיותם בני י"ז והבתולות נשאות בהיותן ט"ו שנה, ובעוד שבארצות המערב יש שאיש ישאר רוק כל ימיו ובתולות יושבות בלא

איש כל ימי חייהן, בארץ סינים כל איש נושא לו אשה וכל בתולה נשאת לאיש, ואם האשה איננה בת בנים האיש נושא פלגש כי מצות פריה ורביה הוא דבר גדול ומאד נכבד בסינים. ועכשיו אם נצרף את כל זה, אחת לאחת, נוכל להחליט ולאמר כמעט בודאות גמורה כי מספר עם הסינים הוא לכהפ"ח חמש מאות מיליון נפש. התיר פ. אייזען־זימאן שהיה בסינים בשנת 1880 משער שמספר בני הסינים היה אז 570 מיליון נפש.

המסחר בין ארץ סינים וארצות המערב.

בעולם המסחר נודעים הסינים לאנשים סוחרים בטבעם ולכן יתמהו רבים מדוע מתנהגת התפתחות המסחר בין ארץ סינים המרובה באוכלוסין ובין ארצות המערב כה בעצלתים. אבל אם יפלא זה בעיני אנשים אשר לא ידעו את עם הסינים, וימודו אותו ואת תכונתו באמת המדה אשר ימודו בה את בני ארצות המערב, לא יפלא הדבר בעיני הסוחר אשר ראה את העם הזה בארצו, וילמד להבין את תכונתם של בני הכרכים ושל בני הכפרים. ולמען להבין את ההפרש שבין עם סינים ובין עמים אחרים, עלינו להתבונן אל התנאים הראשונים שעל ידם נולד המסחר בכלל בימים הקדמונים, ואשר היו במשך הזמן גם האמצעים להתפתחותו הגדולה של המסחר כהיום הזה. — כלל גדול הוא במסחר שלפי גודל דרישת הקונים תגדל גם הצעת המוכרים, ובכל מקום שאיזה מין

סחורה נדרשת שמה היא מובאת ע"י המוכרים.

בימים הקדמונים, עת עוד היו האנשים עובדי אדמה או רועי מקנה, אם ע"י איזה סבה לא נמצא לאיש לחם די כלכלת נפשו ונפש משפחתו, אם לא היה בידו איזה דבר הנחוץ לו, מבלתי יכולת להכינו בעצמו או לאיזו סבה אחרת, היה האיש הזה פונה אל אחד משכניו והחליף עמו את הדבר הנדרש לו בדבר אחר הדרוש לשכנו אשר בידו, אך באשר ע"י חליפין לבד אי אפשר היה שכל איש ואיש ימצא את אשר הוא מבקש, כי לא תמיד יקרה שיהיה נדרש לשכנו זה האחד אותו הדבר והכלי המיותר לו, לכן באו החכמים ותקנו מטבעות, דבר שיהיה המתוך בין המחליפים. בעת ההיא היה דרכו של הקונה, כלומר זה האיש אשר חסר לו איזה דבר, לחזור לבקש אחרי המוכר אשר ימציא לו את הדבר אשר הוא מבקש. הדרישה היתה העיקר ולפיה היתה ההצעה של מכירה.

התנאים אשר הולידו את החליפין שהתפתחה לאופן מסחר בין אנשים שכנים, הם הולידו גם את המסחר בין עיר לעיר ובין מדינה למדינה עד קצוי ארץ ואיים רחוקים. הדרישה אחרי סחורה הנחוצה ולפיה ההצעה להחליף או למכור היתה הצעדים הראשונים של המסחר. אולם ברבות הימים נתגדל המסחר והתפתח, והסוחרים הרבו להביא לשוק לבד הסחורות הנדרשות מהקונים והנחוצות להם, עוד סחורות אחרות בלתי ידועות

מלפנים להקונים להציען לפניהם ולעורר את תאותם אליהם, ואם לא דרוש מין סחורה זה לאותו האיש שהמחליף המוכר מציע לו הלא אפשר שדרוש הוא להמחליף הקונה בעד שכנו, שלו דרוש אותו מין סחורה, ויקנה את הדבר על מנת למכרו לשכנו, ובדרך הזה נתפתח המסחר על ידי הדרישה שבאה על ידי הצעת המוכרים, וזו היא המדרגה השניה בהתפתחות המסחר.

אחרי ההקדמה הזאת עלי להגיד רק שארץ סינים איננה דורשת מאומה משארי ארצות, כי היא משתרעת על פני שטח גדול של אקלימים שונים המכשירים את הארץ להיות פוריה עד שלא תחסר כל בה. יש להסינים די והותר פרי האדמה ופרי העץ, יותר משנדרש להם, יש להם משי, צמר כבשים וצמר גפן, והרבה יותר מהנחוץ להם לעצמם יש להם עורות של בהמות וחיות למנעלים ולבגדים, וכן כל דבר ודבר הנחוץ להאדם הננו מוצאים בארץ סינים די והותר על הנדרש להם. הם אין צריכים לחזור אחרי מוכרים שימציאו להם את אשר חסר בארצם, ובמותרות של לוקסוס מארצות אחרות לא יחפצו, כי האנשים הם עובדי אדמה ומחונכים על יסוד הלמוד הסטאיקי והם מסתפקים במועט, וא"כ חסרות בסינים שתי הסבות אשר עזרו להתפתחות המסחר במדרגה הראשונה ובמדרגה השניה יחדיו.

אלו היתה ארץ סינים מוקפת חומה מכל עבריה ואנשים מן החוץ לא היו באים לשם עם

מרכולתם, לא היו הסינים מוכרחים לחזור על מוכרים לבקש את סחורותיהם, כי להסינים לא יחסר שום דבר הגדל בארצות אחרות, ומסחרם היה הולך ומתפתח בארצם בין עיר לעיר ובין פלך לפלך, כי הארץ גדולה היא ורחבת ידים ומרובה באוכלסין, ואת הסחורות החסרות בפלך אחד היו ממציאים בני הפלך האחר. אך כאשר התחילו לבוא לסינים בני ארצות אחרות למען לקנות שם את יבול הארץ, והסוחרים הזרים הביאו אתם גם תוצאות ארצותם, אז התחיל המסחר עם ארצות אחרות להתפתח, ואם גם היתה ההתפתחות רק במדה קטנה ולאט לאט, בכ"ז הולך המסחר וגדול מדי שנה בשנה.

והנני נותן בזה רשימה מהסחורות שהובאו לסינים ומאלו שהוצאו מסינים לארצות אחרות (בשנת 1908) וסכומי הכסף שהם עולים:

הובאו לסינים מארצות אחרות.

מטוה מצמר גפן	בסך	15	מיליון	לי"ש (£)
צמר גפן לא מעובד	"	$\frac{1}{4}$	"	"
מטוה מצמר של כבשים		$\frac{3}{4}$	"	"
אפיום	"	$4\frac{1}{2}$	"	"
מתכות	"	3	"	"
פחמים	"	1	"	"
נפט	"	$2\frac{1}{2}$	"	"
אורז	"	$3\frac{1}{2}$	"	"
סוכר	"	$3\frac{1}{2}$	"	"
דגים ושאר דברים	"	1	"	"
סך הכל		35	מיליון	לי"ש.

יצאו מסינים לארצות אחרות

טהעע	בסך	4½	מילליון	לי"ש
משי	"	11	"	"
מקלעות של תבן לכובעים	"	1	"	"
עורות של בהמות	"	1	"	"
ניר	"	½	"	"
עורות של חיות לבגדים ובגדים מעורות של חיות	"	1	"	"
צמר גפן	"	1½	"	"
פולין לעשות מהם שמן	"	3½	"	"
	ס"ה	24	מילליון	לי"ש.

את הסך 11 מילליון ליטראות שטערלינג, עודף מקחי הסחורות המובאות על מקחי הסחורות המוצאות, על הסינים לשלם בכסף.

בסינים הכסף קונה את הסחורה, כלומר כל המסחר נעשה בחשבון של כסף, לא של זהב (Silver Standard) והמטבע היא „טאעל" (Tael) משקל של כסף (ערך 1¹/3 אונץ).

טהעע נשלח מסינים לארצות אחרות:

129	מילליון	ליטרות (אנגליות)	לארץ רוסיה	
28	"	"	"	לארצות הברית הצפונית באמיריקא
12	"	"	"	להאנג־קאנג
152	"	"	"	לבריטניה
3	"	"	"	לקאנאדא
1	"	"	"	ליאפאן וקארעא
325	מילליון ליטרות אנגליות.			

היהודים בסינים.

היהודים בסינים.

בהקדמה הקצרה אשר בראש הספר אמרתי שבראש העמים העתיקים שיד הזמן לא עשתה בהם כלה עומדים עם ישראל ועם הסינים. ואם אמנם אמתים הדברים האלה בנוגע להיהודים המפוזרים ומפורדים בין עמים אחרים, אבל לא בנוגע לאחינו שהתישבו בארץ סינים. אחינו אלה אשר באו לארץ סינים בתקופות שונות, אלה מפליטי גלות עשרת השבטים, ואלה מהגולים בימי שני החורבנות, הלכו לדאבון לבנו ונתערבו בין הסינים ויתבוללו בשכניהם וישכחו את עמם ואת צור מחצבתם. ובעברי עתה על קורות היהודים בסינים הנני עובר על בקעה מלאה עצמות יבשות מאד, אשר לא יחיו עוד אם גם יפחו בהם כל הרוחות שבעולם. אין עוד לאחינו אלה חלק ונחלה עם בית ישראל, הם כבר נהפכו לסינים גמורים ושם וזכר ישראל נשכח מהם מכל וכל. ועבודתנו בקורות אחינו בסינים, הנה עבודה של חפוש שרידי קדמוניות, דומה למעשי החופרים והחוקרים המחטטים בערמות של ערים שמות ובגלים של ארמנות והיכלות נהרסים ונחרבים למען לגלות צפונות וזכרונות מימי קדם; אלא שחוקרי קדמוניות המחפשים אחרי שרידי עמים שכבר ספו ותמו מן

הארץ, שמחים על כל שריד ושריד אשר יצליחו להוציא מאפלה לאורה, כמוצאי שלל רב, ואנחנו, כל מה שנוסיף למצוא בסינים זכרונות מאחינו מימי קדם, זכרונות מן העת ההיא שאחינו בסינים היו עוד חלק מעמנו, והיו עוד איברים חיים בגוף עם ישראל, יגדל בקרבנו הכאב וירב היגון בראותנו כי עצם מעצמנו ובשר מבשרנו נרקב ונאבד מן הקהל.

סופרים רבים אשר לא מבני ישראל כבר קדמו לכתוב ע"ד היהודים בסינים, אך הם דומים למחטטים בקברות אנשים שזרים להם, אבל אנחנו, הנה הקברים שלנו, של קרובינו הם; להם הדבר הזה מלאכה, עבודה של מלומדים, רושמים וכותבים בספר בשויון נפש כי אין הדבר נוגע לעצמם ולבשרם, לא כן אנחנו, לנו נוקבת החקירה והדרישה הזאת עד לעמקי הנפש, ואנחנו כותבים בדמע מחמת כאב, ואמנם גדול הוא הכאב מאד מאד.

דבר ידוע הוא כי עוד בימים העתיקים היו יושבים יהודים רבים בארץ הסינים, אך אין אחד מסופרי דברי הימים שנוכל לסמוך על דבריו אשר יגיד לנו מתי התישבו שם, ואיזה מקרה היה הסבה לטלטלם מארצם לארץ רחוקה כזאת ואיזה דרך הלכו עד בואם לשם, אם באו ישר מארצם או לאט לאט מאיזה ממלכה אחרת ובעתים שונות; כל הידיעות שנתאספו ושנודעו לנו עד עתה כולם בנוים רק על השערות בעלמא.

שני תרים מושלמנים ממאה התשיעית לספה"נ היו הראשונים שהזכירו דרך אגב את היהודים בסינים, ואומרים שמושבות בני ישראל הן עתיקות יומין ואין זכרון עוד להימים שבהם נתיסדו ראשונה, *) ואבן-בתותא התייר הגדול ממאה הארבע עשרה לספה"נ, מספר שיהודים רבים הומתו בעת מהומה והרג רב בעיר קאנ-פו (שם העיר עתה קאן-פין). **) השלוחים מאנטא-קארדינא ומארגינאללי מזכירים בספריהם את היהודים החיים בעיר קאמבולאק (היא עיר הבירה פעקינג). התייר המפורסם מארקא-פאלא שהיה בסינים במאה

*) Vide Renaudots Translation London 1753.

**) The Travels of Ibn-Batuta by Rev. Dr. Lee London 1829.

השלש עשרה לספה"נ מזכיר את היהודים בדברו ע"ד המלחמה בין קובלאי־קאהן נגד קרובו גיאן. הכהן הרוסי אלעקסיי ווינאגראדאוו בספרו *) „היסטוריה של כתבי הקדש בארצות המזרח" אומר: לפי הנראה כבר היו שיירות של יהודים כתיירים וסוחרים מצויות בסינים עוד בימי מלכות ישראל"; ומביא ראיה לדבריו שאחד משירי העם של היהודים בסינים מגיד שמלך הסינים שלח מתנות לדוד מלך ישראל, וכנראה מסורת היתה בידם שהמתנות ששלח המלך חירום לדוד (שמואל ב', ה' י"א) לא ממלך צר באו כי אם מאחד ממלכי סינים.

אבל אך למותר לנו לתור ולחפש אחרי עדים מסופרים הנכרים לנו בעוד שיש אתנו עד נאמן בספרי קדשנו, העד הזה הוא ישעיהו הנביא **) אשר התנבא מפורש „הנה אלה מרחוק יבאו והנה אלה מצפון ומים ואלה מארץ סינים" (ישעיה מ"ט י"ב) וזו עדות נאמנה כי ישבו יהודים בארץ סינים לפני הבית השני.

לדעתי אין ספק שהנביא כיון לארץ הסינים (Sina או China) כפי דעת ר' מנשה בן ישראל בספרו מקוה ישראל פרק ו' אות כ"ד, וזה לשונו

---

*) Istoria Biblii na Wostoke, St. Petersburg 1891.

**) מניח אני את המחלוקת בין המבקרים אם קמו לנו שני נביאים בשם ישעיה, כי הבקרת הזאת איננה נוגעת לענינו שאנו עסוקים בו עתה, כי הנביא השני בשם הזה חי טרם נבנה הבית השני כנראת מנבואתו על כורש. (ישעיה מ"ח).

„ולפי דעתי דבר הנביא ישעיה מזה (מ״ט י״ב) הנה אלה מרחוק יבאו ואלה מצפון ומים ואלה מארץ סינים, וגם בטולמיוס בס׳ ז׳ פ״ג קורא מדינת כינא „רעגיום סינארום" וזהו האמת ולא כמו שפירש ראב״ע סינים לשון סנה והוא מארץ מצרים כי הוא טעות גמור" ואני אוסיף שגם תרגום יונתן רש״י ורד״ק טעו בזה שתרגמו „ואילן מארעא דרומא" בהסמכם על ההעתקה הרומית (Vulgata), וגם העתקת השבעים שכונת הנביא היתה למדינת „פרס" איננה נכונה. ולכן החליטו עתה כמעט כל המבארים והמפרשים כמו פירסט, היטציג ועוד, כי הנביא נבא על ארץ סינים הידועה לנו בשם „חינא".

לפי הידיעות הראשונות שהגיעו לנו, היה אז מספר היהודים בסינים בערך כשתים או שלשת אלפים נפש. והחכם דז. פין בספרו ע״ד היהודים בסינים אומר שדעתו נוטה שהם באו מבבל, ומביא ראיה מזה שנמצא בידם שרידי פרקים מספרי הנביאים זכריה ומלאכי, ועוד מזה שהם יודעים מנהגים ודינים אחדים שיסודתם בתלמוד. היהודים בעצמם אומרים כי מסורת בידם שאבותיהם באו לגור בסינים בהשנים האחרונות לממלכת הקיסר מינג־טי לבית האן, וזה היה בערך בשנת 70 לספה״נ (הוא הקיסר ששלח שלוחים להודו להביא את אמונת בודדהא לסינים). בספר הזכרונות לבית מלכות המונגולים משנת 1329 ומשנת 1354 לספה״נ, אז בעת שההצלחה התחילה לפנות עורף

להמלכים ההם וכחם היה הלוך ודל, הננו מוצאים שהממשלה פנתה בבקשה להמושלמנים ולהיהודים לבוא לפעקינג לעזרת חיל הממשלה, ובהמכתבים הרשמים לשתי השנים הנזכרות היהודים מכונים בשם „דזו-הודי" (יהודים). ומזה שהממשלה נשאה את עיניה אל היהודים לבקש עזרתם כאשר בקשה עזרת המושלמנים שמספרם רב בארץ, נוכל לשפוט שגם מתמיכת היהודים קותה הממשלה עזרה גדולה לקיומה. אמנם אין אנו יודעים מאומה באיזה פלך ובאיזו עיירות גרו אז, ורק זה הננו יודעים בטח שבכל שלש מאות השנים האחרונות היו יהודים בעיר קאי־פונג (Kai-fung) העיר הראשה לפלך הארנאן, ולפי הנראה כבר היו שם גם קודם לזה הזמן.

אז, בעת שהיו הערים של היהודים על מכונן והקהלות שלהם בתקפן ולא נטמעו עוד בין הגוים שכניהם, היו הם מכנים את עצמם „חברת מנקרי גיד הנשה" (עפ"י בראשית ל"ב, ל"ג). הסופר דע-גויגנעס כותב שהיו נקראים ג"כ „מושלמנים לובשי מצנפות של תכלת", מפני שבשעת התפלה היו נוהגים לכסות את ראשם במצנפות ממראה תכלת. אבל כפי הנראה היה השם הזה לא שם כללי לכל היהודים, ב"א כנוי פרטי שבו נקראו היהודים בפי הסינים רק באיזה מקום ידוע, וזה לדעתי במקום שהסינים לא יכלו להבין את ההבדל שבין היהודי להמושלמני, בראותם ששניהם מאמינים באלהי ישראל וספר התורה של היהודים קדוש

הוא גם להמושלמנים, בראותם כי שניהם, היהודים והמושלמנים, מלים את בניהם, שניהם אינם הולכים בגלוי ראש, ושוחטים את בהמתם ואינם אוכלים את בשר החזיר, מצאו הסינים ביניהם רק ההבדל האחד שהמושלמנים מכסים את ראשיהם בעת תפלתם במטפחות לבנות והיהודים במצנפות ממראה תכלת. וכאשר מספר המושלמנים בסינים רב יותר ממספר היהודים קראו גם את המעט בשם של הרוב ויהיו בעיניהם כולם למושלמנים. ויען שהשם הזה רק שם פרטי ומקומי, לכן אין זכר לו בספרי התירים האחרים, וגם היהודים אשר פגשתי אנכי בסינים ידעו רק את השם „חברת המנקרים את גיד הנשה" לבד ומעולם לא שמעו שם אחר. בשנת 1704 לספה"נ הרבה הישועי (Jesuit) גאזאני לכתוב ע"ד היהודים אשר בקאי־פונג ועל דרכי חייהם ומנהגיהם, וגם הוא מכנה אותם בשם „חברת המנקרים את גיד הנשה", ובתארו את בהכ"נ ותבנית בנינו הוא כותב „ההיכל האמת והטהור" (טזינג־צין־טצע) הנהו בן ארבע חצרות ובהן בתים אחדים שנועדו לתפלה למלאכה ולדירה. שטח המגרש הסובב את בהכ"נ ארכו ערך ארבע מאות רגל ורחבו ערך מאה וחמשים רגל והוא נחלק לארבע חצרות. באמצע החצר הראשונה עומד שער מפואר ועליו כתוב שהוא מוקדש להיוצר כל נוצר והמנהיג את התבל. בין החצר הראשונה והשניה מבדילים בתים שנבנו לדירות בעד שומרי ומשגיחי בהכ"נ. בהחצר

השלישית בנוי ג"כ שער מפואר ובו עומדות טבלאות שעליהן כתובים שמות המתנדבים לצרכי הבית. החצר הרביעית נחלקת לשתים ע"י שורה של אלונים, ובאמצע החצר עומד ספל של נחשת להקטיר קטרת.

בהכ"נ נקרא „לי־פאי־טצע" (כונתו בית מועד לשבוע)' ומהשם הזה הננו למדים שהעדה היתה נקהלת להתפלל שם פעם אחת לשבוע, וקרוב לודאי שזה היה ביום השבת. ארכו של בהכ"נ היה ששים רגל ורחבו ארבעים רגל, ושער מפואר היה לפני פתח בהכ"נ והשער נתמך על שני טורי עמודים, ארבעה עמודים הטור האחד. באמצע ההיכל ובמרכזו עמדה בימה גדולה בין עמודים עשויים ברוב פאר והדר, והבימה עשויה בתבנית כסא, והיא היתה מקושטת במחלצות ומעטפות של משי מרוקמות מעשה חושב ונקראת „כסא של משה", ועליה היו מניחים את ספר התורה לקרוא בו לפני העדה.

ממעל לכסא של משה חופת כבוד וסמוך לה הטבלא שעליה כתוב שם הקיסר באותיות מוזהבות, וממעל להטבלא הזאת כתובים עברית:

שמע ישראל יהוה אלהינו יהוה אחד.
ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

יש שם גם שער משולש ועליו כתובים עברית:

ב"ב"י"כ יהוה אלהי האלהים ואדוני
האל הגדול הגבור והנורא.

המפרשים נלאו לפרש את הר"ת ב"כ"י"כ, סיבוען משער שהכונה:

„ברוך ה' כל יום בי".

אך אין להמלים האלה שום מובן פה. בראטיער אומר שהאותיות מטושטשות מעט ורוצה לגרוס תחתיו „בין ב"ה" וגם זה לא נראה לי, ילדעתי רק טעות קטנה נפלה פה וצריך לגרוס „בכי"מ" שהם ר"ת מן „ברוך כבוד ה' ממקומו" יבפח נטשטשה מלה אחת גם אחרי „ואדוני" וצ"ל „ואדוני האדונים" (ראה קענלערס בעשרייבונג, הוצאת מורר, האללע 1806).

היהודים הראו לגאזאני את ספרי התורה שלהם והובילוהו לא לבד אל תוך בהכ"נ, כ"א גם אל החדר במערב ההיכל בצד נגד ירושלים הנקרא „בית השמים" (טיען־טאנג), החדר שהיה מיוחד לרב העדה לבד ולאיש אחר מהעדה לא היתה רשות לכנס. גאזאני מספר שהיהודים חיו בשלום ובשלוה, ומכל אשר ראה ואשר שמע הוציא משפט, כי בני הקהלות היו כולם בעלי צדקה וגומלי חסד. בחצר בהכ"נ ובצד צפון, היה מקום פנוי ומיועד לנקר שם את הגידין מהבהמות, וזה נעשה תחת השגחת איש בקי בניקור שהיה ממונה על זה מהעדה. גם את „אולם האבות" (טסע־טאנג) ראה גאזאני, ופעמים בשנה, בימי תקופת האביב ותקופת הסתו כבדו שם היהודים—בלמדם לעשות במעשי הסינים – את זכר נשמות האבות שבכתבי הקדש. שם היה מקום לטבלאות שעליהם כתובים

שמות הקדושים ושמות של אנשי חיל רבי־פעלים, אבל שום פסל או תמונה לא נמצא בהאולם. שם היו גם מחתיות להקטיר קטרת לכבוד אברהם יצחק יעקב ושנים עשר בניו, ולכבודם של משה יהושע ועזרא. ואם יפלא בעינינו איך הרשו להם היהודים לפטם קטרת ולהקטיר לנשמות המתים והן זה נגד רוח היהדות מכל וכל, עלינו להפוך בזכותם שמפני כבוד המלכות לקחו להם הרשות לנטות ממנהגי ישראל ולעשות כמתוקנין שבגוים, וידוע שאחד מהקיסרים לבית מלכות סינג (שמלכו בארץ מן 1368 עד 1644) הקריב לבהכ"נ מתנה את המחבות והוא בעצמו לימד אותם על כל מעשי הקטרת, על הפיטום ועל ההקטרה, והיהודים בהוכחם שאין שום חשד עבודת אלילים בזה ורק כבוד לנשמות המתים ששמותיהם קדוש לכל בני ישראל, נהגו כבוד במלכות ומלאו אחרי בקשת הקיסר, לכבד בשמו ובשמם את נשמות אבות היהודים, כי ידעו היהודים שאין בלבב הקיסר להעבירם מאמונתם.

היהודים בבואם אל תוך בהכ"נ — מוסיף גאזאני לספר · חולצים את נעליהם מעל רגליהם, והקורא בתורה לפני העדה משים על פניו צעיף דק ושקוף לחקות את משה ששם מסוה על פניו (שמות ל"ד ל"ג), אינם לובשים טלית בת ארבע כנפות רק משימים על ראשם מעטפה עבותה (טורבאן) ממראה תכלת, (כאשר ילבשו המושלמנים בבית תפלתם) ומעטפת משי אדומה משימים על

כתף הימין והיא יורדת על החזה מעבר מזה ועל הגב מעבר השני עד מתחת להזרוע השמאלית, ושם קושרים את שתי הקצוות יחדיו. לפי הנראה כונו באלו המעטפות של ראש לחקות את התכלת של הציצית ולכן בחרו בצבע תכלת ולא בצבע לבן כאשר יעשו המושלמנים. בתפלתם היו פונים את פניהם למערב, הצד נגד ירושלים. אמונתם היתה אחדות הבורא טהורה, והאמונה באחדות היתה להם לעיקר אחד ויחיד. גם הם היו נזהרים כהיהודים בארצות המערב לבלתי להגות את השם באותיותיו, ותחת לקרוא את השם בכתיבתו ביו"ד ה"א קראו גם הם באל"ף דל"ת. אמונתם באחדות טהורה לא הפריע אותם להאמין במלאכים ובשדין ורוחין, ויאמינו גם הם בשכר ועונש לעולם הבא, בגן־עדן לתת שכר טוב לצדיקים ובגיהנם להעניש שם את הרשעים. חשבון השנה היה זה של חשבון שארי היהודים, ובהרבה דברים נהגו במנהגי היהודים בארצות המערב.

שני סופרים סינים מזכירים דרך אגב היכלות שנבנו לשם אלהי השמים ע"י בני עם נכר שבאו לגור בארץ, ובטח שבינתם היתה להיהודים. הסורר סינג־טצע בספרו טיונג־קונג־קע (שנכתב בימי מלכות בית שהונג 420 עד 478 לספה"נ) מספר ע"ד הבית שבנו הנכרים בקאי-פונג להתפלל שם לאל שוכן שמים, והסופר ווייה־שוה מספר ע"ד היכל השמים של הגרים שנבנה בשנת 621 לספה"נ בעיר צאנג-יונג בפלך שען־סי. מלבד

אלה הסופרים הננו מוצאים בספרים רבים ידיעות מפוזרות ומקוטעות ע"ד היהודים, שמהם נוכל לשפוט שבמאה החמש עשרה לספה"נ היו קהלות רבות של יהודים על פני ארץ הסינים, וקהלות היו בהעירות נינג־פא, האנג־צו ובעיר הבירה פעקינג.

הכהן הישועי מאטטעא ריקקי, החכם הגדול בחכמת ההנדסה, איש אמונים שעל דבריו נוכל לסמוך, באשר מכל מעבדיו ומעלליו בסינים נראה ברור שהביט בעינים פקוחות על כל אשר ראה סביבו. הוא אם גם היה נוצרי נאמן באמונתו, בכל זה לא נטה אף צעד אחד מן האמת, ולא לבד שלא העלים עין מכל אשר מצא כי טוב הוא שם בסינים, כ"א גם לא הכחיד תחת לשונו להגיד את דעתו לשולחיו בדברים ברורים עד כי הנזירים הדאמיניקאנים, בני חשך וצלמות ובוערים מדעת הלשינו עליו כי עוד מעט וריקקי יעזוב את אמונתו האמתית, אמונת הנוצרים, ויפול ברשת טמן לו השטן וילכד בפח אמונת הבודדהים, וע"י המלשינות הזאת מהר האפיפיור לצות עליו לעזוב את הארץ הזאת, כי ירא פן תצמח מזה רעה לאמונה הנוצרית תחת הטובה אשר לה קותה נפשו. הכהן הזה בא לפעקינג במלאבות רומי בשנת 1581 לספה"נ וישב שם עד שנת 1610. (וימת בפעקינג בשנה ההיא בשנת החמשים ושמונה לימי חייו ונקבר שם בבה"ק להפארטו־גיזים אשר מחוץ לשער המערב, והקיסר וואן־לי

הציב לו על קברו למצבת זכרון טבלא של כבוד הנקראת „טבלא של מלך").

ריקקי הודיע להוואטיקאן ברומי כי עפ"י מקרה נודע לו כי יש קהלות של יהודים בסינים, הוא כותב: בתחלת המאה השבע עשרה בא לביתו בפעקינג איש אחד סיני והגיד לו כי שמועה שמע שבאו לפעקינג אנשים מארץ רחוקה העובדים את האלהים האחד והיחיד והם אינם מושלמנים, ולכן בא לראות אם אמת הדבר. ריקקי אומר, הכרת פני האיש ענתה בו כי איננו מגזע המונגולים ולכן לקחהו אל חדר בית תפלתו ושם כרע הכהן על ברכיו לפני שתי תמונות שהיו תלויות על הקיר, התמונה האחת של מרים ויש"ו ויוחנן המטביל והתמונה השנית של ארבעת השלוחים. בראות האורח את מעשי הכהן, כרע גם הוא על ברכיו לפני התמונות ואח"כ אמר להכהן, אנחנו בני ארץ סינים מכבדים ג"כ את נשמות אבותינו המתים והננו רואים כי גם אתם חולקים להם כבוד. את התמונה הראשונה הנני יודע, היא תמונת רבקה אמנו ושני בניה יעקב ועשו, אבל הגידה נא לי מדוע נרשמים על התמונה השניה רק ארבעה בנים של יעקב, והלא שנים עשר בנים היו לו?" והכהן ברר לו את תכן התמונות, כי האיש לא ידע ולא שמע מאומה מיש"ו ותלמידיו ואמונת הנוצרים. אח"כ ספר לו האורח כי שמו גאני ובא לפעקינג מקאי־פונג, עיר הראשה בפלך הא-נאן לעמוד על המבחן הדרוש לקבלת משרה

מהממשלה, והוסיף נאגי לספר ששתים עשרה משפחות של יהודים חיים בקאי־פונג ושיש להם בהכ"נ מפואר וספר תורה שנכתבה זה יותר מארבע מאות שנים, וכי מלבד הקהלה שבקאי־פונג עוד יושבים משפחות רבות בעיר האנג־טשו, העיר הראשה של הפלך צע־קיאנג ויש גם להעדה הזאת בהכ"נ, ושבכל ארץ סינים יושבים יהודים רבים. הכהן ריקקי הראה לנאגי את התנ"ך אבל הוא לא ידע לקרא בו וידע רק את האותיות לבד, ולא בוש להגיד כי על עזבו את שפת עבר בנתנו היתרון לשפת הסינים, הוכיח אותו הרב פעמים רבות. וישלח הכהן ריקקי לקאי־פונג לחקור אם אמת בפי נאגי ולמען לאסוף עוד ידיעות פרטיות, וימצא שכל הדברים היו כנים ואמתים.

וישלח ריקקי, ע"י איש סיני שהתנצר, מכתב אל הרב בקאי־פונג ויספר לו את פרשת אמונת הנוצרים, כי כבר בא המשיח לישראל והוא היה יש"ו הנוצרי, והרב השיב לו שמשגה הוא אתו ומשיח ישראל עוד לא בא ויבא רק אחרי עשרת אלפים שנה. והוסיף הרב במכתבו לאמר, אחרי ששמע מרוב חכמתו של הכותב הזה (ריקקי) הוא נכון למסור לו את משרתו בבהכ"נ, זו משרת הרבנות, בתנאי שריקקי יבא לדור אתם בקאי־פונג וגם לא יאכל בשר החזיר.

במשך השנים שחי עוד הכהן הזה בסינים באו אליו גם יהודים אחרים לבקרו, ויספרו לו שאמונתם הולכת ומתמוטטת כי אין להם מנהל

עוד מאז שמת רבם הזקן, כי בנו שהשאיר אחריו הרב הוא עול ימים ויודע רק מעט מזעיר את תורת היהודים. הם אמרו שאין להם דרך אחרת כ"א להתבולל עם הסינים או המושלמנים. הם אמרו שעזבו את מנהגי וחוקי אבותיהם באשר שוחטים מובהקים לא היו ביניהם ולחיות בלי בשר לא יוכלו מפחד פן ימותו ברעב. הם חדלו מלמול את בניהם משום שלעגו להם שכניהם הסינים ונשי היהודים גם הן ממאנות למול את בניהם מפני הצער והכאב. רע עליהם הדבר להתאחד עם הסינים העובדים לאלהים אחרים, ולהתאחד עם המושלמנים אינם רוצים אף שהם מלים את בניהם ג"כ, ולכן אחדים מהם אומרים להתאחד עם הנוצרים הבלתי מקפידים על שחיטה ומילה ובכ"ז אומרים שהם עובדים לאלהי ישראל.

מתשובתו של הרב לריקקי שברצונו למסור על ידו את משרת הרבנות בתנאי שיחדל מלאכול את בשר החזיר, ומדברי אלה היהודים שאמרו כי טוב להם להתאחד עם הנוצרים, הננו רואים שהיהודים חשבו את האמונה ביש"ו כמשיח היא אמונה טפלה שאין בה ממש אבל אין כדאי לשים לב לזה, ואם ריקקי יקבל על עצמו לבלתי לאכול בשר החזיר יוכל להיות גם רב לעדת ישראל אף שהוא מאמין כי יש"ו היה המשיח, האמונה הזאת לדעתם ענין פרטי לו לעצמו ואין זה נוגע להעדה.—

בשנת 1613 בקר הכהן אלעני את היהודים

בקאי־פונג, והוא בקש מהם להראות לו את ספרי התורה, כי הוא ידע את הלשון העברית אך היהודים מאנו למלא את בקשתו, הם הרשו לו לבוא לבהכ"נ אך את ספרי התורה לא הראו לו. הסופר סאמעדי כותב בספרו בשנת 1641 כי יהודים יושבים בארבע עירות בסינים והם מכובדים מאד בעיני שכניהם וחיים אתם באחוה.

מדי דברי ע"ד הכהן ריקקי ושנואי נפשו אשר ארבו לו תמיד, אלה כהני הדאמיניקאנים מורדי אור השואפים תמיד לדמי נפשות נקיים, נזכרתי מעשה שהיה, והקורא בטובו יסלח לי אם אפסיק מעט לדבר ע"ד היהודים למען לספר בגנותן של אלה בני שחת אשר שפכו כמים את דמי אחינו, למען ששמם יהיה לדראון עולם. בשנת 1700 עד 1703 לספה"נ פרצה מריבה בין חברת הישועים ובין חברת הדאמיניקאנים איך להעתיק להסינים את השם הנכתב ביו"ד ה"א, כי התחילו אז להעתיק להסינים את התנ"ך. הישועים, אשר כל ישעם וחפצם היה השלום, הסכימו לדעתו של הכהן ריקקי ואמרו שלא בחיל ולא בכח יעמיסו הרומים את אמונת הנוצרים על הסינים, כ"א ברוח, ובהשכל ודעת ורק לאט לאט, ולכן יעצם לשמוע לעצת קיסר הסינים ולחכמיו להעתיק בזה השם שהם רוצים, ובנגדם עמד מאיגראט ראש הדאמיניקאנים ויסת את האפיפיור (Clemens XI) לצוות להעתיק את השם כפי חפצו הוא, ולכוף את הישיעים לזו ההעתקה נגד דעת וחפץ הקיסר

וחכמיו, ויפרוץ ריב ומדון ביניהם ויבזו הדאמיני־קאנים את חכמי הסינים ואת הישועים. אז פנה הקיסר קאנג־היא שמלך אז בסינים, והוא היה מלך של חסד, אוהב את הבריות ואת השלום ואוהב גם את הישועים על רוב חכמתם בחכמת התכונה, בשאלה אל הישועים להגיד לו מדוע כה גדלה חמת וקנאת הדאמיניקאנים, ומדוע כל מאוים לחרחר ריב ומדון ולרדוף באף עד להשמיד את כל הממאן להאמין בכל אשר יאמינו הם, את כל המסרב לשמוע לכל אשר יצוו מבלי לחקור עם מי הצדקה, בעוד אשר הישועים שגם הם הלא נוצרים נאמנים הם, מונעים את המחלוקת כפי האפשר ונדרשים תמיד לשקול בפלס שכלם גם דברי מתנגדיהם טרם יחליטו דבר. ויענו הישועים להקיסר „שנאה ומשטמה היא ירושת עולם להדאמיניקאנים מאז נוסדה חברתם ע"י הכהן דאמיניק. תשוקתם לארוב לנפשות תמימים ולשפוך דמי נקיים נפלה להם בירושה מבני חברתם שהיו המיסדים, המנהלים, השופטים והשוטרים של האינקוויזיציה, עד שבעלי הלשון בדור ההוא דרשו את שמם „דאמיניקאנעם" לגנאי ואמרו, שכונת השם הוא: „דאמיני" (ברומית „האדון") „קאנעם" (ברומית „כלבים") כלומר „כלבי־דשמיא" „לוקקי דם אדם", ויצחק הקיסר ויאמר „כמה גדולים דברי חכמינו דהוי מדייקי בשמא" (כי הסינים דורשים את השם ואומרים, שמא גרים). וכיון שהגיע לידי לדבר ע"ד אלה

כלבי דשמיא, ילדי התפת, לא אמנע מלספר עוד מעשה אחת שקרה במדינת יאפאן. הסופר הילד-רעט בספרו ע"ד יאפאן כותב: „נזיר דאמיניקאני הוכיח את אנשי הולנדיה ויקללם קללות נמרצות על כי בנים כחשים הם, וברוב דבריו לא חדל הפתי הזה להגיד להם, שהאמונה היא מגן ומחסה לכל הבוטח בה, והמאמין גם בלכתו על פני המים לא יטבע, וזה להם האות כי הוא, החי באמונתו, ילך על פני גלי הים ולא ירד מצולה. ההולנדים צחקו על דבריו ויענו להכסיל הזה „לו כן יהיה כדבריך, תן לנו את המופת הזה וזה יהיה לנו לאות כי אנחנו החטאים ונשוב בתשובה שלמה לעבוד את אלהיך כפי אשר תורה לנו אתה ובני חברתך", ויאות להם האויל הנזיר הזה ויועיד את היום שבו יגדיל לעשות, להראות לכל העם כי צדיק כמהו גם אם יעבור במים הגלים לא ישטפוהו. וביום המיועד אחרי שהרבה הנזיר בצומות ובתפלות, בא אל חוף הים ואתו קהל גדול יאפאנים ואיי-ראפיים, בחפצם לראות בעיניהם את הנס הגדול הזה. ויוסיף הנזיר להרים את קולו עוד הפעם בתוכחה וקללה על הפושעים והחטאים בנפשותם, אשר לבבם השמן ועיניהם טחו מראות ולא יבטחו ביש"ו וכהניו ונזיריו, וירם הנזיר את הצלב אשר בידו למרום ויקפוץ לתוך הים. אך, הה! וגם הנחשול שבים נספח על הבנים אשר לא אמון בם ויעמוד עליו לבלוע אותו, ולולא מהרו הדיגים להוציא את הנזיר ואת הצלב מן המים, כי אז

ירדו שניהם במצולות כמו אבן, ותרב השמחה בין הישועים וההולנדים, והגזיר השוטה שב לביתו אבל וחפוי ראש.

ואשוב עתה לדבר ע"ד היהודים. כמאה וחמשים שנה אפסו הידיעות ע"ד היהודים עד שנת 1850 לספה"נ, שאז שלח (Smith) הבישוף שמיטה, משאנגהאי שני סינים נוצרים לקאי-פונג לחקור ע"ד מצב היהודים שם בעת ההיא, אך אלה הצירים מאי ידיעתם את השפה העברית למדו רק לרשום את תאר האותיות העבריות לבד, ועלה בידם רק להביא אתם משם איזו חתיכות נייר שעליהם היו כתובים איזה פרקים מתנ"ך בכתיבת יד ישן, זולת זה לא הצליחו מאומה, כי לא ידעו מה לחקור ומה לדרוש, מה עיקר ומה טפל, ותהי נסיעתם ללא תועלת.

מר מארקום אדלער במחברתו Chinese Jews אומר, שמהעתקות של ספרי תורה וספרי תפלות שהביאו השלוחים הנזכרים בנסיעתם השניה לקאי-פונג־פו יש להחליט, כי היהודים הסינים החזיקו בהחוקים והמשפטים עפ"י ביאור הרמב"ם כמו שנהגו גם יהודי תימן. ד"ר נייבויער מאוקספרד התעסק לפרש ולבאר דברי ספרי התפלות במאמרו בהרבעון Jewish Quarterly Review חלק שמיני, ומר אלחנן אדלער כתב הוספה לזה המאמר של נייבויער בשנת 1898 בהרבעון הנזכר חלק יו"ד.

מר מארקוס אדלער במחברתו הנזכרת ומר אלחנן אדלער במחברתו „גנזי פרס ומדי" מראים בהוכחות שכדאין לסמוך עליהן, שבשלש מאות שנים האחרונות באו להיהודים בסינים תורה וחוקים שיצאו מפרס, אמנם זה רק מראה לדעת שהיהודים בסינים עמדו בזמן הזה, תחת השפעת היהודים בפרס.

והנני מביע בזה תודה למר אלחנן אדלער שפתח לפני את בית עקד ספריו המהולל, לכל דבר הנוגע לעניני היהודים בסינים.

בשנת 1849 לספה"נ שטפו הנהרות סביב קאי־פונג ועברו על גדותיהן. ויהרסו הזרמים את בהכ"נ וגם מרבית בתי היהודים היו למפלת ויתרששו בני הקהלה מאד ולא יכלו עוד לחנך את בניהם כאשר הסכינו עד כה וישכחו את השפה העבריה מכל וכל, עד כי לא נשאר בעיר הזאת איש יודע אף לקרא בספר. אז מכרו יהודים רבים את בתיהם וילכו לגור באשר ימצאו להם מחיה בהפלכים הקרובים להם, וכה התחיל הקץ לקהלת ישראל שם. הנשארים עוד בעיר היו דלים ורשים וחיו חיי צער ודאגה, עד כי עבר עליהם עוד הפעם זעם שטף הנהרות בשנת 1860 לספה"נ, וקצף המרידה של טאי־פינג בשנת 1860 עד 1864. ואז נהרגו רבים ע"י הלוחמים וגם יתר הפליטה מרכושם היה לשלל להמורדים. אז מכרו מרביתם את חורבות בתיהם, וגם את שרידי בהכ"נ אשר עד כה היה להם עוד במרכז להקהלה מכרו,

ויעזבו את העיר ויתערבו גם אלה בין הגוים שכניהם וישכחו את צור מחצבתם. אך עוד גם אז נשארו בקאי־פונג משפחות אחדות מדלת העם ואלה הנשארים שמרו עוד אחדות ממצות התורה, הם מלו עוד את בניהם והיו מנקרים את גיד הנשה, חדלו מלאכול את בשר החזיר ולא התבוללו עוד בגוים בנשואי תערובות, גם התגאו עוד כי ממעי יהודה יצאו, ואם מבלי דעת קרא איש אותם בשם מושלמנים, באשר גם המושלמנים הגרים בהעיר הזאת אינם אוכלים את בשר החזיר ומלים את בניהם, היו היהודים מתנגדים לזה ואמרו כי הם מתפארים בשם ישראל הנקרא עליהם.

בשנת 1866 לספה"נ הלך הכהן מארטין ראש לבית מדרש טזונג אשר בפעקינג, לדרוש ולחקור בעצמו מה מצב היהודים בקאי־פונג בעת ההיא, והוא כותב בספרו (A Cycle of Cathay Chicago 1890) : מכל אשר שמעתי ואשר נודע לי נוכל לשפוט שלפני שנות מאות היו גרים בסינים הרבה משפחות של יהודים, ועוד עד היום הם זוכרים שבהכ"נ שהיה להם בנינג־פא, שהוא חרב עתה, נתן במתנה לבהכ"נ בהא־נאן שני ספרי תורה". בידי מארטין לא עלה לגלות שם מצפונות או דברים רבי הערך, הוא פגש שם ששה יהודים בני שבעת המשפחות החיים עוד שם (כפי שהוגד לו). מדברי מארטין אין לנו לשפוט מאומה, והוא בעצמו אשם בזה שהיהודים חשדו בו והעלימו

ממנו את האמת, כי כאשר הוא בעצמו מודה, שגה מאד בזה שהגיד להם כי הוא יודע היטיב את השפה העברית ויודע לקרא בכתבי הקדש ובקי בתורת ישראל, וכאשר היהודים הביאו לו את ספר התורה וראו כי הוא לו כספר החתום ולא יוכל לקרא בו, הכלימוהו וחדלו להאמין לכל דבריו וגם לא הוסיפו עוד לדבר אתו או לגלות לו את המעט אשר עודם יודעים במסורה מפי השמועה. נוסף על זה הננו שומעים מדבריו שהוא בהיותו „מסית נוצרי" (מיססיאנער), נסה לדבר אל היהודים להסיתם להמיר את אמונתם באמונה הנוצרית ולכן אין להתפלא שהתרחקו ממנו היהודים לגמרי ולא גילו לו אף מעט ממצבם, כי בכל מלוא רוחב ארץ הסינים שנאה גדולה וכבושה שוררת אל המסיתים הנוצרים. בכ"ז ראויים דברי מארטין להעתקה. הוא כותב ששני יהודים מן הששה, שראה שם היו לבושים במלבושי כבוד לאות כי עמדו על המבחן וראוים למשרה אצל הממשלה, כובעו של האחד היה מוכתר בכפתור של זהב ושל השני בכפתור של זכוכית מלוטש. אחד מהם היה בנו של הרב שמת זה שלשים שנה ואתו הוכל לקברות האיש האחרון בקאי־פונג שידע את השפה העברית. בידי היהודים שם נמצאו עוד ספרי תורות אחרים והם להם רק לזכרון, כי אין גם אחד בהם היודע לקרא בם. באשר צר להם כי כלה נכרתו מאחיהם שבמערב והם יראים כי עוד מעט ויתערבו בגוים וחדל זכר למו, אמרו היהודים

להעמיד אחד מספרי התורות ברשות הרבים, פן יעבור תיר יהודי ויראה את הספר ויעיר את לבות אחיהם שבמערב לחומלה עליהם, לשלוח להם אנשים חכמים ללמדם את השפה הקדושה ואת ספר התורה ולהחיות את העצמות היבשות האלה. מרטין מוסיף לספר, שאז כבר חדלו היהודים למול את בניהם ולא שמרו עוד מאומה מכל מצות התורה, ושפת עברית היתה זרה להם. הזכרון האחד שנשאר בקאי־פונג, הוא טבלא אחת שעליה כתובים באותיות של זהב „ישראל" שמלפנים היתה תלויה ממעל לפתח בהכ"נ. הטבלא הזאת נשמרת עתה בבית התפלה להמושלמנים, ולכן עד היום והרבה יהודים הולכים לבית תפלה זה לשפוך שיחם לפני אלהי ישראל, בנשאם עיניהם אל הטבלא הזאת. בשנת 1872 לספה"נ באו אחדים מיהודי קאי־פונג לפעקינג בתקוה כי ימצאו שם סעד, אך בראותם כי תקותם נשארה מעל ואיש לא בא להם לעזרה, שבו לביתם בפחי־נפש. מארטין מוסיף לכתוב שפגש את היהודים על המקום שעליו עמד לפנים בהכ"נ, ושם מצא אבן־מזכרת שעל צדה האחת חרותה השנה העולה בחשבון לשנת 1164 לספה"נ, ומעבר השני השנה העולה לשנת 1489 לספה"נ, לזכרון השנה שבה נבנה בהכ"נ והשנה שבה חזקו את בדקי הבית ושכללו את הבנין מחדש. מלבד המצבה הזאת יש עוד שתי מצבות, אחת משנת 1515 ואחת משנת 1663. ואלה הדברים החרותים על מצבות הזכרון:

המצבה משנת 1164.

„אבינו הראשון היה אדם, מיסד אמונתנו היה אברהם, אחריו בא משה איש הבינים ועל ידו נתנה לנו התורה הקדושה. בימי מלכות בית האן (הכונה פה על מלכי בית האן־המזרחיי שמלכו משנת 25 עד 221 לספה"נ) באה אמונתנו לארץ סינים, ובשנה השניה למלך היאס-משינג (1164 לספה"נ, לבית מלכות סונג הדרומי) נבנה בהכ"נ בקאי־פונג. אלה האנשים המאמינים באלילים ופסלים כי אלהים הם, רק לשוא יתפללו לדברים אין רוח בם כי שוא ושקר הם, לא כן אלה האנשים המכבדים את התורה הקדושה והדבקים בה וממלאים את פקודותיה, הם יודעים מאין בא כל דבר בתבל. התורה הקדושה והחכמה הנצחית עוזרות ותומכות זו את זו להראות ולהוכיח מאין ואיך נברא האדם. כל המאמינים באמונתנו משתוקקים לאמת ועושים חסד וצדקה ועונות וחטאים להם לזרא". Cf. Chinese Repository Vol. XX).

הכתבת משנת 1488.

מעבר השני למצבה הנזכרת, לזכרון משנת 1488 חרותים הדברים האלה: „אברהם חי בדור התשע עשרה אחרי אדם. האבות מסרו לבניהם אחריהם את החוק והמצוה לבלתי עשות פסל ותמונה ולבלתי לעבוד אותם, וכן גם לבלתי האמן בהבלי שוא ואמונות כוזבות. אברהם התבונן על סתרי הטבע, וחקירותיו העמוקות הביאוהו להכיר

את האלהים האחד והיחיד ולהאמין בו, ויהי הוא המיסד את אמונתנו אשר בה אנחנו מאמינים ומחזיקים עד היום הזה. זה היה בשנת מאה וארבעים ושש למלכות בית טצאו. אמונתנו נמסרה מאבות לבנים עד משה, אשר חי בשנת שש מאות ושלש עשרה למלכות בית טצאו *) ועליו נחה רוח חכמה ודעת. ארבעים יום היה משה בהר סיני, לחם לא אכל ומים לא שתה ויתהלך את האלהים. חמשים ושלש (?) פרשיות מהתורה נמסרו לו ראשונה וממנו נמסרו התורה והמסורה מדור לדור עד לעזרא, אשר גם הוא יתחשב לאחד מהאבות.

כל איש היוצא לפעלו ולעבודתו חובה עליו לשית את האלהים לנגד עיניו כל היום. הננו מתפללים שלש פעמים בכל יום, ערב ובוקר וצהרים.

בעת התפלה כופה המתפלל את ראשו ובדממה ולחש או בקול נמוך הוא מתפלל את תפלתו כשהוא מנענע מעט את גוו פנים ואחור, וכהתימו את תפלתו הוא צועד שלש פסיעות לאחור

*) המעתיקים טעו פה, כי אברהם ומשה לא חיו בימי בית מלכות טצאו, שמלך מן 1122 עד 255 לפני ספה"נ. בימי אברהם מלך בית מלכות היא שמלך מן 2205 עד 1760 לפני ספה"נ, ובימי משה מלך בית מלכות שאנג שמלך מן 1760 עד 1122 לפני ספה"נ. הכלל הוא שכל ההעתקות אינן כדאין לסמוך עליהן בלי פקפוק כי הסינולוגים העתיקו איש איש לפי השערתו והחשבונות אינן מסכימים עם השבון שנות בתי המלוכה של הסינים.

וחמש פסיעות אל מול פניו ומסב את פניו לצד שמאל ולצד ימין ומגביה עיניו למעלה ומשפילן למטה להראות בזה כי הוא מאמין כי כבוד האלהים מלא כל הארץ.

החוב על היהודי לכבד את אבותיו (המתים). פעמים בשנה, בימי האביב ובימי הסתו עליו להביא לאבותיו מנחה בקר וצאן ומתנובות הארץ.

ארבעה ימים בחודש מקודשים להטהר ולהתעוררות לצדקה וחסד. (איזה ימים ? לא נאמר). היום השביעי קודש הוא למנוחה, ואחריו מתחיל זמן חדש לעשות טוב וחסד. בהתקופה הרביעית של השנה*) ימנע היהודי א"ע מכל תענוג שבעה ימים, ויום אחד מקודש לצום לתפלה ולתשובה.

אמונתנו באה הנה מטיען-צו (הסינולוגים אומרים שהכונה שבאה דרך הודו). שבעים משפחות והם: לי, יען, קאא, טצאא ואחרים באו לחצר המלך סונג והביאו אתם מנחות מטוה צמר גפן מארצות המערב, והמלך אמר להם „הנה באתם לסינים, ועתה לכו בדרכי אבותיכם והחזיקו בנמוסיכם ומנהגיכם, והעיר פען־לאנג (עתה קאי־פונג־פו) תהיה לכם מקום לשבת שם.

בשנה הראשונה למלכותו של לינג־האנג (הוא היאס־טשינג) לבית מלכות סונג (1163).

*) התקופת שבת חלים ר"ה ויוהכ"פ איננה התקופת הרביעית לא לפי חשבון היהודים. ולא לפי חשבון הסינים, וכותב המצבה קורא לה תקופה הרביעית מפני שהיא תקופת חשנה לעבודת האדמה, שהוא זמן האסיף.

בימי רבינו לוי בנה יענטולא את בהכ"נ, ותחת ממשלת בית יוען, בשנה השש עשרה למחזור טשע־יוען (1279) נבנה בהכ"נ מחדש. מדת הבית שלשים וחמשה טשאנג מכל צד (350 רגל).

הקיסר טאי־טשו, מיסד בית המלכות מינג, נתן בשנת העשרים ושלש למלכותו (1390) חלקת אדמה לכל (היהודים) אשר היו נאמנים לו, ותחת ממשלתו ישבו לבטח בשלום ושלוה ואין מחריד אותם. הרבנים של היהודים שעמדו בראש העדה נקראו „מאן־לא" ועליהם היה מוטל לשמור על הסדר בבהכ"נ ולפקח על כל דבר הנוגע לדת ולאמונה. בשנת התשע עשרה למלכות יונג־לא (1421), השיג הרופא היהודי יען־טשענג הרשיון לחזק את בדקי בהכ"נ, והקיסר נתן במתנה קטרת וסמים להקטיר בבהכ"נ, ואז נתן הקיסר גם את הטבלא הגדולה שעליה חרותים שמות כל מלכי בית מינג להעמידה בבהכ"נ לזכרון, ונתכבד יען-טשענג מהקיסר בתוארים של כבוד. בשנה הרביעית למלכות קינג־טי (1461) שטף הנהר הצהוב ועבר על גדותיו והחריב את בהכ"נ ונשאר ממנו רק היסוד לבד ואז השיג לי-יונג הרשיון מאת שר הפלך ויבנה את בהכ"נ וישכללהו ויפארהו. אחרי כן הכינו את האולמות ואת החדרים אחורי בהכ"נ ושם שמו שלשה ספרי תורה. קודם לזה קבלו ספר אחד מנינג־פא וספר שני הקריב טשא־יננ מנינג-פא אשכר לבהכ"נ; נכבדי העדה הביאו נדבתם שולחן למנחות, ואת ספל הנחשת לקטרת, ואת

כלי הפרחים ואת המנורות. ומנדבים אחרים הביאו את ארון הקודש ואת שער הנצחון, את המעקות והגדרות וכל כלי הבית ליפות בהם את היכל ישראל, הנקרא בשם : „אי־זע־לא־ניע־טיען" כלומר „בית תפלה לאלהי ישראל". כל אלה הדברים נאספו למען למסור אותם לדור האחרון על ידי קין־טשאנג הנבחן והנסמך, ונחרת על לוח האבן ע"י עושי המלאכה, למען יעמדו ימים רבים. ותהי זאת בשנה השניה למלך הינג־טשע (1488).

כתבת הזכרון משנת 1512.

הוקמה על ידי השר טזוא־טאנג ואנשים נכבדים אחרים בשנה השביעית למלכות צינג־טע (1512), ואז הביא קין־פו מעיר וויי־יאנג ספר תורה מנחה לבהכ"נ. בכתבת הזכרון הזאת יש פרטים רבים על אודות דת ישראל, חוקותיה ותורת המוסר שלה, וגם נרשמים בה השמות של ספרי הקודש וקורות דברי ימי עם ישראל, כפי שנזכר בהמצבה משנת 1488. מענינים מאד הדברים האלה : אחרי בריאת התבל נמסרה האמונה מאדם לנח וממנו לאברהם יצחק ויעקב ושנים עשרה האבות מסרוה למשה ואהרן ויהושע. עזרא הורה לרבים את התורה ועל ידו נעשה הכתב העברי (כתב האשורי) ברור ומובן לכל דורש ספר.

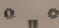
מצבת זכרון משנת 1663.

בהקדמה ארוכה משתדל כותב המצבה להגיד ולהוכיח שאין דבר בספרי קדשינו אשר לא יתאים

לששה כתבי הקדש של הסינים או יתנגד להם, ואח"כ הולך כותב המצבה ומונה את קורות דברי ימי עולם של היהודים, ומדבר ע"ד מושבותיהם בסינים, וכל דבריו דומים כמעט להדברים אשר נרשמו בהמצבה משנת 1488. המצבה שבה אנו עסוקים, מספרת מפרטי מקרים רבים שנקרו ויאתיו לרגלי המהפכה שהיתה בנפול בית מלכות מינג בשנת 1642, עת שהמורד לי־טשע־טצינג הביא במצור את העיר פען־לאנג (קאי־פונג־פו). המצור ארך זמן ששה חדשים ומפקד צבא הקיסר שלא יכל לנצח את המורד ולכבוש את העיר חפר תעלות, ויט על העיר את הנהר הצהוב להציף אותה ואת חיל המורד. בעת ההיא הומתו רבים מהיהודים ובהכ"נ נחרב ורק מעט יותר משתי מאות משפחות נמלטו לעבר הנהר צפונה ונצולו. יש על המצבה רשימת שמות אלה האנשים אשר הערו למות נפשם למען הציל את ספרי התורה מזרם המים השוטפים. אלה ספרי התורה אשר ניצולו ואתם גם יתר כתבי הקודש אשר נמצאו תחת ערמות בהכ"נ הנהרס, הובאו לבית איש אחד מחוץ לעיר ושם היו היהודים מתקבצים להתפלל זמן מה אחרי המאורע הזה. כעשר שנים אחרי כן בא השר היהודי טשאא־ינג־טשענג ואתו גדוד אנשי צבא שעמדו תחת פקודתו, ויקומם את הריסות העיר ויתקן את הדרכים ואת הגשרים והגדיל לעשות בעזרתו. אחיו ינג־טע היה לו לעזרה ובידם עלה להשיב את אחיהם בני אמונתם לעירם

העזובה ולהושיבם בבתיהם על יד בהכ"נ, אשר נבנה מחדש בשנה העשירית למלכות שהינצי, (1653) הקיסר הראשון לבית טשינג המאנדזויי. פרטים רבים נרשמים ע"ד הקמת חרבות בהכ"נ והבתים לדירות, שבעבודה הזאת השתתפו בני שבע משפחות. מכל היריעות של ספרי התורה אשר ניצולו משטף המים עלה בידי ראש העדה לברור רק ספר אחד שלם, והספר הזה אשר כבדוהו מאד הושם ברוב כבוד בארון הקודש. בעמל רב ולאט לאט עלה להם להשיג עוד שנים עשר ספרי תורה ויביאו גם את אלה לבהכ"נ. שמות המתנדבים הוחקו לזכרון על העבר השני של המזכרת. גם ספרי קודש אחרים וספרי תפלות נסדרו ונתקנו כפי האפשר וישובו ויתאחדו היהודים לעדה.

שר הצבא טשאא-ינג-טשענג טרם עזבו את העיר, כתב בספר כל המאורעות והקורות אשר עברו על ספרי התורה האלה, ואחיו ינג־טע הרפים ספר בן עשרה פרקים על אודות הדבר הזה. הרבה שרים יהודים, ששמותיהם נרשמו לזכרון בכתבת הזאת עזרו לקומם את הריסות בהכ"נ ולהקים את המצבה הזאת לזכרון לדור אחרון. ותהי זאת בשנה השניה למלוך הקיסר קאנג־הי לבית מלכות טשינג (1663).—

אם נעביר את דברי אלו המצבות תחת הבקורת ונתבונן בשום שכל על רוח כותביהם,

נראה ונוכח כי אלו החמש מאות שנה, מן 1164 עד 1663, שבהם נחרתו הדברים האלה לזכרון, היו ימי הכליון לאחינו בסינים, והרוח האמיץ אשר החיה את כותב המצבה בשנת 1164 לא היה עוד בכותבים האחרים, ונהפוך הוא, כי מדברי הכותבים שכתבו את המצבות האחרונות הננו רואים כי עזבו היהודים את עמדתם הבצורה והחזקה באמונה ונסוגו אחור, ותחת הגאון אשר לבשו בשנת 1164 בקשו אח"כ רק להגן על אמונתם ולעמוד על נפשם, באשר ראו כי כחם הולך ודל ואין מעמד עוד.

הננו קוראים בהמצבה משנת 1164, איך היהודים ממרום מצבם כעם אשר בו בחר אלהים לתת לו חוקים טובים ומשפטים צדיקים, מביטים כמו מתוך גאוה וגאון על הסינים סביבותם ואומרים „שהם (היהודים) יודעים מאין ואיך נברא האדם ויבזו את המאמינים באלילים ופסילים, כי לשוא נתעה הם מתפללים", והנה עברו שלש מאות שנה והכותב משנת 488' אמנם מדבר מאברהם, ממשה ועזרא ומהלל את תורת ישראל ואמונתו, אך איננו מכלים עוד את המאמינים באמונות אחרות, ולא די בזה, כ"א הננו רואים שאז כבר אחזו היהודים באחדים ממנהגי הסינים, והאות לזה, שבזאת המצבה הננו קוראים „בימי האביב והסתו עליו (על היהודי) להביא מנחה, מבקר וצאן ומתנובות הארמה, לאבותיו (המתים)", וזה מנהג סינים המתנגד לחוקי ישראל. הכותב מספר

עוד שהקימו בבהכ"נ „שולחן למנחות וספל הנחושת לקטרת", גם זה מנהג סינים שאין לו יסוד בדת ישראל. בהמצבה משנת 1512, לפי עדותו של אלעקסיי ווינאגראדאף, כבר תרגמו את שם „הויה" בשם „טאא" שזה מראה כי גדלה אז עליהם השפעת אמונת הטאאיסטים. עברו עוד כמאה וחמשים שנה ובמצבת הזכרון משנת 1663 הננו מוצאים הקדמה ארוכה שבה ישתדל הכותב להגיד ולהוכיח שתורתנו מתאמת עם תורת הסינים, וזאת עדות נאמנה שכבר ראו אז היהודים כי לא יוכלו עוד לקום נגד ההתבוללות, ודי היה להם למצוא אמתלא לזו העובדה, וכל תכלית המצבה היא להגיד לדור אחרון, כי הם היו יהודים וכי לא כפרו בתורת עם ישראל, יען כי תורתנו ותורת הסינים מתאימות יחדיו. —

הכהן הרוססי אלעקסיי ווינאגראדאף בספרו הנזכר למעלה מדבר ג"כ ע"ד המצבה משנת 1464, ואומר שמאותיות אחדות שמצא כנוספות לזו ההעתקה יש לשפוט שכבר היו יהודים בסינים לפני משה (!) והוא כותב עוד שעל מצבת האבן לזכרון משנת 1511 לספה"נ חרותים למזכרת לדור אחרון, כי היהודים מאמינים אמונה מוחלטת באחדות הבורא, ואת השם „טאא" בחרו כתרגום ל„אלהים" והשם הזה נשנה בהמצבה פעמים רבות. מההעתקה שהיהודים העתיקו את שם אלהי ישראל בשם „טאא" זה השם שבו קרא הפילוסוף

הסיני לאא־טשע את הסבה הראשונה, הנני דן כי בעת ההיא, כשהעמידו את מצבת הזכרון, כבר התחילו היהודים לבוא תחת השפעת אמונת הסינים וההתבוללות החלה לפעול את פעולתה הרעה להכחידם מגוי. · אמנם הפילוסופיה של לאא-טשע לעצמה היא אמונה טהורה באחדות, והאיש היורד לסוף דעתו של ספרו „טאא־טעה" בהכרח יודה כי רחוקה שיטתו של זה הפילוסוף ריחוק גמור כל שהוא מגשמות, ושיטתו לא תרשה אף לדבר כלשון בני אדם ולתת להבורא שום דמות הגוף, אבל משגה גדולה שגו היהודים הסינים בזה כי לא שמו לב להבין, כי רק בעמקי מחשבותיו של הפילוסוף ההוגה דעות האמונה באל יחיד, הוא, האל יחיד, העיקר והשם הוא רק תואר לתת מושג ידוע מהפעולות של הבורא, שהוא בכלל נעלם וגם אין סוף לאחדותו, ורק לפי פעולותיו המתחדשות בכל שעה הוא נקרא, *) אבל המון העם הן קצר שכלו להבין עמקי רעיונות כאלו ולו היתה העתקת שם „הויה" לשם אחר לאבן נגף, כי יחד עם המרת השם שהיה רגיל לכנות את

---

*) היה מבקש משה לומר לו להודיע את השם הגדול, א"ל אם יאמרו לי מה שמו מה אומר אליהם, אמר ליה, משה שמי אתה מבקש לידע לפי מעשי אני נקרא, כשאני דן את הבריות אני נקרא אלהים וכשאני עושה נקמה ברשעים אני נקרא צבאות וכשאני תולה על חטאיו של אדם אני נקרא אל שדי וכו' וכו'.

(שמות רבה, ומדרש הנחומא)

אלהיו, המיר גם את אלהי ישראל ואמונתו בו באמונת אל נכר. ובאמת אינה דומה העתקת שם „הויה" לשם „טאא" להעתקתנו שאנחנו מעתיקים את השמות לאחד השמות בלשונות האירופיות או להעתקת המושלמנים לשם „אללאה", כי כולנו, המושלמנים והיהודים, יודעים שכל אלו השמות הם רק העתקת שמו של אלהי ישראל הנזכר בתנ"ך, וגם הנוצרים, המאמינים בשתוף, אף הם משתדלים לאמור לנו כי כונתם רק לאלהי ישראל לבד, לא כן העתקת שם „הויה" לשם אחר של הסינים, לשם של עם אשר בלתי שמע את שמו של אלהי ישראל, שם. יחד עם ההעתקה באה גם ההמרה המוחלטת, כי המרת אמונתם באחדות בורא ששמו „הויה" באמונה אחרת באחדות בורא ששמו „טאא" שהוא אלהי הסינים, היתה הסבה לזה שתכלה גם אמונתם בזה שעם ישראל הוא עם אשר בו בחר אלהים להיות לו סגולה מכל העמים, ובכלות זאת האמונה ממנו ירד היהודי ממרום מצבו ויתן את בכורתו להסינים ועי"ז בהכרח נתערב בין הסינים ויתבולל המעט בין הרב.

בהעתון Chinese Millions (היוצא לפרקים בהוצאת המיססיון בלונדן) מן מארץ 1897 כותב דעננים מיללם ע"ד היהודים אשר ראה בקאי־פונג־פו ומספר שבקש את היהודי, אשר התארח אתו להראות לו שרידי זכרון היהודים שם, אם נמצא עוד בידם ספר תורה, והיהודי ענה לו „זה

כשמונים שנה ותהי רוח גדולה וחזק ואז עלה בסערה אחד מספרי התורה ישר לשמים ומני אז ואמונתנו ירדה פלאים ונשתכחה מאתנו".

הסינולוג Herbert Giles בספרו על האמונות העתיקות בסינים כותב: „היהודים או כפי שנקראו בסינים „חברת מנקרי גיד הנשה" באו לסינים מיד אחרי שגלו מעל אדמתם והביאו אתם את תורת משה. שלש מצבות שונות נמצאו בסינים, זכרון להיהודים שחיו שם. והם משנות 1489, 1512, 1663. בהמצבה הראשונה נאמר שהיהודים באו לסינים בימי מלכות סונג, בשניה נאמר שבאו בימי מלכות בית האן ובהמצבה השלישית נאמר שבאו בימי מלכות בית צאו. דברי המצבה הראשונה נראים כצודקים, כלומר שבאו בימי מלכות בית סונג (1127 עד 1280 לספה"נ) כי הננו יודעים שהיהודים בנו להם בית תפלה בעיר קאי־פונג בשנת 1164 ושם גם מצא אותם הכהן ריקקי, ובשנת 1850 עוד היו נמצאים שם שרידים מבני אמונת היהודים שעתה נתבוללו בין הסינים.

לדעתי כונת המצבה השלישית משנת 1663 האומרת שהיהודים באו לסינים בימי מלכות בית צאו היא, על בית המלכות הראשון בשם הזה שמלך בסינים משנת 1112 עד 255 לפני ספה"נ, וזה יסכים עם השערתי שהיהודים הראשונים היו בני גולי עשרת השבטים. וקרוב הדבר בעיני שזו המצבה המדברת מזמן קדום מאד, הביאה את אלעקסיי ווינאגראדאף לידי טעות לחשוב שכונתה

שהיו יהודים בסינים עוד לפני משה. אמנם היה עוד בית מלכות בשם הזה בסינים שמלך רק שנים אחדות משנת 951 עד 960 לסה"נ.

עלי להעיר, שהמצבות שנזכרו שהן משנות 1489, 1512 הן הן המצבות משנות 1488, 1511 וההפרש בשנה אחת הוא משום שאי אפשר לצמצם בדיוק חשבון שנות הלבנה של הסינים לחשבון שנות החמה של הנוצרים, כאשר גם לא נוכל להשות בצמצום חשבון היהודים עם חשבון הנוצרים בחדשים אחדים, כל זמן שנדע רק את מספר השנה ולא נדע גם את החודש שבו קרה המקרה שאנו דנין בו.

זה כעשר שנים ויבאו בני שלש או ארבע משפחות יהודים מקאי־פונג לשאנגהאי, ויקבלום היהודים בני ארצות המערב ובני ארץ הודו גרי שאנגהאי וידאגו בעדם, לתת להם מחיה לפי שעה ולאט לאט למדו אחדים מהם מלאכה נקיה וקלה, ואחדים לוקחו להיות משרתים בבתי מסחר כי לא היה בהם אף אחד שהיה מוכשר למשרה גבוה מזו, וידאגו גם לטובתם הרוחני וילמדום קרא עברית ויורום תורה ומצוה. אנכי בהיותי בשאנגהאי בקשתי אחדים מאלה היהודים לבוא לבית אחד מאוהבי לראותם ולדבר אתם. עוד חדש עמדי בזכרוני התמהון הרב שראיתי על פני המשרתים הרבים הסינים בבית אוהבי זה, מה מאד השתוממו לראות שנקראו לבוא אלינו אחדים מדלת עם הסינים ועמהם אשה אחת, ואנחנו קבלנו אותם כאורחים

נכבדים וקראנו אותם לשבת אתנו יחד אל השלחן ולאכול ולשתות אתנו יחד, בעוד שאנחנו שואלים אותם על דברי אנשי קאי־פונג ועל ארחות חייהם שם, והננו מדברים אתם כאשר ידבר איש אל רעהו הדומה לו. ולא יכלו המשרתים הסינים להתאפק וכמעט מצאו שעת הכשר ויפנו אל אורחינו בשאלה, מה זה ועל מה זה קבלנו אותם בהדוה ובסבר פנים יפות והלא אין דרך בני המערב להתרועע עם הסינים פחותי ערך? ויענום היהודים בגאון וגאוה, כי כולנו אחים אנחנו (הסינים קוראים „אחים" לבני עם אחד או שבט אחד) וכי כלנו בני עם ישראל אנחנו בני „אברהם" אבינו (אין הסינים יכולים להגות את האות „ריש" והוגים „למד" תחתיו ויצא השם „אב-ל-עם")׳

כמעט החילותי לחקור את אורחינו נוכחתי, כי לשוא קויתי ליום אשר פנים בפנים אפגוש את אחינו אלה, אשר נשארו לפליטה מקהלות עתיקות בארץ רחוקה, לשוא צפיתי כי יצלח לי להקשיב רב קשב מהמסורות אשר עוד חיים בזכרונות של אלה השרידים, ואנכי חכיתי כי אלו המסורות תעזרנה אותי להוציא משפט על הקורות אותם בימי קדם ועל המסבות אשר התהפכו בתחבולותיהן עליהם עד להשכיחם צור ממנו חוצבו, כי הן לא יכחד גוי מן הארץ פעם אחת. אך לדאבון לבי מצאתי את אורחי כולם בוערים בעם, באין בינה להבין מה נכבד הדבר בעד חוקרי קדמוניות בבלל ולהיהודים בארצות המערב

בפרט. בראותי כי תקותי הגדולה נשארה מעל וכי גדולות ונצורות לא אציל מפיהם, גמרתי בדעתי לשמוע מהם את המעט אשר יוכלו לספר לי בדברים פשוטים. מבלי להלאות אותם בהקשים הגיוניים על הסבות והמסובבות אשר הם בל יוכלו להבין. הם הגידו לי שבאו לשאנגהאי מקאי־פונג, ושם חיים עוד עד היום כערך אלף איש מבני ישראל, ונקראים „חברת מנקרי גיד הנשה" (טאא־קין־קיאא), על שאלתי אם הם יודעים שיש יהודים בסינים הנקראים „מושלמנים בעלי מצנפות של תכלת" ענו כי טרם שמעו את השם הזה. הוסיפו לספר לי כי היהודים בקאי־פונג לא יאכלו את בשר החזיר, מנקרים את גיד הנשה ולא ישאו להם נשים מבנות עם הארץ ובנותיהם לא יתנו לבני נכר, אבל כל שאר מנהגי היהודים עפ"י התורה נשכחו מהם וגם את בניהם לא ימולו עוד. את מתיהם הם קוברים בארונות סתומים אבל הן משונות בתבניתן מהארונות של הסינים, והם לובשים את מתיהם בכלי פשתן לא כהסינים הלובשים את מתיהם בבגדי פאר וכבוד.

היהודים האלה בבואם לשאנגהאי היו כלהם עוד ערלי בשר ומהם נמלו הגדולים בני שלשים שנה ויותר ואתם הבנים הקטנים שלהם *) ורק שנים, והם יתומים מאין אב ואין אם, האחד בן חמש עשרה שנה והשני בן שבע עשרה שנה מאנו

---

*) שני הנערים אשר בתמונה הם נמולים.

להמול וישארו ערלי בשר עד היום הזה. כולם הבינו לקרא בספר התורה, פרי למודם בשאנגהאי, כי בהיותם בקאי־פונג לא ידעו גם הם קרוא בספר כאשר לא ידעו כל אחיהם שם. הם התרצו לבקשתי לתרגם לפני את הפסוק הראשון מספר בראשית, ויתרגמו „אלהים" בשם הסיני „טיען" וגם „השמים" תרגמו „טיען", ועל שאלתי איך יכל „טיען" לברוא „טיען" ענוני, כי „טיען" הנברא הוא השמים או הרקיע אשר אנחנו רואים בעינינו ו„טיען" הבורא הוא כנוי לאלהים, ממש כאשר גם הסינים מבארים את השם הזה בשני מובנים, וכאשר גם בעלי התלמוד כנו לפעמים בהשם „שמיא" את הבורא. גם את השם הסיני „שהאנג־טי" שכונתו „אלהים" ידעו היהודים ולא נעלם מהם שבהשם הזה (שהאנג־טי) עלינו להבין רק „אלהים" ולא השמים או הרקיע, כאשר מבארים הסינים גם הם. *) שאלתי אותם אם יודעים הם שעוד יש שתי מצבות אבן לזכרון בקאי־פונג במקום שעליו עמד אז בהכ"נ ואמרו לי ששמעו רק ממצבת אבן אחת (היא המצבה

---

*) הסינולוג Giles מבאר את ההפרש בין שני השמות „שהאנג-טי" ו„טיען", ואומר „שהאנג-טי" הוא האלהים המתהלך בגן-עדן לרוח היום, היא האלהים המריח את ריח הניחוח של העולות שהעלה נח, „טיען" הוא מלך הכבוד עזוז וגבור שבתהילים, האל אשר לא ייעף ולא יגע ואין חקר לתבונתו של ישעיהו, ובשניהם, בתורת היהודים ובכתבי הקדש של הסינים הכונה הוא רק להאל ו„אחד והיחיד והכנוים השונים הם רק לפי רוח המליצה".

משנת 1164 לספה"נ הנזכרת בהרעפאזיטארי).

תאר פניהם של אלה היהודים דומה מכל וכל לפני הסינים, גם עיניהם עקומות נוטות לצד האף כעיני הסינים, עצמות לחייהם רחבות ומראה פניהם צהוב (געלב) כפני הסינים, ורק הכרת פני הנער האחד בן שבע עשרה שנה ענתה בו כי מוצאו מבני ישראל, הוא נכדו של בר אורין שהיה האחרון ללמד תורה לנערי בני ישראל בקאי-פונג, ולו לא היה הנער הזה לבוש בגדי סינים וראשו לא היה מגולח למחציתו מעל למצחו ושערותיו הנותרים לא היו עבותים כדרך הסינים, כי אז רק פניו הצהוב לבד היה מעיד בו כי אבותיו ואבות אבותיו גרו בסינים והוא נולד שם. למראית עין, אלה היהודים הם כסינים גמורים, אינם נבדלים בבגדיהם מהסינים האחרים, מגלחים את שערות ראשם עד החצי מפאת פניהם ושערותיהם מאחוריהם הם מגדלים ועושים אותם לעבותה היורדת על גבם, והאשה גם היא לא לבד שלובשת בגדי סינים, כ"א גם רגליה קטנות כל כך ודומות לרגלי הנשים האחרות בצפון סינים [*]).

---

*) מנהג מבוער ונורא נתפשט בין הסינים יושבי הפלכים שבצפון, שהם מקשרים ומהדקים את כפות רגל, בנותיהם כשהם בנות שתים או שלש שנים למען לא יגדלו כפות רגליהן, ולכן כל הנשים שבצפון שבורות רגל הן כל ימי חייהן, רגלי אשה גדולה שם דומות לרגלי נערה קטנה בת חמש שנים בארצות המערב. הסינים אומרים שזה יופי הוא לאשה ולכן מתרצות הנשים לסבול כל ימיהן, אם על ידי זה תמצאנה חן בעיני בעליהן.

גם אחרי כן פגשתי בפעקינג ובטיענטזין סינים שאבותיהם היו יהודים, ופגשתי אותם בבתי אכסניאות ששם אין בשר החזיר עולה על השולחן, כי יש בסינים הרבה חברות שבשר החזיר שקוץ הוא להן. גם אלה הסינים שפגשתי אמרו לי, ששמעו מפי הוריהם כי הם יוצאי ירך בני ישראל, אבל עתה נתערבו כל כך בין הסינים ונתבוללו בהם, עד כי אינם יודעים מה זה יהודי.

בתחלת מאמרי זה נתתי מקום להשערת הכהן הרוסי אלעקסיי ווינאגראדאף, שכבר היו יהודים בסינים לפני זמן משה והצגתי סימן הקריאה אחרי דבריו, להגיד כי השערתו זאת רחוקה מאד להיות כדאי לעסוק בה, אך עלינו להודות כי מאד תמוה ולא נקל להבין, מדוע בחרו להם היהודים את השם „מנקרי גיד הנשה" להגיד כי יוצאי ירך יעקב הם, עפ"י המסופר בראשית ל"ב ל"ג, ולא בחרו להם שם אחר ממאורע יותר נכבד בדברי הימים לבני ישראל והלא רבים הן מאד? מדוע לא קראו לעצמם בשם „יוצאי מצרים" או „מקבלי התורה על הר סיני" או „מאמינים באל אחד ויחיד"? האם נוכל לשפוט מזה שהיהודים הראשונים שבאו אח"כ הביאו אתם את התורה ואת דברי הימים, מכל אשר קרה למרבית אחיהם במצרים ואת אשר גאלם משה ושבאו לארץ כנען וכי גלו משם? לדעתי אין להשערה הזאת על מה לסמוך ובאמת איננה כדאית להתעסק בה, והשערתי היא שהיהודים הראשונים שבאו לסינים היו מגולי עשרת השבטים

ומאלה שגלו אחרי חורבן הבית ראשון כאשר אבאר להלן על מה נתמכת השערתי זאת. אך אם כן והשאלה, מדוע זה בחרו להם את השם, „מנקרי גיד הנשה" ולא שם אחר, במקומה עומדת, ע"ז אשיב, כי לא מאי דעת את תורת היהודים ולא מאשר הספור מיעקב היה נחשב בעיניהם יותר מנתינת התורה או יציאת מצרים עשו את זה, כ"א מאשר התגאו להיות בני ישראל והיו יראים פן יאמרו הסינים האמונים ומחונכים באמונות המיוסדות על מצות שבליות, ואינם יודעים להבחין בין אמונות אחרות רק על ידי המנהגים הנראים לעינים, שגם הם מושלמנים הם. כשכניהם, באשר גם אלה הן בני אברהם הם ומאמינים באלהי ישראל, גם אלה מלים את בניהם, אינם אוכלים את בשר החזיר, ושוחטים את הבהמות ואינם הולכים בגלוי ראש, לכן בחרו להם את השם „מנקרי גיד הנשה", מנהג הבא מיעקב, שבו אין חלק להמושלמנים, להראות בזה כי הם בין המושלמנים לא יתחשבו.

ולכן אין אנו מוצאים את השם „חברת מנקרי גיד הנשה" בספרי כל התירים כ"א בספרי אלה התירים שדברו אודות היהודים ואודות המושלמנים, המה היו הראשונים להזכיר את השם הזה, וזה מוכיח שדברו מהיהודים שישבו בין שכניהם המושלמנים. את השם הזה בחרו להם היהודים בלי ספק בזמן מאוחר בערך, כי אין זכר לו בכל המצבות שנמצאו בעיר קאי-פונג.

מתי באו היהודים הראשונים לסינים ואיזה דרך עברו עד בואם לשם? אין אתנו יודע להגיד אל נכון, ועלינו רק לסמוך על השערות כאלו שיש להן על מה שיסמכו ושנוכל לחשבן שהן קרובות לאמת. בין ההשערות האלה הנני חושב כי ההשערה היותר קרובה לאמת היא שהיהודים הראשונים היו בני עשרת השבטים ואחרי חורבן הבית ראשון וחורבן הבית השני נוספו עוד עליהם רבים מאלה הגולים.

אין כל ספק שחלק גדול מגולי עשרת השבטים נתישבו באפגאניסטאן וקאבולוסטאן (ראה מסעי בנימין השני), וברור ג"כ שמהם באו גם לקאחין-חינא, ובספר ההיסטוריה לקאחין-חינא נמצא כתוב מפורש, שהרבה מבני אלה הגולים יצאו דרך מדי ופרס ויבאו לחלק ארץ המושלמנים, שהיתה תחת מלכות סינים ונחשבת על ארצה. חלק מהגולים התישבו בין המושלמנים הכוזרים ויתחשבו כולם על אצילי הארץ היותר נכבדים, עד כי הכוזרים בחרו את כל שריהם אשר מלכו עליהם רק מבני אלה היהודים שהתישבו בתוכם Cf. Chinese Recorder, Shanghai 1885 Vol. XXI page 47).

אנכי נוטה להאמין כי גם בין אנשי ארץ טיבעט נמצא חלק מבני עשרת השבטים, הסופר טימקאווסקי *) אומר, „פני אנשי טיבעט דומים

*) Travels of the Russian Mission through Mongolia to China, London 1827.

לפני הצוענים, והמו"ל את הספר מוסיף בהערה ואומר, „דברי המחבר מסכימים עם דברי טהאמאס מאנינג, שגם הוא היה בלהאסא עיר בירת טיבעט, ואומר שפני בני טיבעט דומים לפני היהודים ולא לפני המונגולים".

בהפלכים הא־נאן וקיאנג־זו בסינים עוד שורר מנהג היבום, וגם במקומות אחרים יקרה לפעמים שאשת המת מתיבמת לאחי בעלה, ואין איש יודע מאין בא להם המנהג הזה. אנחנו יודעים שהעיר קאי־פונג היא עיר הראשה בפלך הא־נאן, וכמו כן ידוע הוא שבעיר הזאת גרו מרבית היהודים הראשונים וקיאנג־זו הוא הפלך הסמוך להאנאן, והנוכל להרהיב בנפשנו לשער כי היהודים הביאו אתם את המנהג הזה בבואם להאחז בארץ, ועוד אוחזים בו עד היום אם גם התבוללו בין הגוים? אם יש ממש בזאת ההשערה, אז בהכרח נשפוט מזה, כי באו שם היהודים לפני זמן התלמוד, באשר החליצה איננה ידועה להם כלל ואין נוהג אצלם, וכבר בימי חכמי המשנה היו כבר הרבה תנאים שנתנו היתרון לחליצה על יבום*) ואם אמנם התורה צותה על החליצה רק כעונש להיבם אשר ימאן להקים שם המת ולתת זרע לאחיו**) בכ"ז

*) אבא שאול אומר הכונס את יבמתו לשם נוי לשם אישות לשם דבר אחר כאלו פוגע בערוה וקרוב בעיני להיות הולד ממזר. (יבמות ק"ט)

**) ואמנם טעם היבום כתיב כי היה מנהג קדום קודם מתן תורה, והשאירהו התורה, וצותה לעשית החליצה

מן הנמנע הוא שהיהודים שהביאו את מנהג היבום לסינים, ישכחו לגמרי שיש חליצה הבאה במקום יבום בעת הצרך. מלבד זה הנה יבום היה נוהג לא לבד בעם ישראל כ"א גם בין המונגולים, וגם בספר ריג ווערא (שנכתב בימי אברהם) יש זכר ליבום שהיה נוהג אז בין ההודים. *)

אמנם מי יודע טעמי המצות! ובטח לו היו הטעמים גלויים לנו כי אז לא לבד שהיינו יכלים להבין ולדעת הרבה דברים הכמוסים מאתנו ישאנחנו מביטים עליהם בתמהון, כ"א היינו יודעים גם מדוע נצטוינו על הרבה מצות שקצר שכלנו להבינם ואנחנו ממלאים אותם מבלי להרהר אחרי יסודי החוקים האלה הנסתרים מאתנו. ואז היו מובנים לנו דינים ומנהגים של עמים אחרים עתיקי יומין אם גם אין להם חלק בדת ישראל.

אחד מן החוקים המתמיהים אשר בתורתנו הוא איסור הלבשת שעטנז מצמר ופשתים. יוסיפון (קדמוניות ד' ח' י"א) נותן טעם להאסור מפני שהכהנים היו מצוים ללבוש בגדים שנארגו מצמר

מפני שהמעשים ההם היו נגונים בבני גי הזמנים ההם, אולי יברח מן הגנות ההיא וייבם.

(מורה נבוכים חלק ג' מ"ט).

*) במנהג יבום היו נודגים גם בשאט־אנד עוד בהמאה האחת עשרה לספה נ. ראה יאהן קיטטא בהערותיו למגילת רות ד'. — ע"ד מנהג היבום בין ההודים בימי אברהם ראה Andrew Lang, Myth, Ritual and Religion.

ופשתן יחדיו ולכן נאסרו הבגדים האלה על העם, ולפי שיוסיפון היה מגזע הכהנים אפשר שנוכל לקבל את דבריו ולהניח שהוא ידע את הטעם הזה מפי המסורה. וסמך לדברי יוסיפון הננו מוצאים גם בתלמוד (ערכין ג׳ ב׳) „והני כהני הואיל ואשתרי כלאים לגביהו", ועוד (יומא ע"א ב׳) „מאי משמע דהאי שש כיתנא היא, אמר ר׳יוסי ברבי חנינא דאמר קרא בד, דבר העולה מן הקרקע בד בד" והאבנט של הכהן היה כלאים, עשוי משש שהוא כיתנא ומתכלת שהיא אימרא (יומא ע"ב). הרמב"ם נותן טעם לאיסור שעטנז מפני שהכהנים עובדי האלילים היו אז בזמן נתינת התורה לובשים בגדים עשוים מצמר ופשתן יחדיו, באמונתם הטפלה שעי"ז יורידו עליהם השפעת הכוכבים להצלחה על צמחי השדה ועל בהמתם. וזה לשון הרמב"ם (מורה נבוכים חלק ג׳ פרק ל"ז) „והיא הסבה ג"כ לאסור השעטנז כי כן היה תקון הכומרים ג"כ היו מקבצים מין הצמח ובעלי חיים בלבוש אחד והיה חותם אחד מן המוצאים בידו, תמצא זה כתוב בספריהם".

אנכי השתוממתי עד מאד באשר שמעתי מן הסינים שהם אין לובשים בגדים שנטוו או נארגו מצמר ופשתן או מצמר הבהמה וצמר הגפן יחדיו. הם נזהרים לבלי תהיה המטוה עשויה מתערובות של שער הבא מן החי ומחוטין שגידולם מן הארץ, אבל אין הם מקפידין על תערובות משי עם צמר הבא מן בעלי חיים או תערובת משי עם פשתן או צמר גפן.

שאלתי את אחדים ממכירי המלומדים שיאמרו לי הטעם למנהגם זה, ולא יכלו לתת לי מענה, רק אמרו לי שאין נוהגין ללבוש מטוה מאורגת ומעורבת מרבר הבא מן החי ומדבר שגידולו מן הארץ יחדיו, והתשובה הזאת, שאיננה מספקת לנו, הדורשים אחרי טעמי המצות, דיה להסינים, כי להם אין מצות שבין אדם למקום, ודי להם מנהג אבותיהם שבידיהם להחזיק בו ולבלי לעבור עליו. להם היה די אם אמרו לי „כן היו אבותינו נוהגים וכן נוהגים גם אנחנו!". מכירי הסינים לא יכלו להגיד לי אם המנהג הזה נוהג בכל ארץ סינים או רק בפלכים אחדים.

דזעמס פינן בספרו The Jews in China, London 1843 כותב: זה לא כבר הציע אחד הסוחרים מסטאקפארט לפני סוחר אחד בליעדז דוגמאות ממטוה מאורגת מצמר כבשים וצמר גפן, אך להסוחר הלידזי לא היתה זו הסחורה נדרשת, ויען שהצבע של הדוגמאות היה לפי רוח הסינים וטוב טעמם ויהי הסוחר ודאי כי תמצא חן בעיניהם, לכן יעץ את הסוחר השטאקפארטי לשלוח את סחורתו זו לארץ סינים בתקוה למצא שם קונים. ויענהו הסוחר הסטאקפארטי שכבר שלח את הסחורה לשם וגם נמכרה במהרה בריוח הגון, אך אחרי ימים אחדים השיבו הקונים את הסחורה לידי המוכרים באמרם כי ללבוש בגדים שנארגו מתערובות צמר הבא מן החי וצמר גפן שגידולו מן הארץ הוא נגד דתם.

ויען שהסינים גם הם אינם יודעים טעם למנהגם זה כמו היהודים, שגם כן איננו יודעים טעם לאיסור שעטנז, קרוב לשער שלשני האיסורים היה טעם אחד, והוא, להתרחק ממנהגי עובדי האלילים (דברי הרמב"ם) כי הן גם הסינים רחוקים מעבודת אלילים. כי אם נאמר לשער כי את איסור לבישת שעטנז קבלו מהיהודים שבאו לגור אתם, הנה תהיה השאלה מדוע החמירו על עצמם לבלי ללבוש גם תערובות צמר גפן עם צמר הבא מן החי? אי אפשר לאמר שהיהודים לא ידעו עוד בימי נתינת התורה את המין צמר גפן כי אין ספק שהמצרים והיהודים ידעו את המין הזה בזמן קדום מאד, וסופרי דברי הימים להמצרים אומרים שממנו נעשו במצרים בגדי כבוד, בגדי מלכות, ומשערים שהבגד של שש שהלביש פרעה את יוסף (בראשית מ"א, מ"ב) היה מצמר גפן, ידוע לנו ג"כ שהסינים ידעו את המין הזה בימי הקיסר יאא (2300 לפני ספה"נ) וא"כ ידוע היה המין צמר גפן לבני ארצות המזרח. האם הציל לנו רבי יוסי ברבי חנינא את הצמר גפן בדרשתו „בד, דבר העולה מן הקרקע בד בד"? מי יודע ומי יוכל לחדור אל עמקי המצות וטעמיהן הגנוזים מאתנו?!—

ושמתי אני את לבי לתור ולהתבונן על גורל אחינו בסינים מדוע ספו כלו ולא נשאר להם שם וזכר, ושאלתי את נפשי מה ומי היה בעוכרם,

ומה שם האויב אשר נצח אותם בהמלחמה התמידית שלוחמים ביניהם כל היצורים על פני האדמה? ומדוע יכלנו אנחנו לעמוד על נפשנו נגד כל הקמים עלינו? האם לא לשוא אזרו שונאינו ומנדינו חיל להכחידנו מן הארץ? הן אנחנו למורת כל הצרות הרבות והרעות שהשיגונו, החלפנו כח ולבשנו גבורה ותמיד עמדנו ערוכים לקרב, ואם גם נפלו מאתנו אלפים ורבבות לא אמרנו נואש ותקותנו חדשה אתנו, כי עוד נוסיף כח לראות חיים כעם חי על ארץ רבה, ומדוע זה אחינו בסינים ירדו כה פלאים ולא הוסיפו קום? וראה זה מצאתי כי שתי סבות הסבו את ההתבוללות: בנוגע להסבה הראשונה נוכל למשל משל ידוע על בית ישראל: משל לאיש שהלך בדרך והוא עוטה אדרת ויבקש הרוח להסיר ממנו את אדרתו וינשב בו, אך האיש החזיק את שמלתו בידיו והתעטף בה לחסות מפני הרוח. ויוסף הרוח לנשב בו בחזקה, אך כל אשר הוסיף הרוח עצמה כן גם הוסיף האיש לבקש סתרה ממנו בהתעטפו יותר ויותר, ויאמר השמש להרוח לא זו הדרך לכבוש את האיש תחתיך, הניחה לי, ועוד מעט ותראה ואנכי אציגהו ערום כיום הולדו. וישקוט הרוח ויזרח השמש וישלח את קוי אורו ישר על האיש, ויסר האיש את אדרתו, כי חם לו, ויוסף השמש לשלוח את קוי אורו עוד ויסיר האיש גם את מעילו ואת כתנתו, ויעמוד ערום מבלי לבוש. ויאמר השמש להרוח הוא הדבר אשר דברתי, לא

ברוח ולא ברעש תכריע את מתנגדיך כ"א באהבה וחבה תכניעהו ותמשול בו.

חכמינו שאמרו יאה עניותא לישראל ראו והבינו, כי הלחץ אשר לחצו ולוחצים אותנו רודפינו הוא שעמד לנו לחיותנו כהיום הזה, והוא שנתן לנו כח ועוז לעמוד נגד שונאינו מנדינו הקמים עלינו לכלותנו, וכל הרוחות והסערות שבעולם לא לבד שלא יוכלו להסיר את אדרתנו מעלינו או לזוז אותנו ממקומנו, כ"א עוד הפיחו רוח חיים בנו, רוח התקוממות, רוח מלחמה ורוח של נצחון.*) ויאה עניותא זאת לישראל כל עוד היותו גר בארץ נכריה מפוזר ומפורד בין העמים, וטרם שיתישב עוד על האדמה שתפול לו בחלקו כירושת עולמים וימצא שם מרגוע לנפשו. לא כזה היה חלק אחינו בסינים, לא עליהם עלה הנוגש לרדוף אותם באף להשמידם, ולכן היה גורלם ההפך מגורלנו אנו, והחסד שעשה לאום הסינים עם ישראל נהפך לישראל לרועץ, כי בהיותו יושב לבטח באין מחריד ומכלים דבר נרדם תרדמת עולמים מבלי להקיץ עוד. גם הנוצרים הראשונים שהיו נרדפים ונהרגים על אמונתם אספו כח וגבורה ויתחזקו ויבחרו במות מלעזוב את אמונתם ויהיו לקדושים ולמופת לרבים לעשות במעשיהם, וברור בעיני, כי לו לא הסבילו נירון קיסר ואחרים להרוג ולאבד

---

*) למה נמשלו ישראל לזית? מה זית אינו מוציא שמנו אלא ע"י כתות אף ישראל אינן חוזרין למוטב אלא ע"י יסורין. (מנחות נ"ג).

את הנוצרים הראשונים כי אז לא נתפשטה זאת האמונה בארץ.

ככר אמרתי שבארץ סינים חוקה אחת לאזרח ולגר הגר בתוכה, והיהודים בבואם לארץ הזאת והאחזו בה מצאו שם מנוחה לנפשם העיפה והרצוצה מתגרת יד צריהם שקמו עליהם לחרוג אותם. הם באו דרך פרס ומדי ששם סבלו צרות רבות ורעות, ויהי כאשר היתה להם הרוחה בסינים וישכחו את תלאותיהם אשר סבלו, ויאהבו את שכניהם אשר חיו אתם בשלוה, ויעזבו גם את התורה והמצוה ויתערבו ויתבוללו בין שכניהם ויהיו לסינים גמורים.

מדברי הימים להסינים הננו רואים כי צדקו מאד בזה ששמו להם את החוק להתהלך באהבה וחבה עם כל אדם לקו ולמשקלת ולבלתי לשום פדות בין אזרח וגר, בין עמים שכבשו תחתיהם ובין עמים שהתאחדו אתם כאוהבים, ויהי להם לכלל גדול „חוק אחד ומשפט אחד לכל אדם". ההיסטוריה הארוכה שלהם תורנו כי הסינים קלטו לתוכם עמים שונים ורבים וכולם נהפכו להיות לסינים בלב ונפש, ולא לבד שאנשים לא עמדו בפניהם כ"א גם אמונות שונות שהובאו לארצם לא האריכו ימים שם וכולם ספו תמו והיו כלא היו ונשכחו מלב, וזה רק מפני שהסינים לא רדפו את בני האמונות האחרות ולא עשו את מאמיניהם ל„קדושים" אשר יהיו למופת לרגים. לחקות אותם לעשות במעשיהם ולנחול במיהם עטרת הקדושה.

הסינים הביטו על כל האמונות השונות ברוח קר וידעו והבינו כי סופם להבטל. אמנם עתה עוד יש הרבה מילליונען מושלמנים בארץ הסינים אך גם האמונה הזאת סופה להבטל שם וכבר מתקרבים גם המושלמנים להסינים ואינם מובדלים מהם לא במלבושיהם ולא במנהגיהם ולא באופן הייהם, וההפרש ביניהם הוא רק בזה שהמושלמנים אינם אוכלים את בשר החזיר ומתפללים בבתי התפלה המיוחדים להם.

במאה השביעית לספה"נ הובאה אמונת „מאזדיעיזם", היא האמונה עפ"י תורת צאָראאַסטער, לסינים. בשנת 621 לספה"נ נבנה ההיכל הראשון להאמונה הזאת בעיר צאנג־אן וכעשר שנים אח"ז בא לסינים כהן להאמונה הזאת, אך לא ארכו הימים והאמונה נתבטלה שם. - בשנת 928 בא לסינים דודו של מחמד והביא אתו תשורות להקיסר בשם מחמד הנביא, ויקבל רשיון לבנות בית תפלה למושלמנים בעיר קאנטאן. להמושלמנים יש עוד היום הרבה בתי תפלות, ואיש לא יפריע אותם מלמלאות את מצות תורתם או מלבנות בתי תפלה כפי שירצו, בתנאי שבכל בית תפלה תהא תלויה טבלא שעליה תחרת ברכת חיים ארוכים להקיסר וגם הבטחה שיהיו נכונים תמיד לשמוע לפקודתו של הקיסר אשר יהיה המושל השורר בארץ. בשנת 631 באו לסינים המסיתים הראשונים הנוצרים מכת הנסטרינים ויקראו לאמונתם „התורה המאירה", בשנת 636 קבלו רשיון להתישב בעיר

המלוכה. ובשנת 781 רשמו המסיתים את המאורע על מצבת אבן והעמידוה בשינ־אנ־פו, ושם מצאו את המצבה הזאת בשנת 1625 והיא עודנה נמצאת שם עד היום הזה, אך לכת הנסטרינים אין זכר עוד בארץ סינים. — בשנת 719 באו המינים, מלמדי תורת מאנעס רבם (שמת בשנת 274 לסה"נ) ויתאמצו לעשות גרים לאמונתם, אמונתם בשניות, ובשנת 807 בקשו רשיון לערוך אספות ולכונן קהלות. את הרשיון אמנם לא מנעו מהם, אך הם לא יכלו לעמוד בפני הסינים ויתמו.

מענין הדבר שאמונת השניות לא מצאה בסינים שום פילוסוף שיאחז בה או יהיה נוהה אחריה, בעוד שבין עמי המערב עוד עד היום יש פילוסופים הנוטים אחרי האמונה הזאת כאשר יעידון החוקרים טה הוקסליי (Controversed Questions) ודזאהן סטוארט מילל (Three Essays on Religion). ואני מוכיח מזה שהסינים שנתהנכו על אמונה באחדות טהורה לא יכלו בשום אופן לנטות לשניות, בעוד שבני המערב שנתחנכו על אמונת הנוצרים שהיא, אחרי כל עמל הפילוסו־פים לעשותה לאמונה באחדות, נשארת אמונה בשתוף, ולכן הם מוכנים ונוטים לאמונה בשניות כי לא רחוקה היא האמונה בשתוף מהאמונה בשניות גמורה.—

הסינים עד היום אינם יודעים להבדיל בין יהודי לנוצרי ולא יוכלו להבין במה הם נפרדים, כי הלא שניהם בני ארץ אחת, מלך אחד להם

ויחדיו עובדים בצבא, וגם תורה אחת וחוקה אחת להם (מלבד דברים אחדים שלפי דעת הסינים הם קלי ערך ואינם כדאים להתעסק בם) ולכן הסיני המלומד, שכבר יודע שהיהודים בארצות המערב היו נרדפים על צואריהם מאז נתפרדו היהודים והנוצרים לשתי אמונות, וכי עוד גם עתה ירדפו נוצרים יושבי חשך את אחיהם היהודים על לא דבר, ישאל בתמהון מדוע זה ועל מה זה רודפים הנוצרים את היהודים? הסיני ההמוני איננו יודע בכלל שבארצות המערב יש עם שכן לבדד מהנוצרים, וישראל שמו.

פעם אחת ואני ואחד מאוהבי היינו עסוקים בדברי הימים לארצות המערב, ואוהבי זה היה איש סיני מלומד גדול שקרא ושנה בספרי התנ"ך וגם בספר ברית החדשה להנוצרים, הוא קרא גם ע"ד הרדיפות שרדפו הנוצרים בימי הבינים את אחינו למען לנקום מהם את נקמת יש"ו, וישאלני, אנא, הבינני, באיזה משפט לקחו להם הנוצרים את הרשות לתבוע מהיהודים את דמי יש"ו הנצלב, גם אם נניח שהרומים נקיים הם מחטא ועל היהודים לבד האשם, ואם נניח ג"כ שעפ"י דין תורתכם היה יש"ו חף מפשע ולולא עדי השקר שהעידו עליו היה יוצא צדיק בהשפטו, והלא מעשים בכל יום ובכל מדינה ומדינה, שעדי שקר יקומו ויעידו באיש צדיק והשופטים ישפטו עפ"י אלה העדים ויחרצו משפט, או גם יקרה שהשופטים יטעו בשקול הדעת ויוציאו משפט מעוקל וירשיעו

את הצדיק וימיתוהו, ואם לו גם השופטים בעצמם מרוע לב עותו את המשפט, מי נתן הצדקה לאלה בני הנכר אשר דבר אין להם עם היהודים לתבוע את עלבון איש יהודי משופטיו היהודים? הלא אין להכחיש כי היה להיהודים הצדקה לשפוט את יש"ו אחיהם, ואם שגו בחרצם עליו משפט מות, אתם תלין משוגתם והאלהים יבקש את הנרדף, אך אלה בני הנכר מי הם כי יריבו את ריבו? הגע בעצמך—הוסיף אוהבי לאמר אם אנחנו הסינים, אחרי ששמענו מחכמתו של סוקראטעס ולמדנו לכבדהו על טהר לבבו ועל רחב בינתו, היינו קוראים היום מלחמה על ארץ יון באמרנו, איה אבותיכם אשר השקו כוס תרעלה את סוקראטעס הצדיק, והלא השופטים בעצמם ידעו כי עדי שקר קמו עליו להרשיעו? ועתה הננו לפקוד עליכם עון אבותיכם ונקח נקם מכם על דמי הצדיק אשר שפכו אבותיכם, האם לא יכלימו אותנו היונים, בשאלתם, מה לכם פה ומי לכם פה מי שמכם לשופטים עלינו, ואיך תרהיבו לבא לארץ נכריה לשפוט אותנו על החטא שחטאנו אנחנו בשפטנו את אחינו? לכו לכם לארצכם ושם תשפטו בשעריכם את אחיכם, ואנחנו נוסיף לשפוט את אחינו אנו. אנכי בארתי לאוהבי שהנוצרים חשבו להם הצדקה לרצוח את נפשות היהודים ולחמוס ולגזול את רכושם בשם האמונה, יען כי - לפי דבריהם - הם מאמינים ביש"ו ותורתו והיהודים ממאנים להאמין בו. ויתקצף אוהבי ויאמ- „אוי ואבוי לאמונה כזו

המרצחת אשר כפיה נגואלו בדם נפשות נקיים, ואיך לא יכלמו ולא יבושו לשלח לארצנו מסיתים להורות לעמי את האמונה הזאת? פליאה דעת ממני ואת הלך רוחם לא אוכל להבין!

הסבה השניה שהיתה בעכרי ישראל והסבת אותם לעזוב את אלהיהם ולבלתי שמור את תורתו, אם גם איש לא הפריע אותם ללכת בדרכי אבותיהם, היא, כי היהודים טרם בואם לארץ סינים למדו והסכינו להביט על שכניהם בכל ארץ מושבותם, אם בהיותם על אדמתם או בשבתם בין העמים אשר הגלו לארצם, כעל עובדי אלילים ההולכים אחרי ההבל באין תורה כתובה להורותם חק ומשפט, והיהודים בהיות בידם ספר תורה כתיב ומסודר, הביטו ממרום מצבם על שכניהם כעל פחותי ערך אשר לא ידמו להם ולכן לא למדו את מעשיהם. קאנט בספרו „דיא רעליגיאן" אומר: גדול מאד כח ספר תורה כתוב שניתן לחוק עולמים, ובכחו לא לבד להחיות ולהחזיק את הַעַם של אותו הספר, כ"א גם למשוך אליו את לבות אלה העמים שאין להם ספר תורה כתוב ושכל אמונותיהם הם לא תורה ומצוה, רק מנהגים שנמסרו איש מפי איש ורק בן אדם צוה אותם. ואם גם יהיו אלה בני תורה המנוצחים ובני בלי תורה המנצחים גם אז יגברו המנוצחים וישררו ברוח על המנצחים, והיא היתה הסבה שלא יכלו הרומים לכבוש את רוח היהודים המנוצחים, כי בידי היהודים היתה התורה הכתובה ובידי הרומים היו רק

מנהגים". ובאמת כן היה שהיהודים כבשו את הרומים תחת רוחם אם גם היו הם המנוצחים. והננו קוראים בספרי אויגוסטין (De Civitate Dei VI. II) כי סענעקא התאונן מרה על זה, שהיהודים הנכבשים נהפכו להיות מחוקקי דת להרומים שכבשו אותם.

הנה כי כן חיו היהודים בין שכניהם הנוצרים והמושלמנים אשר היו תלוים בתורותיהם מתורת היהודים, שהיא היתה היסוד לאלו התורות של שכניהם, כי באין תורת היהודים אין מקום לא לתורת הנוצרים ולא לתורת המושלמנים להתקיים, ואחרי שבכל השנים הרבות שהיהודים היו נרדפים מידי רודפיהם הנוצרים היו היהודים עוסקים בתורתם, ויהיו ביניהם חכמים גדולים ומפורסמים בתורה וחכמה, והנוצרים שמשלו בם בזרוע היו באין תורה וחכמה, היו היהודים מביטים עליהם בשאט נפש ויבזו אותם על היותם ריקים מחכמה ומדע *) ולכן לא יכלו לא הנוצרים ולא המושלמנים לשפוך את רוחם על היהודים.

---

*) הפרופיסור א. דארעל בספרו „משה ודארווין", שטוטטגארט 1907 כתב שבאשר בקר המשורר וואלטער פאן דער פאגעל ווידע (שחי בשנת 1170 עד 1230 לספה"נ) את בית הנזירים בס"ט גאללען מצא, שראש הבית הזה קאנראד ואתו כל הנזירים לא ידעו אף לכתוב, וזה היה בימי חכמינו האבן עזרא והרמב"ם! וכאשר המשורר פעטעראַרקא (1304 עד 1374 לספה"נ) מצא בליטטיך את נאומיו של ציצערא ויבקש להעתיקם, לא מצא אף טפת דיו אחת בכל בתי הנזירים שם.

על המצב הזה שעמדו היהודים שישבו בין הנוצרים והמושלמנים לא עמדו אחינו בסינים. מקצר רוח ומאפס כח לסבול את הצרות והרדיפות עזבו היהודים את ארצם או את ארץ פרס או מדי, אשר שם באו ראשונה מארצם, וילכו לארץ סינים, והנה ראו שם שמים חדשים וארץ חדשה, ארץ אשר אנשיה מקבלים את הגר באהבה וחבה ונותנים לו מקום לשבת אתם, מבלי לשום פדות בין הגר ובין אזרח הארץ, ארץ אשר אנשיה מאמינים באחדות הבורא היחיד ובידם יש גם תורה כתובה וכל התורות והמצות והחוקים שבין אדם לחברו לא לבד שהם כתובים על ספר, כ"א גם נשמרים לעשות ולקיים, כי היהודים הראשונים באו לסינים בימי תור הזהב לארץ ההיא, *) באלה הימים שרוח הפילוסופיה של לאא־טשע (שהורה לאהוב גם את שונאיו) ורוח המשפט של קונפוציו (שהורה מה דעלך סאני להברך לא תעביד) שרר בסינים. גם אלה היהודים, שלפי מסורת היהודים שבסינים באו בימי הקיסר מינג־טי (מלכות בית האן, ערך 70 לספה"נ) בטח השתוממו למצא ארץ אשר אנשיה צדיקים וישרים, כי כל מלכי בית האן היו מלכי חסד ורחמים, עד שעוד

---

*) היהודים הראשונים שלדעתי היו בני עשרת השבטים גלו ערך 718 לפני ספה"נ. לאא טשע חי 604, וקונפוציו 550 לפני ספה"נ, והזמן שבינתים בטח עבר עד שבאו היהודים לסינים דרך אפגאניסטאן, קאבוליסטאן, פרס ומדי וקאחין-חינא.

עד היום מתגאים הסינים לכנות את עצמם „בני האן". ראו היהודים כי ניתנה מרגוע לנפשם העיפה, ויאהבו את העם הזה, ויחלו לקרוא בספריו וימצאו כי הם כלם מלאים חוקים צדיקים ומשפטים ישרים, ויתחקו אחרי מעשיהם וילמדו את דרכיהם ויהיו כאחד מהם. לאט לאט הזניחו את חוקי התורה ואת המצות המעשיות וימלאו רק אחרי המצות השכליות, ובהם לא היה שום הבדל בין תורת אבותיהם לתורת הסינים, וילבשו מלבושי הסינים ויקראו בשמות הסינים וישכחו את צור מחצבתם ויהיו לסינים גמורים ברוח ונפש.—

ואסיים את ספרי זה בדברי החכם דזעמס פינן (שהיה קונסול בירושלם אחרי השנים הרבות שחי בסינים) שכותב בספרו (The Jews in China) „כאשר נשוב להתבונן על גורל היהודים שהתישבו בסינים זה הרבה מאות בשנים — אם גם מוגבלות הן הידיעות האלו — ונשוה אותם לחיי היהודים בארצות אחרות, אז נרגיש מיד את ההפרש הגדול ביניהם. שם, בסינים, חיו היהודים בשלום ושלוה מבלי כל צר ונוגש למרר את חייהם, ובארצות האחרות, תחת ממשלות המושלמנים או האפיפיורים יושבי חשך וצלמות, קורות ימי היהודים מרבים לספר מדמם אשר נשפך כמים ומצרות ומצוקות אשר המיטו עליהם שונאיהם בנפש על לא עול בכפם. רוח עם הסינים המלא סבלנות לא מצא מעולם תואנה להעליל על היהודים שהם מתאוים לדם וכי הם מצוים

ללוש את המצות לחג הפסח בדם אדם. אשרי העם אשר היה לאל ידו לרדוף את העם החלש ממנו ולא רדפהו על אמונתו, ויקויים בהם „ואברכה מברכיך ומקללך אאר". ואני אענה אחריו: אמן!

Date Due
